

**IŠLAISVINTI
HEROJAI:**

sensoriniai skaitymai bibliotekose

IŠLAISVINTI HEROJAI:

SENSORINIAI SKAITYMAI BIBLIOTEKOSE

Metodinė priemonė

Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešoji biblioteka
Šiauliai, 2020

Sudarė prof. dr. Bronius Maskuliūnas

Recenzavo doc. dr. Irena Kaffemanienė
doc. dr. Rita Melienė
spec. pedagogė, logopedė Toma Jokubaitienė

Leidėjas

Rėmėjas

ISBN 978-609-8237-09-2

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama
Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos
Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB)

© Šiaulių apskrityje Povilo Višinskio viešoji biblioteka

Turinys

Ižanginis žodis (<i>Bronius Maskuliūnas</i>)	5
Margarita Jurevičienė	
Bibliotekoje – asmuo, turintis autizmo spektro sutrikimų	6
Urtė Šulskienė	
Sensorinių skaitymų programos bibliotekose	19
Sensorinių skaitymų scenarijai	26
Alisa Sagstrom. <i>Aukštai ar žemai?</i> (<i>Agnė Pranckutė</i>).....	27
Andrea Dami. <i>Peliuko Luko prasimanymai</i> (<i>Giedrė Čarienė</i>).....	30
Julia Donaldson, Axel Scheffler. <i>Ilgausės pogulis</i> (<i>Agnė Areliūnaitė</i>).....	33
Debi Gliori. <i>Vilke, kiek dabar valandų?</i> (<i>Reinaldas Šulskis</i>).....	36
Eduardas Mieželaitis. <i>Zuikis Puikis</i> (<i>Giedrė Čarienė</i>).....	39
Evelina Daciūtė. <i>Drambliai ėjo į svečius</i> (<i>Agnė Pranckutė</i>).....	41
Julia Donaldson, Axel Scheffler. <i>Grufas</i> (<i>Reinaldas Šulskis</i>)	44
Nele Moost. <i>Vienas, du, trys! Skaičiai</i> (<i>Agnė Areliūnaitė</i>).....	47
Violeta Palčinskaitė. <i>Visi ką nors turi</i> (<i>Agnė Pranckutė</i>).....	50
Nicola Kinnear. <i>Kaip kiškis mokėsi drąsos</i> (<i>Giedrė Čarienė</i>).....	52
Rekomenduojama literatūra	55
Rekomenduojamos priemonės	56
Grafinių kortelių pavyzdžiai	60

Įžanginis žodis

Naujausios tarptautinės ir šalies teisinės nuostatos, moksliniai tyrimai ir žmonių patirtys vis labiau orientuotos į kiekvieno asmens teisių pripažinimą ir paisymą. Akcentuojama tai, kad negalią nulemia ne tik žmogaus fizinė ar psichikos būklė, bet ir daugybė socialinių veiksnių bei situacijų, kurios daugeliu atvejų susijusios su visuomenėje vyraujančiomis nuostatomis, vertybėmis, informuotumu.

Esminiai principai, kuriais kuriama inkliuzinė, arba *galinčiųjų*, visuomenė yra vienas kito pažinimas, supratimas, empatija, priėmimas, teigiamas vertinimas, mokymasis vienas iš kito, prasmingas dalyvavimas bendruomenės ir visuomenės gyvenime.

Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešoji biblioteka, būdama svarbi bendruomenės būrimosi vieta, vykdydama informacinę, edukacinę ir kultūrinę veiklą, aktualių prioritetu laiko socialiai pažeidžiamų grupių socialinės integracijos užtikrinimą. Mums svarbu būti atvirais visiems bendruomenės nariams, norime, kad pas mus patogiai jaustųsi visi mūsų lankytojai, nepriklausomai nuo jų galėjimo ar negalėjimo skirtų.

Laikydamosi tokios nuostatos, 2018 m. mūsų biblioteka pirmoji Lietuvoje oficialiai pasiskelbė esanti autizmui draugiška biblioteka. Suprasdami, kad norint tapti autizmui draugiškiems neužtenka pakabinti iškabą ant durų, ėmėmės konkrečių darbų – parengėme naują edukacinę programą „Sensoriniai skaitymai“, įrengėme specialiai pritaikytą erdvę, apmokėme darbuotojus ir pradėjome organizuoti užsiėmimus.

Sensoriniai skaitymai plačiai taikomi įvairių šalių bibliotekose, o Lietuvoje pradėti vykdyti tik prieš kelerius metus Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešosios bibliotekos iniciatyva. Autizmo spektro sutrikimų turintiems vaikams dažnai sunku mėgautis knygomis, juos blaško įvairūs aplinkos dirgikliai, jiems sunku sukaupti dėmesį. Sensorinių skaitymų metu vaikams suteikiama galimybė patirti pasakojimą ne tik klausantis, bet ir kitais pojūčiais. Naudojant sensorines priemones, žaidimus, įvairias užduotis, vaikai įtraukiami į istoriją, turtinamas jų žodynas.

Programa sėkmingai gyvuoja jau trečius metus, nemokamą naują bibliotekos paslaugą išbandę tėvai ir pedagogai apie ją atsiliepia tik teigiamai, o vaikai noriai įsitraukia į edukacinius užsiėmimus ir pageidauja vėl grįžti į biblioteką. Per tą laiką parengta ir įgyvendinama 15 skirtingų sensorinių istorijų užsiėmimų, kuriamos naujos istorijos.

Scenarijaus parengimas reikalauja didelio įdirbio, nes reikia išrinkti sudėtingai tikslinei grupei tinkamą knygą, sugalvoti istorijos pasakojimo ir edukacijų scenarijų, išsirinkti ir pritaikyti sensorines priemones. Todėl pagrindinis šio metodinio leidinio tikslas – pasidalinti sensorinių skaitymų gerąja praktika, leidžiančia autizmo spektro sutrikimą turintiems vaikams geriau suvokti ir patirti skaitomą tekstą. Leidinį sudaro du įvadiniai straipsniai, vienas kurių supažindina su asmenimis, turinčiais autizmo spektro sutrikimų, o kitas su pačia sensorinių skaitymų programa, dešimt sensorinių skaitymų scenarijų, rekomenduojamos literatūros ir rekomenduojamų priemonių sąrašai.

Tikimės, kad ši metodinė priemonė skaitymo procesą padarys prieinamesnę platesnei tikslinei auditorijai, o ja naudotis galės tiek bibliotekininkai, tiek visi, norintys organizuoti sensorinius skaitymus.

prof. dr. Bronius Maskuliūnas

Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešosios bibliotekos direktorius

Bibliotekoje – asmuo, turintis autizmo spektro sutrikimų

Dr. Margarita Jurevičienė
Šiaulių universitetas

Tyrėjų nuomone (Diržytė, Mikulėnaitė, Kalvaitis, 2016), Lietuvoje, kaip ir pasaulyje, daugėja vaikų, kuriems pasireiškia autizmo spektro sutrikimai (toliau – ASS). Šiuo metu sutrikimo paplitimas pasaulyje yra 0,62–0,70 %, nors naujausi didelės apimties apklausų rezultatai rodo 1–2 % šio sutrikimo paplitimą (Vėlavičienė, Adomaitienė, Bulanovaitė, 2019).

Mokslininkai teigia, kad ASS turintys asmenys bendrauja ir sąveikauja su aplinkiniais neįprastai, kitaip supranta aplinką. Autizmo spektro sutrikimo nulemti bendravimo ir adaptacijos sunkumai turi didelę įtaką asmens raidos, mokymosi bei socialinėms galimybėms. Siekiant sėkmingos šių asmenų socializacijos vis aktualiau tampa įveikti mokymosi ir dalyvavimo švietime kliūtis, kurti palankią ugdymosi ir socializacijos aplinką.

Autizmą, kaip visą gyvenimą trunkantį raidos sutrikimą, 1943 m. apibrėžė daktaras Leo Kanneris. Jis pažymėjo, kad „šie asmenys neturi įprastų socialinės komunikacijos priemonių: dažniausiai komunikuoja neverbalinėmis priemonėmis arba jų kalbinė raiška yra neįprasta; <...> siauras interesų ratas <...> prasti motorinės koordinacijos gebėjimai <...> turi sunkumų lanksčiai, funkcionaliai pritaikyti įgūdžius“ (Kanner, 1943, cit. iš Atwood, 2013: 15). Po metų pediatras dr. Hansas Aspergeris aprašė vaikus, kurie turėjo labai panašių asmenybės ir elgesio bruožų, ir teigė, kad šių vaikų socialinė branda bei mąstymas vėluoja, o kai kurie socialinių gebėjimų aspektai gana neįprasti. Wing (1981) siūlymu buvo pradėtas vartoti Aspergerio sindromo terminas; į atskirą grupę išskirti itin gabūs, aukštą intelektą ir kalbinius gebėjimus turintys asmenys. Aspergerio sindromą turintiems asmenims nebūdinga kalbos ar pažintinių gebėjimų stoka, tačiau jiems sudėtinga bendrauti, jie nepritampa prie aplinkinių, pasižymi tarpusavio supratimo, emocijų raiškos stoka (Baron-Cohen, 2011). Atwoodas (2013: 15) apibendrina minėtų autorių išvadas teigdamas, kad ASS turintiems asmenims „sunku susirasti draugų, jų sutrikęs verbalinis ir neverbalinis bendravimas, ypač gebėjimas palaikyti pokalbį; turi emocijų kontrolės trūkumų, empatija nėra brandi; galima pastebėti motorikos – rašysenos, bėgiojimo, kamuolio gaudymo sunkumų“.

Mikulėnaitės, Ulevičiūtės (2004) nuomone, kiekvienas asmuo, turintis ASS, kitaip suvokia aplinkinį pasaulį, todėl prisitaikymas aplinkoje skiriasi. Pirmuosiuose šaltiniuose autizmui priskiriami sensorinės sistemos sutrikimai (Kanner, 1943); dabartiniuose moksliniuose tyrimuose didžiausias dėmesys skiriamas socialiniams sutrikimams (Leekam, 2016). Vis dėlto pripažįstama, kad sensorinio apdorojimo ypatumai yra vienas iš pagrindinių ASS skiriamųjų požymių (Baum, Stevenson, Wallace, 2015), aktualizuojami autizmo sudėtingumo lygiai (Gotham, Pickles, Lord, 2012) bei turimų sutrikimų įtaka kasdieniam funkcionavimui, akademiniam pasiekimams (Howe, Stagg, 2016).

Autizmo spektro sutrikimo požymių raiška labai įvairi, tačiau pagrindinės sritys, kuriose pastebimi sunkumai: socialinė sąveika; kalbinis / nekalbinis bendravimas; ribotas pomėgių spektras ir pasikartojantis elgesys, sensoriniai ypatumai.

Daugelis ASS turinčių asmenų dažnai patiria stresą ar nerimą. Dėl sensorinės moduliacijos sutrikimų pastebimos netipinės reakcijos į sensorinius dirgiklius – 42–88 % (Case-Smith, Weaver, Fristad, 2015).

Sutrikimo priežastis, kaip rodo moksliniai tyrimai, yra veiksnių, apimančių genetiką, smegenų struktūrą ir funkcijas, taip pat ir aplinkos poveikio, rezultatas (APA, 2013).

Autizmo požymiai paprastai išryškėja jau ankstyvojoje vaikystėje (Zwaigenbaum ir kt., 2015). Pirmieji autizmo požymiai turėtų būti pastebėti iki 1,5–3 metų amžiaus (Thabtah, Peebles 2019).

Tyrėjai (Lord, Risi, DiLavore, Shulman, Thurm, Pickles, 2006) apibūdina pirmuosius ASS požymius, arba vadinamuosius įspėjamuosius ženklus (žr. lentelę).

Ankstyvieji ASS požymiai

Iki 12 mėn.	Neatsiliepia šaukiamas (-a) vardu
Iki 14 mėn.	Nerodo pirštu į objektą, kuriuo domisi
Iki 18 mėn.	Nežaidžia vaidmenų žaidimų
Bendrieji požymiai	
<p>Vengia žvilgsnio kontakto ir renkasi būti vienuoje.</p> <p>Sunkiai suvokia kitų asmenų jausmus / sunkiai kalba apie savo jausmus.</p> <p>Vėluoja kalbos ir komunikacijos raida.</p> <p>Nuolat kartoja girdėtus žodžius ir frazes (echolalija).</p> <p>Netinkamai atsako į klausimus (atsako ne tai, ko klausama).</p> <p>Susijaudina dėl menkiausių pokyčių.</p> <p>Pasižymi įkyriomis mintimis ar veiksmais, kurie yra nemalonūs, beprasmiški ir varginantys.</p> <p>Atlieka pasikartojančius judesius: plasnojimas rankomis, lingavimas, sukimasis arba sukamieji judesiai.</p> <p>Netipiškai reaguoja į garsą, kvapą, skonį, vaizdą ar prisilietimus.</p>	

Nors ASS turintys asmenys pasižymi panašiais požymiais (socialinio bendravimo, komunikacijos ir elgesio trūkumais), tačiau dėl įvairios šių ypatumų kombinacijos kiekvienas atvejis yra labai skirtingas ir unikalus. Įvairių autizmui būdingų požymių visuma per gyvenimą atsiskleidžia labai skirtingai; Siegel (2003: 41) akcentuoja „kiekvieno profilio skirtybę“.

Autizmas apibrėžiamas, kaip plataus spektro nespecifinis sutrikimas. Sąvoka *spektros* geriausiai apibūdina autizmo požymių įvairovę, sudėtingumą ir raiškos lygius. Pasak Booth (2016), „spektros – nėra tiesi gebėjimų linija, spektras reiškia idėją, kad asmuo vienoje srityje gali turėti žemus gebėjimus, o kitoje – itin aukštus“ (Booth, 2016: 19). Kai kurie ASS turintys asmenys gali būti gabūs matematikai, kiti – menams, sportui, kalboms (Peklari, 2019; Thabtah, Peebles, 2019 ir kt.).

Vieni vaikai patiria daugiau sunkumų dėl sutrikusios kalbos, kiti – dėl socialinio bendravimo įgūdžių stokos (Mikulėnaitė, Ulevičiūtė, 2004).

Taigi, autizmo spektro sutrikimų požymiai labai individualūs ir skirtingi tiek intelekto, tiek ir kitų požymių atžvilgiu. Autizmo neįmanoma apibūdinti vienareikšmiškai, nes požymiai labai įvairūs, jų raiškos lygmenys gali būti nuo lengvų iki kraštutinių (Farmer, Reupert, 2013; Elmore, 2016). Ne veltui dažnai kartojama dr. Stepheno Shore'o frazė: „Jeigu pažinai asmenį, turintį autizmo spektro sutrikimą, vadinsi, pažinai tik tą asmenį“ (angl. “If you’ve met one person with autism, you’ve met one person with autism”). „Tai lyg raidos galvosūkis, kurį daugelis norėtų išspręsti“ (Hallahan, Kauffman, 2003: 273).

Tradiciškai buvo manoma, kad maždaug 45 % asmenų, turinčių autizmo spektro sutrikimų, gali būti nekalbantys ar turėti intelekto sutrikimą, o kiti 55 % yra vidutinio ar aukštesnio intelekto koeficiento diapazone. Vis dėlto kai kurie naujausi tyrimai rodo, kad šie kartu pasitaikantys požymiai kinta, o intelekto sutrikimai ar lėtesnė kalbos raida fiksuojama tik 20–30 % atvejų. Vieni asmenys, turintys ASS, gali funkcionuoti savarankiškai, o kitiems reikės vienokios ar kitokios pagalbos (Billstedt, Gillberg, Gillberg, 2005). Apie 75 % atvejų autizmą lydi kiti sutrikimai, pvz., dėmesio ir aktyvumo, nerimo, obsesinis-kompulsinis (įkyrios mintys, idėjos, potraukiai ar vaizdiniai), judesių, kalbos, pažintinės raidos sutrikimai ir kt., kurie gali lemti kognityvinių gebėjimų regresiją (Sharma, Gonda, Tarazi, 2018).

Kaip teigia Pisula ir kt. (2018), autizmo požymių išraiškai gali turėti įtakos tokie veiksniai kaip amžius, lytis, intelektas.

Būtina paminėti šių asmenų stipriąsias¹ puses:

- skaitymo išmokimas ankstyvajame amžiuje;
- gera vizualinė atmintis;
- loginis mąstymas;
- greitas informacijos įsiminimas tokių mokslo šakų, kurių atradimai paremti įrodymais (matematika, astronomija ir pan.) ir nėra priklausomi nuo socialinės interakcijos arba interpretacijų;
- susikoncentravimas ir įsigilinimas į dominančias sritis;
- pastabumas detalėms;
- punktualumas;
- griežtas taisyklių laikymasis;
- polinkis į perfekcionizmą ir tvarką;
- sąžiningumas (kalba teisiybę, nemeluoja, neišsisukinėja, nenaudoja „socialinių kaukių“).

Kiekvienas asmuo, turintis ASS, pasižymi individualiais požymiais, individualia stiprybių ar sunkumų įvairovės kombinacija. Tyrėjai (Courchesne, Meilleur, Poulin-Lord, Dawson, Soulières, 2015; Jokubaitienė, Ališauskas, 2019) akcentuoja, kad daugumos mažai kalbančių ar nekalbančių vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, potencialios intelektualinės galios neišnaudojamos. Farmerio (2013: 13) teigimu, asmenys, turintys ASS, labiau linkę:

- mokytis klysdami, o ne stebėdami;
- rinktis konstruktyvias veiklas, o ne simbolines;
- kalba išreikšti savo poreikius, bet ne komentuoti, inicijuoti pokalbį, dalytis emocine socialine patirtimi;
- patirti sunkumus imituodami motorinius veiksmus;
- rinktis statišką, o ne judesiu perteikiamą informaciją (pvz., jei yra galimybė rinktis nuotrauką ar vaizdo medžiagą, pasirinks nuotrauką);
- mąstyti asociatyviai, o ne remtis dedukcija (priežasties ir pasekmės ryšiais).

Socialinė sąveika. ASS turintys asmenys norėtų bendrauti, tačiau nėra įvaldę tinkamų bendravimo strategijų, negeba susidraugauti ir palaikyti draugystės, ypač su bendraamžiais (Grove ir kt., 2014); bendraudami su kitais asmenimis neretai sutrinka ar susijaudina (Carter ir kt., 2005); neatkoduoja arba nepastebi socialinių signalų aplinkoje (McKenna, Ghosh; Aylett, Broz, Rajendran, 2018). Jiems sunku suprasti kitų žmonių emocijas, jausmus ar elgesį (Rieffe, Terwogt, Stockmann, 2000); kitų žmonių elgesio motyvus, todėl ypač sunkiai supranta sudėtingų veiklų ir elgesio priežastis ir pasekmes (Navickienė, Piščalkienė, Mikulėnaitė, Grikainienė, Tender, Bukauskaitė ir kt., 2019); gali būti sudėtinga pažvelgti į situaciją kito žmogaus akimis (Mundy, Burnette, 2005); tinkamai bendrauti, todėl gali liesti kitą, neišlaikyti asmeninės erdvės ir pan. (Eckdahl, 2018). Socialinėse situacijose šie asmenys gali bendrauti ir neparodydami nerimo, nors jį ir jaučia; tai reiškia, kad jų savikontrolė žymi socialinių įgūdžių raidos pasiekimus; o negebėjimas suvaldyti nerimo gali privesti prie žemos savigarbos, kurią lydi aukštas streso lygis (Madriaga, Goodley, 2010).

Tyrėjai (Matson, Cooper, Mayville, Gonzalez, 2006) aprašė ir tokius bruožus, kaip nenorą bendrauti, pirmenybės teikimą daiktams, o ne žmonėms. Siegel (2003: 48) pateikė pavyzdį iš savo atliktų tyrimų apie ASS turinčius vaikus, kurie atvykę į žaidimų kambarį, pažvelgia į lentynose sudėtus daiktus / priemones ir paima žaislą, su kuriuo žaidžia namie. Minėta autorė akcentuoja smalsumo stoką ir pirmenybės teikimą tam, kas įprasta (pažįstama). Kai kurie ASS turintys asmenys negeba išlaikyti žvilgsnio kontakto, neadekvačiai reaguoja į jiems rodomą dėmesį bei jausmus (Sequeira, Ahmed, 2012). Elmore (2016) teigimu, asmenims, turintiems ASS, būdinga tai, kad: 1) jie nežino, ko nežino, todėl jiems sunku spręsti, kada ir kaip gilinti žinias; 2) jiems sunku pasakyti apie savo ar kitų pageidavimų ir emocijų skirtumus socialinėse situacijose; 3) jiems sunku susieti savo elgesį su aplinkos ir socialinėmis aplinkybėmis / situacijomis ir kitų veiksmis; 4) jiems sunku suprasti savo ir kitų jausmus ir mintis.

¹ Strengths and abilities in autism (2020). Altogether Autism: <https://www.altogetherautism.org.nz/strengths-and-abilities-in-autism/>

Būdingi emocinio atsako (angl. *emotional responsiveness*) ypatumai:

- neįprasta nuotaika ar emocinė reakcija – sunku atpažinti emocijas (veido mimikos, kūno kalbos) arba jas sukeliančias priežastis, sunku suvokti, išreikšti emocijas (kūno kalba ir mimika); sunku jas kontroliuoti; dėl emocijų suvokimo ir interpretacijos atsako stokos sudaromas empatijos stokos įspūdis;
- nemotyvuota aplinkos objektų, naujos aplinkos ar naujų veiklų baimė (pvz., kokio nors rožinio rankšluosčio ar juodo plastikinio maišelio baimė) (Mundy, Burnette, 2005).

Apibendrinant daugelio autorių teiginius, galima teigti, kad būdingi asmenų, turinčių ASS, socialinės sąveikos ypatumai yra: žvilgsnio kontakto stoka; nereagavimas, kai į juos kreipiamasi vardu; socialinio atstumo (koku atstumu bendrauti su kitais) ar asmeninės erdvės suvokimo sunkumai; socialinių bendravimo normų nesuvokimas.

Kalbos raidos ir komunikacijos sutrikimų požymiai. Vienas pagrindinių ASS požymių yra kalbos ir komunikacijos sutrikimas, sunkinantis bendravimą, mokymąsi (Arunachalam, Luyster, 2016). Net daugeliui tų, kurie išmoksta sakinę kalbą, gali kilti sunkumų komunikuojant, pavyzdžiui, kalba dažnai nelanksti, automatiška, neperteikianti tinkamo jausmo (Hallahan, Kauffman, 2003). Būdingos echolalijos, dažnai pasako su kontekstu nieko bendra neturinčius žodžius, kartoja anksčiau girdėtas frazes, visai nesusijusias su kalbėjimo situacija (Sterponi, Shankey, 2014). Pastebimas polinkis į pernelyg tikslią (angl. *over-precise*), pedantišką kalbą (angl. *pedantic speech*) (Giambattista, Ventura, Margari, Palumbi, Margari, 2019); įvardžių vartojimo klaidos (Novogrodsky, 2013), garsinės informacijos suvokimo specifiškumas – kitaip nei įprasta suvokiama garsinė informacija, suvokiama tik dalis išgirstos informacijos, susikoncentruojama į detales, o ne į esminę informaciją ir t. t. (Hogan, Cain, Bridges, 2012); sunku suvokti kito žmogaus perduodamą informaciją (Notbohm, 2012), išklausti ir palaikyti pokalbį (Jurevičienė, Šostakienė, 2014).

Šie asmenys patiria socialinės pragmatikos problemų (pvz., negeba apsikeisti informacija pokalbio metu, paeiliui perimti klausytojo ir kalbėtojo vaidmenis); jiems būdinga menka kalbos prozodija (skurdus kalbos tonas bei intonacija, lydinti žodinę komunikaciją), polinkis „įstrigti“ prie tam tikrų temų (Krasny, Williams, Provencal, Ozonoff, 2003).

Retai kada pradeda tinkamą kalbą ir dažnai negeba įsitraukti į įprastą socialinę sąveiką, pvz., klausti, paprašyti informacijos ar pagalbos, žodžiais išreikšti jausmus (Duffy, Healy, 2011). Neverbaliai komunikuodami (gestais, kūno kalba – galvos linksėjimu ar purtymu, mimika, verksmu, muistymusi ir kitomis alternatyviosios komunikacijos priemonėmis) geba informuoti aplinkinius apie savo poreikius, būsenas (Casella, McNamara, 2005). Dėl verbalinių ir neverbalinių gebėjimų stokos, negebėjimo išreikšti savo norų, poreikių, savijautos šių vaikų elgsena tampa nervinga, kartais pasireiškia agresija ar saviagresija (Giambattista, Ventura, Margari ir kt., 2019; Keenan-Mount, Albrecht, Waters, 2016).

Dažniausi asmenų, turinčių ASS, kalbos ypatumai:

- sulėtėjusi kalbos ir kalbėjimo raida;
- pasikartojanti kalba ir echolalijos;
- kalbos suvokimo sunkumai (verbalinės kalbos, sudėtinių konstrukcijų, perkeltinės reikšmės žodžių nesupratimas; atsakymai, nesusiję su klausimu ar pokalbio tema);
  - žvilgsniu neseka rodomo objekto;
  - nežaidžia vaidybinių žaidimų;
  - netipinė kalbos raiška (keistas tembras arba intonacija, neįprastai lėtas arba greitas kalbėjimas, balso monotoniškumas);
- pokalbio inicijavimo ir palaikymo sunkumai, polinkis kalbėti tik viena tema;
- būdingas antrojo ir trečiojo asmens vartojimas vietoje pirmojo asmens (aš), savęs vadinimas vardu;
- skurdus žodynas – vyraujanti daiktavardinė arba veiksmažodinė leksika, paviršutiniškai gausus (ypač – dominančios srities) žodynas ir tuo pat metu žodžių vartojimas nesuprantant jų reikšmių (Arunachalam, Luyster, 2016; Casella, McNamara, 2005; Giambattista, Ventura, Margari ir kt., 2019).

Elgesys bei riboti interesai ir sensorika. Analizuojant autizmo spektro sutrikimui būdingus bruožus būtina paminėti keisto elgesio apraiškas bei atipines reakcijas į sensorinius stimulus: būdingas padidėjęs ir / arba sumažėjęs jautrumas visose sensorinės sistemos srityse.

Mokslininkai nustatė, kad „probleminis elgesys kur kas labiau būdingas vaikams, turintiems ASS, nei įprastos raidos jų bendraamžiams, o nesprendžiamos elgesio problemos gali įsisenėti ir apriboti vaikų savarankiškumą“ (McGuire, Fung, Hagopian, Vasa, Mahajan, Bernal, Silberman, Wolfe, Coury, Hardan, Weele ir Whitaker, 2016, cit. iš Indrašienė, Kairelytė-Sauliūnienė, 2018: 120).

Vaikai, turintys ASS, turi polinkį į vienodumą. Zanderio (2004) teigimu, vaikai renka stereotipinius žaidimus, pvz., stato bokštus, dėlioja tas pačias dėliones, rikiuoja daiktus į eilutes ir pan. Jiems sunku keisti įprastą veiklos ritmą ir dienotvarkę. Net nežymūs aplinkos pokyčiai jiems sukelia stiprų neigiamų emocijų protrūkį ir pasipriešinimą (Navickienė ir kt., 2019).

Būdingi elgesio ypatumai: griežtas rutinos, veiksmų sekos, dienotvarkės laikymasis; ypatingas prisirišimas prie tam tikrų daiktų, žaislų; sunkumai prisitaikant prie naujų aplinkybių ar pokyčių; savitas interesų ratas; daiktų dėliojimas tam tikra tvarka.

Kognityvinių funkcijų trūkumai ir sensorinės informacijos apdorojimo problemos lemia ir tai, kad šie vaikai nesuvokia arba neadekvačiai suvokia aplinkos signalus (Sequeira, Ahmed, 2012).

Kas yra sensorinės informacijos apdorojimo sistemos?

- *Vizualinė* (regos) sistema interpretuoja vaizdu gautą informaciją. Ši sistema priima vaizdinę aplinkos informaciją.
- *Klausos* sistema priima garsinę aplinkos informaciją.
- *Skonio* sistema suteikia informaciją apie įvairius skonius. Skonio receptoriai išsidėstę odoje aplink burną, pačioje burnoje, raumenyse ir sąnariuose veido srityje.
- *Uoslės* sistema suteikia informaciją apie įvairius aplinkos kvapus.
- *Taktilinė* (lytėjimo) sistema suteikia informaciją apie slėgį, vibraciją, judėjimą, skausmą ir temperatūrą. Taktiliniai (lytėjimo) receptoriai išsidėstę odoje, vidaus organuose (skausmas); jie suteikia informaciją apie objekto savybes jį palietus (švelnus, šiurkštus). Iš lytėjimo receptoriais gautos informacijos suvokiama, ar aplinkoje yra pavojingų veiksnių (pvz., karštas paviršius).
- *Vestibulinė* (kūno padėties ir judėjimo) sistema suteikia informaciją apie galvos poziciją kūno ir aplinkos atžvilgiu.
- *Propriocepcinė* sistema (kūno ribų pajautimas) suteikia informaciją apie kūno dalies poziciją, jos judesius (Goodman-Scott, Lambert, 2015) ir kt.

Sutrikusi sensorinė integracija pasireiškia neadekvačiomis reakcijomis į sensorinius dirgiklius ir keistu elgesiu (Walbam, 2014).

Sensorinė integracija – tai terminas, kuriuo apibūdinami procesai, kai nervų sistema gauna signalus per jutiminius organus; šie signalai paverčiami tinkamomis motorinėmis bei elgesio reakcijomis (Ayers, 2005).

Nepriklausomai nuo veiklos (kandamas sumuštinis, važiuojama dviračiu ar skaitoma knyga) tam, kad veikla būtų sėkmingai pradėta ir pabaigta, reikalingas tinkamas sensorinės informacijos apdorojimas – „sensorinė integracija“. Daugelis žmonių gimsta turėdami galimybę gauti sensorinę informaciją ir be didesnių pastangų tinkamai modeliuoja elgesį ir fiziologines reakcijas į sensorinius stimulus. Pvz., jei gaminant skrebutį pajuntamas degėsių kvapas, nereikia sustoti ir pagalvoti, ką reikia tokiu atveju daryti. Tokia informacija apdorojama staiga ir sumodeliuojamas elgesys, t. y., skubama į virtuvę išjungti skrudintuvą (Miller, 2006).

Dėl sutrikusios sensorinės integracijos ASS turinčių asmenų reakcijos į jutiminius dirgiklius gali būti sustiprėjusios arba susilpnėjusios, todėl jie gali priimti daugiau ar mažiau stimulų (Katz, 2006; Walbam, 2014). Sutrikus sensorinėms funkcijoms, sunku tinkamai sąveikauti su aplinka, suprasti joje vykstančius reiškinis (Bodison, Parham, 2018).

Asmenų, turinčių ASS, sensorinės sistemos ypatumai:

- vengia liesti tam tikras tekstūras ar paviršius;
- bijo tamsos;
- siekia vizualiai kontroliuoti aplinką; be vizualinės pagalbos negeba atlikti tam tikrų motorinių veiksmų;
- nepatogiai jaučiasi liftuose ir ant eskalatorių;
- bijo lipti laiptais;
- gali būti sunku ramiai išsėdėti arba tiesiog sėdėti;
- gali pasireikšti nerangumas;
- sudėtinga sukaupti dėmesį; klausytis vieno balso ar garso, nekreipiant dėmesio į kitus garsus;
- gali sulaužyti trapius daiktus;
- gali dirginti garsai, ryškios spalvos, tam tikri drabužiai, kvapai; pvz., nerimauja, susierzina, kai aplinkoje sklinda garsai (dulkių siurblys, sirena, šurmulys, džiovintuvas ir kt.);
- vieni gali būti mažiau jautrūs fiziniam skausmui; kitiems gali pasireikšti perdėtas jautrumas prisilietimui;
- aplinkos pažinimas liečiant – neužtenka objektą pamatyti, būtina liesti (Dunn, 2007; Miller, 2006; Kranowitz, 2005).

Sensorinės integracijos sutrikimų požymiai, kaip ir daugumos sutrikimų atvejais, gali būti įvairaus sudėtingumo. Pasak Dunn (2007), sensorinės integracijos sutrikimai gali skirtingai pasireikšti kiekvienoje sensorikos srityje arba keliose iš jų, todėl svarbu suprasti, kokio pobūdžio reakcijos į sensorinius dirgiklius vyrauja kiekvienoje jutiminėje sistemoje, esant jų sutrikimui. Nors daugumai žmonių kyla sunkumų apdorojant tam tikrą sensorinę informaciją, vaikams ir suaugusiesiems, turintiems ASS, šie sunkumai yra nuolatiniai ir trikdo kasdienį gyvenimą (Ben-Sasson, Carter, Briggs-Gowen, 2009); sensorinės integracijos sutrikimai gali paveikti daugelio sričių – socialinių, emocinių, žaidimo, gyvenimiškųjų įgūdžių – raidą (Mishra, Anguera, Gazzaley, 2016).

Kaip jau minėta, asmenims, turintiems ASS, neretai sunku prasmingai ir tikslingai sąveikauti su aplinka, todėl labai svarbu suprasti esmines problemas / sritis, trukdančias šiems žmonėms visapusiškai įsitraukti į visuomeninį gyvenimą.

Asmenų, turinčių ASS, ugdymo strategijos. Ostmeyer, Scarpa (2012) išskyrė ASS turinčių asmenų ugdymo strategijas: *veiklos organizavimas* (užduočių skaičius veiklos metu konkretus, yra galimybė pasirinkti); *užduočių turinys*: aiškus; struktūruotas, vizualizuotas; saugi mokymosi aplinka; grįžtamasis ryšys. Jurevičienė (2012) akcentuoja asmens turimų stiprybių identifikavimą, siekiant įveikti patiriamus socialinės komunikacijos, elgesio ir kt. sunkumus; Geležinienė (2009) – pozityvius probleminio elgesio įveikos būdus.

Vienas iš esminių vaikų, turinčių ASS, ugdymo principų – aiškiai struktūruota aplinka, veiklos vizualizavimas (veiklos vaizdinė struktūra arba vaizdinė dienvakė).

Struktūruota mokymo(si) ir kt. veiklos aplinka – tai vizualiai apipavidalinta savarankiškumo, komunikavimo ir bendravimo įgūdžių ugdymo sistema.

Veiklos vizualizavimu siekiama kuo aiškiau bei suprantamiau vaikui, turinčiam ASS, pateikti informaciją (Mikulėnaitė, Ulevičiūtė, 2004), padėti suvokti, ką reikės daryti; kur reikės daryti; kaip ilgai reikės daryti; kas bus / vyks po to.

Taigi, labai svarbu sukurti tinkamas ugdymosi erdves, parinkti ugdymo priemones bei veiklas, tinkamas vaikų, turinčių ASS, saviraiškos ir prigimtinių galių plėtotei, kurios iš pradžių padėtų kompensuoti socialines ir edukacines sutrikimo pasekmes, o ilgainiui sudarytų prielaidas jas švelninti.

Esminės asmenų, turinčių autizmo spektro sutrikimų, ugdymo strategijos: vaiko turimų stiprybių atpažinimas ir rėmimasis jomis įvairiose veiklose; sisteminis požiūris, tikslingai organizuojant ugdomąsias sąveikas sistemoje vaikas–šeima–ugdymo įstaiga (Jurevičienė, 2017: 22). Nejmanoma

suvokti socialinės sistemos, jei nežinoma, kaip veikia sistemos dalys, ir neįmanoma suvokti, kaip individas veikia sistemoje, neturint žinių apie visą sistemą (Wachs, 2000). Individas kaip sistemos dalis irgi privalo keistis, kad prisitaikytų prie aplinkos. Asmuo, turintis ASS, turi įgyti daugybę vaidmenų savo aplinkoje sąveikaudamas su kitais žmonėmis. Tuo pat metu kiekviena sistema ir jos dalys turi gerai veikti tam, kad asmuo pasiektų geriausią rezultatą.

Suprasti šeimą kaip sistemą ir joje vykstančius procesus padeda fundamentalūs Campion (1985) teiginiai: šeima gali būti laikoma sistema, nes kiekvieno šeimos nario veiksmai ir požiūriai turi įtakos kitam šeimos nariui; šeimos požiūris į pasaulį konstruojamas pagal tai šeimai būdingą šeimos narių bendravimą: tad šeimos, kurių vienas ar daugiau šeimos narių turi vienkovių ar kitokių (pvz., elgesio) problemų, gali pasižymėti tendencija paveikti kitus šeimos narius taip, kad jie priimtų jų nepageidaujamus vaidmenis ir elgseną. Šie vaidmenys, palaikomi šeimos narių bendravimu, ir sukuria šeimos įvairumą, būdingą jos nariams ir net kitoms panašioms šeimoms, nepriklausančioms būtent tos šeimos sistemai. Stresas, įtampa šeimoje turi didelę įtaką tiek šeimai, tiek vaiko socialinei raidai.

Tėvai yra ne tik vaiko galimybių ir poreikių ekspertai, bet ir lygiaverčiai ugdymo dalyviai, atstovaujantys vaiko poreikiams ir galintys daryti stiprų poveikį įtvirtinant ugdytinus vaiko socialinius įgūdžius šeimoje ir kitose neformaliose aplinkose. Jie kartu su vaiku ir edukatoriais aktyviai dalyvauja visuose ugdymo(si) etapuose, išryškina vaiko stiprybes ir poreikius, planuojant ir realizuojant ugdomąją sąveiką įvairiose aplinkose ir pan.

Asmens, turinčio ASS, dalyvavimas ir veikimas socialinėse aplinkose. Inkliuzija asmenims, turintiems ASS, reiškia teisę dalyvauti ir gauti pasitenkinimą įprastose bendruomenės vietose, tokiose kaip *biblioteka*. Efektyvūs bendravimo būdai, aplinkos pritaikymas asmenims, turintiems ASS, (aplinkos struktūravimas, vizualizacija) – vieni iš esminių kokybiško veikimo aplinkoje veiksnių. Tuo pat metu biblioteka įsipareigoja visiems bibliotekų lankytojams suteikti vienodas galimybes naudotis turimais ištekliais, paslaugomis ir priemonėmis (Autism friendly libraries, 2018).

Bibliotekos sudaro idealios aplinkos asmenims, turintiems ASS, įspūdį, nes kiekvienos bibliotekos aplinkoje gausu loginio daiktų organizavimo ženklų, nuoseklumo, tvarkos, nurodytos taisyklės: netrukšmauti, laukti savo eilės ir kt. (Schlabach, 2008). Todėl biblioteka dažnai pasirenkama kaip vieta, kurioje sudaromos visos sąlygos ramiai mokytis (Burke, 2016). Kaip rodo tyrimai, daugeliui asmenų, turinčių ASS, biblioteka yra puiki darbo ir / ar edukacijos vieta (Anderson, 2018). Apie 90 % asmenų, turinčių ASS, dažniau lankytųsi bibliotekose, jeigu jos labiau pritaikytų fizinę aplinką (Autism friendly libraries, 2019). Kaip teigia Halvorson (2006), „biblioteka – pozityvi edukacinė erdvė asmenims, turintiems ASS (Halvorson, 2006: 20).

Paradoksalu – asmenys, turintys ASS, dažniausiai mėgsta tylą, bet patys gali sukelti daug triukšmo. Autizmas yra užslėptas sutrikimas, jis nėra pastebimas išoriškai, todėl aplinkiniams gali atrodyti, kad žmogus elgiasi kažkaip keistai ar netinkamai (Edwards, Landa, Frampton, Shillingsburg, 2018); bibliotekoms tenka iššūkis atpažinti ASS turinčių asmenų poreikius, kurie ne visada gali būti akivaizdūs (Bress, 2013).

Tyrėjai (Remy, Seaman, Polacek, 2014; Cho, 2018) teigia, kad bibliotekininkams kyla didesnis poreikis gilinti asmeninį, profesinį suvokimą apie ASS, kad šiems asmenims būtų galima tinkamai padėti. Minėti autoriai akcentuoja, kad pirmas žingsnis, kurį gali žengti bibliotekininkai, yra susipažindinti su literatūros šaltiniais apie negalias, konkrečiau – apie asmenų, turinčių „paslėptų“, „nematomų negalių“, tokių kaip autizmas, ypatumais. Bibliotekininkas, atpažinęs asmenį, kuriam būdinga viena ar daugiau autizmo charakteristikų, galėtų pritaikyti bendrąsias žinias ir tinkamai atsižvelgti į šio asmens individualius poreikius. Bendrosiomis žiniomis galėtų būti *tiesioginės kalbos vartojimas, nuoseklių rašytinių instrukcijų teikimas ir organizavimo bei planavimo įgūdžių pagalba*.

Bibliotekoje turėtų būti gausus šaltinių pasirinkimas, tenkinantis įvairius vartotojų interesus ir poreikius (Amerikos bibliotekų asociacija, 2018). Bibliotekos darbuotojai, siekdami sėkmingo bendradarbiavimo, turėtų išsiskirti šiuos probleminius klausimus:

Kokia medžiaga gali sudominti asmenis, turinčius ASS?

Ar dominanti informacija perteikiama suprantama forma?

Kokios pagalbinės technologijos yra skirtos šiems asmenims?

Kokia įranga bibliotekoje padės asmenims, turintiems ASS, naudotis bibliotekos ištekliais, pvz., ar yra įranga, padedanti sumažinti sensorinius dirgiklius (ausinės, širmos ir pan.)?

Kokios priemonės padėtų ASS turinčiam asmeniui suvokti ir efektyviai naudoti informaciją?

Kaip perteikti informaciją, kad ji būtų išgirsta?

Remy ir kt. (2014: 26) pateikia rekomendacijas bibliotekininkams:

- Papildykite turinį vaizdine medžiaga, grafikais, dalomąja medžiaga ir / ar paaiškinimais raštu.
- Tikslingai suformuokite šaltinius tam tikroms temoms, tai palengvins paieškos procesą.
- Pasiūlykite iš anksto papildomai susitikti su asmeniu, turinčiu ASS, jeigu jo poreikiai yra sudėtingesni ir reikalauja daugiau laiko ir dėmesio pasiruošti.
  - Paaiškinkite bibliotekų klasifikacijos sistemas, kurios padėtų rasti medžiagą ir galėtų sudominti asmenį, turintį ASS.
  - Pateikite reflekyvią veiklą, pvz., užduočių lapą, kaip alternatyvą socialiniam, interaktyviam aktyvaus mokymosi būdui.
  - Susiekite naują informaciją su jau žinoma.
  - Išlaikykite tokį patį lūkesčių lygį kaip ir su kitais asmenimis, tačiau papildomai skatinkite asmenį, turintį ASS, kad padidintumėte jo motyvaciją ir pasitikėjimą savimi bei sumažintumėte nerimą.

Tyrėjai (Douglas, Gerde, 2019; Barnhill, 2016; Grandin, Skariano, 1999; Farmer, 2013 ir kt.) pateikė keletą strategijų, kaip veikti, kad patirtys dirbant su asmenimis, turinčiais ASS, būtų mažiau „duobėtos“.

- *Sukurkite aplinką su nuosekliais ir aiškiais lūkesčiais ir nuorodomis.*

Pavyzdys. Tarkime, bibliotekininkas vaikui paskiria tam tikrą sėdėjimo vietą, kurioje būtų sudarytas nuspėjamumo pojūtis. Tačiau vaikas gali nenorėti ta erdve dalytis su kitais. Šios situacijos sprendimas – padaryti vardinę vaiko lentelę ir pasakyti, kad ši erdvė yra jo / jos, kai joje yra jo vardinė lentelė.

- *Svarbu, kad bibliotekos aplinka būtų palanki. Tam padės skelbimai, plakatai, žymos, lipdukai, taisyklės, žemėlapiai.*

Pavyzdžiai. Jei ASS turintis vaikas mėgsta ir supranta žemėlapius, tada žemėlapio naudojimas bibliotekoje jam padės lengviau orientuotis ir būti savarankiškam. Bibliotekininkui gali tekti paaiškinti bibliotekos erdvių paskirtį ir pagrindines funkcijas, kaip naudotis ir grąžinti bibliotekos leidinius ar kitus daiktus.

Paskelbkite bibliotekos planą internetinėje svetainėje ir ant bibliotekos durų. Pažymėkite bibliotekos skyrius simboliais, ne tik žodžiais. Įsitinkite, kad aiškiai pažymėtas tualetas, rūbinė, geriamo vandens vietos, privačios erdvės. Parenkite naudojimosi vadovą, taisykles ir padėkite lengvai pasiekiamose vietose.

- *Pateikite tvarkaraščius ir suplanuokite veiklą, nes daugelis ASS asmenų nemėgsta nekonkretumo. Jie turi žinoti, suprasti aplinką: kur eiti, ką galima daryti; ką, kodėl, kur ir kada reikia daryti.*

Pavyzdys. Vizualinės užuominos bibliotekoje: jėjimas; registravimasis; knygos grąžinimas; naujos knygos užsakymas; laukimas; skambutis, pranešantis, kad galima pasiimti užsąkytą knygą; knygos paėmimas; išėjimas ir pan. Veiklos turi turėti aiškią seką. Vizualines užuominas galima pavaizduoti plakatuose ir pakabinti prie registratūros stalo ar kitoje gerai matomoje vietoje.

Vizualinės užuominos padeda suprasti situaciją ir savarankiškai atlikti užduotį, mažina nerimą ir nepasitenkinimą. Vizualizacijos asmenims, turintiems ASS, padeda ne tik geriau suprasti, ko iš jo tikimasi, bet ir palengvina orientavimąsi situacijose, kurios jiems gali būti neaiškios, keliančios nerimą ir sumaištį (Grandin, Skariano, 1999).

- *Bibliotekininkas turi parodyti, kaip rasti leidinius bibliotekoje, naršant ir naudojantis bibliotekos katalogu;*

- užtikrinti galimybę pasinaudoti kompiuteriu privačioje erdvėje;
- iš anksto įspėti asmenį, jeigu įprastoje bibliotekos veikloje nusimato pokyčių.

Pavyzdys. Tarkime, biblioteka nedirbs šį penktadienį. Tada bibliotekos internetinėje svetainėje turi atsirasti išankstinė informacija, kad biblioteka tuo metu bus uždaryta, nurodytas laikas, kada ji vėl dirbs, ir pan.

- Skatinkite bendraamžių pagalbą ir palaikymą.

Kai kurie asmenys, turintys ASS, pasižymi nuodugniu tam tikros srities išmanymu. Todėl manoma, kad jie gali padėti kitiems besimokantiems savo žiniomis (Barnhill, 2016). Biblioteka gali tapti tarpininke, suteikiančia mokymuisi tinkamą aplinką. Ši iniciatyva skatintų asmenis, turinčius ASS, lengviau ir tikslingiau integruotis į bendruomenės gyvenimą, mokytis prisitaikyti prie socialinės interakcijos ir ugdytis tinkamus bendravimo įgūdžius.

Nors asmenys, turintys ASS, gali sudaryti atsiskyrėlių įspūdį, kaip nenorintys bendrauti nei su savo bendraamžiais, nei su bibliotekos darbuotojais, tačiau tai neturėtų būti interpretuojama kaip nenoras bendrauti. Dalis asmenų, turinčių ASS, mieliau leidžia laiką vienumoje, tačiau didelė jų dalis nori bendrauti. Todėl būtina plėtoti alternatyvius ar papildomus švietimo išteklius, kad būtų suteikta kokybiška mokymosi bibliotekoje patirtis visiems nepriklausomai nuo jų galimybių. Douglas, Gerde (2019) rekomenduoja atitinkamai prisitaikyti prie asmens bendravimo įgūdžių, pvz.:

- *Keičiant tempą, balso toną, naudojant paprastesnius ir konkretesnius žodžius. Vengti plačių, nekonkrečių klausimų.*

Pavyzdys. Nerekomenduojama klausti, *kokia literatūros sritis tau patinka?* Geriau parodyti konkrečią sritį: *Štai čia yra fantastikos knygų lentyna.*

- *Atminkite, kad dauguma asmenų, turinčių ASS, geriau supranta tai, ką jie MATO, o ne tai, ką GIRDI.*

Remy, Seaman (2014) teigia, kad asmenims, turintiems ASS, gali būti sudėtinga ir „nepatogu“ bendrauti su kitu asmeniu, šiuo atveju bibliotekos darbuotoju tiesiogiai, „akis į akį“. Kaip alternatyvą į bibliotekos konsultavimo galimybes rekomenduojama įtraukti netiesioginio bendravimo, pvz., SMS žinutėmis, el. paštu ir pan. galimybes. Taip ASS turintis asmuo galėtų priimtinesniu būdu gauti bibliotekos personalo konsultacijas.

- *Nustatyti galimas netinkamo elgesio priežastis ir pabandyti jų išvengti ar jas sušvelninti.*

Pavyzdys. Pastebėjęs netinkamą elgesį ar asmens susijaudinimą, bibliotekininkas tiesiog gali paklausti: *Kuo galėčiau padėti?* Kreiptis į asmenį, o ne į jį lydintį asmenį (jeigu toks yra šalia). Sužinokite jo vardą ir kreipkitės vardu.

Kaip teigia Barnhill (2016), būdami ramioje erdvėje, ASS turintys asmenys gali sutelkti dėmesį į pirminį ir svarbiausią savo tikslą, kodėl jie atvyksta į biblioteką – rasti informaciją / knygą; mokytis ar atsipalaiduoti skaitydami. Kadangi asmenims, turintiems ASS, būdingas ypatingas jautrumas ir specifinės reakcijos į sensorinius dirgiklius, jiems ypač svarbu turėti erdvę, kurioje jie galėtų atsipalaiduoti nuo aplinkoje esančių dirgiklių. Kuriant asmenims, turintiems ASS, palankią aplinką, Moyes (2010) rekomenduoja įrengti atskirą kampelį, kur asmuo galėtų pailsėti. Šiai erdvei galima panaudoti sėdmaišius, supamąsias kėdes ir pan.

- *Nesitikėkite, kad asmuo, turintis ASS, bus sąmoningas ar imsis teigiamų veiksmų, kai pradeda nerimauti. Prieš nurodydami, ką jis turėtų padaryti, susitarkite į tai, kas padėtų vaikui nusiraminti ir atgauti pusiausvyrą.*

Pavyzdys. Rekomenduojama turėti dėžutę „Raminantys, stresą mažinantys daiktai“ (angl. *Calm down box*), kurioje būtų raizginys, gumos siūlų kamuoliukas, dygliuotas kamuoliukas, apyrankė, mažas megztas žaislas, pupelių maišelis, virvelė su akmenukais, vibruojantis mažas žaisliukas, sudedamas medinis ar plastmasinis žaisliukas, magnetinis kamuoliukas, rankos treniruoklis (arba jėgos žaisliukas), suktukas, pinta virvelė, pušies ar eglės kankorėžis, kokoso kiautas ir pan., ir sensorinių priemonių rinkinį.

- *Sudarykite saugią, palankią aplinką.*

Pavyzdys. Paruoškite ausines, kuriomis asmuo, turintis ASS, galėtų naudotis, jeigu jam pasirodytų per garsu; išjunkite elektrinius rankų džiovintuvus; pasirūpinkite geriamu vandeniu.

Murray-Slutsky, Paris (2004) rekomenduoja tokias asmens, turinčio sensorinės integracijos sutrikimų, probleminių situacijų analizės gaires:

- Kokios situacijos, aplinkybės, pojūčiai sukelia nepageidaujamą elgesį?
- Kaip vaikas reaguoja į panašius stimulus skirtingoje aplinkoje (namuose, bibliotekoje)?
- Kas įvyko, pasikeitė aplinkoje prieš pasireiškiant netipinei reakcijai?
- Ar tokie epizodai vyksta nuolat?
- Kokios žinomos patiriamų sunkumų sritys (taktilinės, regos, klausos, uoslės, skonio, propriocepinės, vestibulinės)? Į kokius sensorinius dirgiklius reaguoja neįprastai?
- Ar yra galimybė jų išvengti? Pasak autorių, stebint reakcijas, reikėtų apmąstyti:
  - ką galima pakeisti aplinkoje (pašalinti dirgiklius ar prisotinti aplinką);
  - kokie aplinkos ar veiklos pakeitimai galėtų sušvelninti reakcijas.

- *Bibliotekininkai taip pat gali suteikti paaugliams pozityvią darbo patirtį, padėdami bibliotekoje atlikti tokias pareigas kaip lentynų tvarkymas ir organizavimas, techninė pagalba ir kita veikla, kuri patinka paaugliams, turintiems ASS.*

- *Būkite kantrūs kitiems ir sau; svarbu, kad požiūris būtų orientuotas būtent į asmenį ir į jo poreikius, o ne į aplinkinių patiriamus sunkumus dėl ASS požymių raiškos išskirtinumų.*

Asmenims, turintiems ASS, ne sutrikimas, bet unikalumas ir yra juos apibūdinanti savybė.

Dabar jau turėtų būti akivaizdu, kad asmeniui, turinčiam ASS, pasaulis gali būti bauginanti, paslaptinga erdvė, tačiau tolerantiška ir profesionali pagalba gali pakeisti pasaulio suvokimą. Todėl rekomenduojama, kad bibliotekos apsarstyti kai kurias iš strategijų, kaip padėti asmenims, turintiems ASS, sėkmingai įsitvirtinti bendruomenėje ir išnaudoti visą savo, kaip bendruomenės nario, potencialą.

Literatūra

Ayres, A. J. (2005). *Sensory integration and the child. Understanding Hidden Sensory Challenges*. 25th anniversary edition. Los Angeles: Western Psychological Services.

APA – American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders*. Washington DC: American Psychiatric Association.

Anderson, A. (2018). Autism and the Academic Library: A Study of Online Communication. *College & Research Libraries*, 79 (5), 645–658.

Arunachalam, S., Luyster, R. J. (2016). The integrity of lexical acquisition mechanisms in autism spectrum disorders: A research review. *Autism Research*, 9(8), 810–828 doi: <https://doi.org/10.1002/aur.1590>

Atwood, T. (2013). *Aspergerio sindromas: išsamus vadovas*. Vilnius: Margi raštai.

Autism friendly libraries (2019). *Autism Friendly Dimensions*: <https://www.dimensions-uk.org/get-involved/campaigns/dimensions-autism-friendly-environments/autism-friendly-libraries/>

- Baron-Cohen, S. (2011). *Esminis skirtumas. Vyriškos ir moteriškos smegenys. Visa tiesa apie autizmą*. Vilnius: Baltos lankos.
- Barnhill, G. P. (2016). Supporting students with Asperger Syndrome on college campuses: *Current practices. Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 31, 3–15.
- Baum, S. H., Stevenson, R. A., Wallace, M. T. (2015). Behavioral, perceptual, and neural alterations in sensory and multisensory function in autism spectrum disorder. *Progress in Neurobiology*, 134, 140–160.
- Ben-Sasson, A., Carter, A. S., Briggs-Gowan, M. J. (2009). Prevalence and correlates of sensory over-responsivity from infancy to elementary school. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 37(5), 705–716.
- Billstedt, E., Gillberg, C., & Gillberg, C. (2005). Autism after Adolescence: Population-based 13- to 22- year Follow-up Study of 120 Individuals with Autism Diagnosed in Childhood. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 35(3), 351–360. doi: <https://doi.org/10.1007/s10803-005-3302-5>
- Booth, J. (2016). *Autism Equality in the Workplace: Removing Barriers and Challenging Discrimination*. Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers MLA.
- Bodison, S. C., Parham, L. D. (2018). Specific sensory techniques and sensory environmental modifications for children and youth with sensory integration difficulties: a systematic review. *American Journal of Occupational Therapy*, 72(1) 7201190040. doi: <https://doi.org/10.5014/ajot.2018.029413>
- Bress, A. (2013). Making Your School Library More Functional to Individuals with Autism. *Library Media Connection*, 32(1), 46–47.
- Burke, J. (2016). *The Neal-Schuman Library Technology Companion: A Basic Guide for Library Staff*, Fifth edition. Chicago: ALA Neal-Schuman.
- Campion, J. (1985). *The Child in Context: Family Systems Theory in Educational Psychology*. New York: Methean & Co.
- Cascella, P., McNamara, K. (2005). Empowering Students with Severe Disabilities to Actualize Communication Skills. *Teaching Exceptional Children*, 37(3), 38–43.
- Case-Smith, J., Weaver, L., Fristad, M. (2015). A systematic review of sensory processing interventions for children with autism spectrum disorders. *Autism*, 19(2), 133–148.
- Carter, A. S., Davis, N. O., Klin, A., Volkmar, F. R. (2005). Social development in autism. In F. R. Volkmar, R. Paul, A. Klin, & D. Cohen (Eds.), *Handbook of autism and pervasive developmental disorders: Diagnosis, development, neurobiology, and behavior*. Vol. 1 (pp. 312–334). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Cho, J. (2018). Building bridges: Librarians and autism spectrum disorder. *Reference Services Review*, 46(3), 325–339. doi: <https://doi.org/10.1108/RSR-04-2018-0045>
- Courchesne, V., Meilleur, A. A., Poulin-Lord, M. P., Dawson, M., & Soulières, I. (2015). Autistic Children at Risk of Being Underestimated: School-Based Pilot Study of a Strength-Informed Assessment. *Molecular Autism*, 6 (12), 1–10.
- Diržytė, R., Mikulėnaitė, L., Kalvaitis, A. (2016). *Autizmo sutrikimų turinčių vaikų situacija ir įtraukties į švietimo sistemą galimybės*. Vilnius: VšĮ „Pažangos projektai“.
- Douglas, S., Gerde, H. (2019). A Strategy to Support the Communication of Students with Autism Spectrum Disorder. *Intervention in School & Clinic*, 55(1), 32–38.
- Duffy, C., Healy, O. (2011). Spontaneous communication in autism spectrum disorder: a review of topographies and interventions. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 5, 977–983. doi:10.1016/j.rasd.2010.12.005.
- Dunn, W. (2007). Supporting children to participate successfully in everyday life using sensory processing knowledge. *Infants and Young Children*, 20(2), 84–101.
- Eckdahl, T. (2018). *Autism spectrum disorder: He prefers to play alone*. New York: Momentum Press.
- Edwards, C. K., Landa, R. K., Frampton, S. E., Shillingsburg, M. A. (2018). Increasing functional leisure engagement for children with autism using backward chaining. *Behavior Modification*, 42(1), 9–33.
- Elmose M. (2016). A conceptual framework for understanding characteristics of self-awareness associated with autism spectrum disorder. *Scandinavian Journal of Child and Adolescent Psychiatry and Psychology*, 4, 109–114.
- Farmer, J. (2013). *Library Services for Youth with Autism Spectrum Disorders*. ALA TechSource.
- Farmer, J., Reupert, A. (2013). Understanding autism and understanding my child with autism: An evaluation of a group parent education program in rural Australia. *Australian Journal of Rural Health*, 21(1), 20–27.
- Giambattista, C., Ventura, P., Margari, M., Palumbi, R., Margari, R. (2019). Subtyping the Autism Spectrum Disorder: Comparison of Children with High Functioning Autism and Asperger Syndrome. *Journal of Autism and developmental disorders*, 49(1), 138–150.

- Geležinienė, R. (2009). Įrodymais grįstos mokytojo veiklos konstravimas ugdant emocijų ir elgesio sutrikimų turinčius mokinius. (Nepublikuota daktaro disertacija). Šiaulių universitetas.
- Gotham, K., Pickles, A., & Lord, C. (2012). Trajectories of autism severity in children using standardized ADOS scores. *Pediatrics*, 130(5), 1278–1284.
- Grandin, T., Skariano, M. (1999). *Opening hope doors. My experience of overcoming autism*. M: Tsentr lechebnoy pedagogiki.
- Goodman-Scott, E., Lambert, S. F. (2015). Professional Counseling for Children With Sensory Processing Disorder. *The Professional Counselor*, 5(2), 273–292.
- Grove, R., Baillie, A., Allison, C., Baron-Cohen, S., & Hoekstra, R. A. (2014). The latent structure of cognitive and emotional empathy in individuals with autism, first-degree relatives and typical individuals. *Molecular Autism*, 5(1), 42. doi:10.1186/2040-2392-5-42.
- Hallahan, D. P., Kauffman, J. M. (2003). *Ypatingieji mokiniai*. Vilnius: Alma littera.
- Halvorson, H. (2006). Asperger's syndrome: How the public library can address these special needs. Children & Libraries. *The Journal of the Association for Library Service to Children*, 4(3), 19–27.
- Hogan, T. P., Cain, K., Bridges, M. S. (2012). Young children's oral language abilities and later reading comprehension. In T. Shanahan & C. J. Lonigan (Eds.). *Early Childhood Literacy: The National Early Literacy Panel and Beyond* (pp. 217–232). Baltimore, MD: Brookes.
- Howe, F. E., Stagg, S. D. (2016). How sensory experiences affect adolescents with an autistic spectrum condition within the classroom. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 46(6), 1656–1668.
- Indrašienė, V., Kairelytė-Sauliūnienė, E. (2018). Ugdytinio, turinčio autizmo spektro sutrikimą, probleminio elgesio keitimas pritaikant funkcinio elgesio vertinimo metodiką. *Socialinis ugdymas*, 48 (1), 37–48.
- Jurevičienė, M. (2012). *Vidutiniškai sutrikusio intelekto vaikų socialinių įgūdžių ugdymo strategijos*. (Nepublikuota daktaro disertacija). Šiaulių universitetas.
- Jurevičienė, M. (2017). Vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimų ugdymosi strategijos. *Tarptautinės mokslinės-praktinės konferencijos „Neįgalus žmogus: visuomenėje, šeimoje, bibliotekoje“ tezės*, 22–23: <https://issuu.com/savbiblioteka/docs/tezes>
- Jurevičienė, M., Šostakienė, N. (2014). Expression of Social Skills of a Child With Autism Spectrum Disorder. Case Analysis. *Social Welfare*, 2(4), 85–98.
- Jokubaitienė, T., Ališauskas, A. (2019). Vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, ugdymosi sėkmę lemiantys veiksniai. *Specialusis ugdymas*, 2 (40), 74–124.
- Kanner, L. (1943). Autistic Disturbances of Affective Contact. *Nervous Child*, 2, 217–250.
- Katz, I. (2006). Students with Sensory Integration Dysfunctions: Issues for School Counselors. *Journal of School Counseling*, 4(22), 1–22.
- Keenan-Mount, R., Albrecht, N. J., Waters, L. (2016). Mindfulness-based approaches for Young People with Autism Spectrum Disorder and their Caregivers: Do these Approaches Hold Benefits for Teachers? *Australian Journal of Teacher Education*, 41(6). doi: <http://dx.doi.org/10.14221/ajte.2016v41n6.5>
- Kranowitz, C. S. (2005). *The out-of-sync child: Recognizing and coping with sensory processing disorder*. New York: Penguin Group
- Krasny, L., Williams, B., Provencal, S., Ozonoff, S. (2003). Social Skills Interventions for the Autism Spectrum: Essential Ingredients and a Model of Curriculum. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics*, 12, 107–122.
- Leekam, S. (2016). Social cognitive impairment and autism: what are we trying to explain? *Philosophical transactions of the Royal Society: Biological Science*, B371(1686). <https://doi.org/10.1098/rstb.2015.0082>
- Lord, C., Risi, S., DiLavore, P. S., Shulman, C., Thurm, A., Pickles, A. (2006). Autism from 1 to 9 years of age. *Archives of General Psychiatry* (63), 694–701.
- Madriaga, M., Goodley, D. (2010). Moving beyond the minimum: Socially just pedagogies and Asperger's syndrome in UK higher education. *International Journal of Inclusive Education* 14(2), 115–131.
- Matson, J. L., Cooper, C. L., Mayville, B. S., Gonzalez, M. L. (2006). The Relationship Between Food Refusal and Social Skills in Persons with Intellectual Disabilities. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 31(1), 47–52.
- McKenna, P., Ghosh, A., Aylett, R., Broz, F., Rajendran, G. (2018). Robot Expressive Behaviour and Autistic Traits. *17th International Conference on Autonomous Agents and Multiagent Systems 2018 - Stockholm, Sweden*.
- Mikulėnaitė, L., Ulevičiūtė, R. (2004). *Ankstyvojo amžiaus vaikų autizmas*. Vilnius: Viltis.
- Miller, L. J. (2006). *Sensational kids: Hope and help for children with sensory processing disorder*. New York, NY: Putnam.

- Mishra, J., Anguera, J. A., Gazzaley, A. (2016). Video Games for Neuro-Cognitive Optimization. *Neuron*, 90, 214–218.
- Moyes, R. (2010). *Building sensory friendly classrooms to support children with challenging behavior*. Arlington, TX: Sensory World.
- Mundy, P., Burnette, C. (2005). Joint Attention and Neurodevelopment. In: Volkmar, F., Klin, A., Paul, R. (Eds). *Handbook of Autism and Pervasive Developmental Disorders*. 3rd ed. Hoboken, NJ: John Wiley.
- Murray-Slutsky, C., Paris, B. A. (2004). *Is It Sensory or Is It Behavior?: Behavior Problem Identification, Assessment, and Intervention*. Austin, TX: Hammill Institute on Disabilities.
- Navickienė, L., Piščalkienė, V., Mikulėnaitė, L., Grikainienė, L., Tender, J., Bukauskaitė, M., Šulinskas, U., Šatė, G. (2019). *Kaip padėti vaikui, turinčiam autizmo spektro sutrikimų?* Vilnius: Ugdymo plėtotės centras: https://www.upc.smm.lt/projektai/bendal/metodiniai-leidiniai/ASS_internetas.pdf
- Notbohm, E. (2012). *Ten things every child with autism wishes you knew*. 2nd ed. Arlington, TX: Future Horizons.
- Novogrodsky, R. (2013). Subject-pronoun use of Children with Autism Spectrum Disorders (ASD). *Clinical Linguistics & Phonetics*, 27, 85–93.
- Ostmeyer, K., & Scarpa, A. (2012). Examining school-based social skills program needs and barriers for students with high-functioning autism spectrum disorders using participatory action research. *Psychology in the Schools*, 49(10), 932–941. doi:10.1002/pits.21646.
- Pekleri, E. (2019). Mathematical Skills in Autism Spectrum Disorder. *Asian Journal of Applied Science and Technology (AJAST)*, 3(1), 111–123.
- Pisula, E., Pudlo, M., Słowinska, M., Kawa, R., Strzaska, M., Banasiak, A., Wolanczyk, T. (2018). Behavioral and emotional problems in high-functioning girls and boys with autism spectrum disorders: Parents' reports and adolescents' self-reports, *Autism*, 21, 738–748.
- Remy, C., Seaman, P., Polacek, K. (2014). Evolving from Disability to Diversity. *Reference & User Services Quarterly*, 54 (1), 24–28.
- Rieffe, C., Terwogt, M., Stockmann, L. (2000). Understanding atypical emotions among children with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 30, 195–203.
- Schlabach, T. L. (2008). The college experience of students with asperger's disorder: Perceptions of the students themselves and of college disability service providers who work with these students (Doctoral dissertation). Retrieved from Proquest Database (3323938).
- Siegel, B. (2003). *Helping children with autism learn: Treatment approaches for parents and professionals*. New York: Oxford University Press.
- Sequeira, S., Ahmed, M. (2012). Meditation as a potential therapy for autism: A review. *Autism Research and Treatment*, Article ID 835847, 11–21.
- Sharma, S. R., Gonda, X., Tarazi, F. I. (2018). Autism spectrum disorder classification, diagnosis and therapy. *Pharmacology* 190, 91–104. doi: 10.1016/j.pharmthera.2018.05.007.
- Sterponi, L., Shankey, J. (2014). Rethinking echolalia: Repetition as interactional resource in the communication of a child with autism. *Journal of Child Language*, 41(2), 275–304.
- Thabtah, F., Peebles, D. (2019). A new machine learning model based on induction of rules for autism detection, *Health Informatics Journal*, 264–286.
- Vėlavičienė, D., Adomaitienė, V., Bulanovaitė, E. (2019). Autizmo spektro sutrikimai: elgesio bei emocijų išraiškos ypatumai paauglystės laikotarpiu. *Sveikatos mokslai*, 29(1), 31–34.
- Wachs, T. D. (2000). *Necessary but not sufficient: The respective roles of single and multiple influences on individual development*. American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/10344-000>.
- Walbam, K. M. (2014). The relevance of sensory processing disorder to social work practice: An interdisciplinary approach, *Child and Adolescent Social Work Journal*, 31, 61–70.
- Wing, L. (1981). Asperger's syndrome: a clinical account. *Psychological Medicine*, 11(1), 115–129.
- Zander, E. (2004). *An introduction to autism*. Stockholm: Handikapp & Habilitering.
- Zwaigenbaum, L., Bauman, M. L., Choueiri, R., Fein, D., Kasari, C., Pierce, K., Wetherby, A. (2015). Early Identification and Interventions for Autism Spectrum Disorder: Executive Summary. *Pediatrics*, 136 (1), 1–9.

Sensorinių skaitymų programos bibliotekose

Urtė Šulskienė

Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešosios bibliotekos vyr. bibliotekininkė

Šiuolaikinė biblioteka sparčiai modernėja ir tampa vis universalesnė, atvira įvairiausioms veikloms bei iniciatyvoms. Lankytojai yra kviečiami ne tik skaityti ar ieškoti informacijos, bet ir dalyvauti netradiciniuose renginiuose, edukaciniuose užsiėmimuose, mokymuose ir pan. Tikslingai stengiamasi aprėpti plačiąją visuomenę, sukurti kuo platesnį interesų lauką, kuris būtų patrauklus įvairaus amžiaus, mentaliteto lankytojams. Daugeliu atvejų biblioteką pagrįstai galima laikyti itin visuomeniška, laisvai prieinama viešąja įstaiga, kuri rūpinasi ne tik patikimos informacijos sklaida, bet ir žmonių mentalinio identiteto ugdymu, bendruomenės telkimu ir visapusišku kultūriniu tobulėjimu. 2013 metais pasirodžiusioje Amerikos bibliotekų asociacijos „Bibliotekų teisės deklaracijoje“ teigiama: „Bibliotekos yra socialinis vienodintuvas. Jos teikia paslaugas bet kokio amžiaus, bet kokio išsilavinimo, bet kokias pajamas gaunantiems žmonėms. Joms nesvarbi rasė ar fizinės žmogaus galimybės. Daugeliui žmonių bibliotekos suteikia išteklius, kurių jie negalėtų pasiekti niekaip kitaip – išteklius, kurie reikalingi, kad būtų galima gyventi, mokytis, dirbti ir net valdyti.“ Šį skambų devizą galima pritaikyti ne tik Amerikos bibliotekoms. Lietuvoje bibliotekos tampa socialiai vis atsakingesnės. Pastaruoju metu itin didelis dėmesys skiriamas negalią turintiems žmonėms, stengiamasi bibliotekas paversti kuo lengviau prieinamomis ir patraukliomis tiems, kurie susiduria su specifiniais iššūkiais ir turi kitokių, individualių poreikių. Itin svarbu tai, kad pagaliau atsižvelgiama ne tik į vizualiai matomą, fizinę negalią, bet ir į intelektualinius, raidos ypatumus.

2018 metais Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešoji biblioteka Lietuvoje pirmoji ėmėsi įgyvendinti Sensorinių skaitymų autizmo spektro sutrikimą (ASS) turintiems vaikams programą. Didžiausias iššūkis, su kuriuo bibliotekos komandai teko susidurti, buvo (ir tebėra) ribota informacija apie sensorinių skaitymų programų, vykdomų bibliotekose, specifiką ir metodiką. Tokios medžiagos daugiausia esama anglų kalba, kadangi sensorinių skaitymų praktika plačiai taikoma JAV, Didžiojoje Britanijoje, kiek mažiau kitose šalyse. Šiuo straipsniu siekiama konceptualiai ir suprantamai pateikti svarbiausią informaciją apie sensorinių skaitymų programos įgyvendinimą bibliotekose, apžvelgti svarbiausius aspektus, susisteminti metodines gaires, kurios gali padėti bibliotekininkams, ketinantiems pradėti vykdyti šią iniciatyvą savo bibliotekose.

Prieš pradėdant įgyvendinti sensorinių skaitymų iniciatyvą (ar panašaus pobūdžio tikslinę programą, pritaikytą asmenims, turintiems tam tikrą negalią), labai svarbu apsvarstyti argumentus, kodėl tokia programa yra apskritai reikalinga, ką ji duos bibliotekos lankytojams, bibliotekos personalui ir kuo praturtins pačią biblioteką. Toks išankstinio pasirėngimo žingsnis leidžia geriau įsigilinti ir išanalizuoti šios praktikos esmę, sąmoningai nusiteikti atsakingam, kruopščiam ir galbūt kiek neįprastam darbui. Pateiksime keletą tokių argumentų.

Kodėl sensorinių skaitymų programa yra reikalinga bibliotekos lankytojams?

1) Suteikia galimybę jaustis reikalingais ir lygiaverčiais visuomenės dalyviais – programa užtikrina, kad *visi* asmenys čia jausis pageidaujami ir suprasti.

2) Skatina toleranciją ir suvokimą, kad visi žmonės yra skirtingi, tačiau visi lygūs; kad neurotipiniams asmenims nebūdingos autistiškų žmonių ypatybės sukelia iššūkių, tačiau neapriboja.

3) Ugdo programoje dalyvaujančių asmenų socialinius, komunikacinius įgūdžius.

4) Padeda užmegzti ryšį su bibliotekos darbuotojais ir skatina pažinti biblioteką kaip atvirą ir draugišką aplinką.

5) Skatina pažinti skaitymo malonumą ir supažindina su knygų teikiama nauda.

6) Kuria sensoriniais potyriais praturtintą aplinką, kuri leidžia pažinti pasaulį ir mokytis.

7) Leidžia susipažinti ir bendrauti šeimoms, kurios susiduria su panašiomis problemomis ir ne visada turi galimybę užmegzti ryšį kitose aplinkose.

Kodėl sensorinių skaitymų programa yra reikalinga bibliotekai?

1) Plečia bibliotekos darbuotojų akiratį, ugdo toleranciją ir empatiją.

2) Padeda kurti artimą ir tvirtą ryšį su lankytojais, kurie galbūt nedažnai lankosi bibliotekoje, tačiau nusprendžia dalyvauti šioje programoje.

3) Padeda kurti bibliotekos, kaip modernios, atviros ir tolerantiškos įstaigos, įvaizdį.

4) Skatina bendradarbiauti su įvairių sričių (psichologijos, sociologijos, medicinos) specialistais, specialiosiomis mokyklomis, mokytojais ir įvairiomis uždaromis bendruomenėmis.

5) Plečia paslaugų spektrą ir praturtina edukacinių užsiėmimų įvairovę.

Daugiausia sensorinių skaitymų gerosios patirties pavyzdžių galima rasti JAV bibliotekų kontekste. Specializuotos, individualių poreikių turintiems asmenims pritaikytų skaitymų programos ten įgyvendinamos jau daugiau nei 15 metų. Amerikiečių šaltiniuose tokios programos įvardijamos įvairiai: sensoriniai skaitymai, skaitymai specialiųjų poreikių turintiems vaikams, adaptuoti skaitymai (angl. *sensory storytime, storytime for children with special needs, adaptive storytime*). Visas šias programas vienija tam tikri veiksniai: 1) programos skirtos asmenims, turintiems specialiųjų poreikių; 2) programos yra praturtintos sensoriniais elementais, interaktyvios; 3) programų metu yra skaitoma viena ar kelios istorijos. Programos yra universalios, todėl gali būti pritaikytos tiek įvairaus amžiaus vaikams, tiek paaugliams ar suaugusiesiems. Pagal tai, ar programos yra sukurtos individualiam darbui su specialiųjų poreikių turinčiais asmenimis, ar yra pritaikytos mišriai auditorijai, kai viename užsiėmime gali dalyvauti tiek įprasti asmenys, tiek ypatingai turintieji, galima išskirti *integracines* ir *tikslines* programas. *Integracinės* programos naudingos tuo, kad ugdo toleranciją, skatina abipusį ryšį ir supratingumą, efektyviai dekonstruoja stereotipinį ir vis dar dažnai pasitaikantį požiūrį į negalią kaip į tam tikrą socialinį barjerą. Vis dėlto integracinių programų taikymas yra sudėtingas, specifinių žinių, nuolatinės specialisto priežiūros ir nuodugnių konsultacijų reikalaujantis procesas, o tokio pobūdžio programa gali tapti sudėtingu išbandymu ne tik skaitymų dalyviams (ypač – ASS asmenims), bet ir patiems bibliotekininkams. Keli integracinių programų, kuriose kartu gali dalyvauti tiek neurotipiniai, tiek individualių poreikių turintys asmenys, pavyzdžiai: skaitymo iššūkis „Vasara su knyga“, „Skaitymo bičiuliai“ (programa, kurios metu tekstą kartu skaito neurotipiniai ir individualių poreikių turintys vaikai, taip mokydami ir suvokdami pasaulį per skirtingas prizmes), dailės ir darbelių būreliai bibliotekoje, lobių ieškojimo orientavimosi žaidimai, sodininkystės ir gamtos pažinimo edukacijos, muzikos užsiėmimai, kūrybinės erdvės, meistravimo dirbtuvės (angl. *makerspace*). Šios veiklos ypač aktyviai taikomos daugelyje JAV bibliotekų.

Tikslinės programos taip pat neabejotinai reikalauja kruopštaus išankstinio pasirengimo, bendradarbiavimo su specialistais ir pan., bet jas koordinuoti yra paprasčiau. Tikslinių programų pobūdis gali būti labai įvairus: skaitymai su terapiniais šunimis (darbas su kaniterapijos specialistais); sensoriniai filmų seansai (demonstruojami filmai maksimaliai pritaikomi individualių poreikių turintiems asmenims – rodoma mažai auditorijai, sumažinami šviesos, garso dirgikliai, paruošiami specialūs „nusiramino“ rinkiniai etc.); gyvenimo įgūdžių mokyklėlė (užsiėmimai, kurių metu mokomasi kasdienių, būtinųjų kompetencijų – kaip keliauti viešuoju transportu, kaip išsivirti kakavos, kaip elgtis nuėjus į muziejų, kaip išsiųsti laišką etc.) ir taip toliau. Šios programos kuriamos atsižvelgiant į individualių poreikių turinčius asmenis, kuriems reikalingas specifinis užsiėmimų tempas, aiškiai suprantama, neabstrakti tema, individualus edukatorių dėmesys etc. Tokios iniciatyvos dažniausiai įgyvendinamos konsultuojantis su specialistais, kurie bibliotekininkams padeda kontroliuoti užsiėmimo procesą ir taip išvengti tam tikrų probleminių situacijų.

Daugelis minėtų programų neapibrėžia amžiaus, kuriam jos gali būti skiriamos. Vis dėlto sensorinių skaitymų užsiėmimai dažniausiai taikomi vaikams, rečiau – paaugliams ir suaugusiesiems.

Kokie yra pagrindiniai sensorinių skaitymų programos bruožai?

1) Ši programa yra sukurta ir pritaikyta vaikams, kuriems būdingas ASS, sensorinės integracijos sutrikimai, kiti neurologiniai sutrikimai.

2) Programos ašis – tikslingai parinkti sensoriniai dirgikliai (regėjimo, taktiliniai, uoslės, klausos, propriocepcijos, vestibuliniai ir skonio), kuriais iliustruojamas skaitomas tekstas.

3) Programose parinktos veiklos turi sąsają su specialistų taikomomis terapinėmis, ugdomosiomis veiklomis.

4) Programos tikslas nėra knygos perskaitymas, bet dalyvių skatinimas dalyvauti ir mėgautis užsiėmimo procesu.

5) Programa yra maksimaliai lanksti ir atvira, kad dalyviai galėtų jaustis patogiai ir saugiai.

6) Programose vaikai dažniausiai dalyvauja su savo tėvais, globėjais ar pedagogais.

Jei nusprendėte programą kurti ir vykdyti savo bibliotekoje, **reikėtų pradėti nuo šių strateginių žingsnių:**

1) komunikuokite ir konsultuokitės su specialistais – specialiaisiais pedagogais, asociacijomis, medikais, tėvais etc.;

2) prieš pradėdami kurti programą, sudarykite *focus* darbo grupę, kurioje dalyvautų bibliotekininkai, specialistai ir tėvai. Pateikite jiems esminius programos klausimus. Jei yra galimybė, parenkite preliminarų programos scenarijų ir planą, kurį galėsite aptarti su *focus* grupės nariais;

3) suburkite bibliotekininkų-educatorių komandą (tai turėtų būti 2, 4 ar daugiau žmonių), kuri nuosekliai ir periodiškai dirbs su šia programa. Vienam užsiėmimui reikalingi mažiausiai 2 žmonės, rekomenduojama, kad tie patys vedėjai išliktų visos programos metu. ASS turintys vaikai kur kas lengviau prisitaiko matydami tuos pačius, jau pažįstamus veidus;

4) ieškokite naudingos informacijos internete, peržiūrėkite pavyzdinius programų vaizdo įrašus *Youtube* platformoje ir kituose puslapiuose; pasidomėkite filmais ir grožine literatūra apie neurologinių sunkumų turinčius asmenis;

5) jei įmanoma, organizuokite visiems bibliotekos darbuotojams mokymus apie negalią – taip darbuotojai sužinos, ko gali tikėtis, ir lengviau prisitaikys prie nenumatytų situacijų;

6) apsvarstykite programos biudžetą; programai įgyvendinti nebūtinai didelis biudžetas, išsiversti įmanoma ir su įprastomis kasdienėmis priemonėmis (guašo dažais, kruopomis, pliušiniai žaislais, popieriumi, plastilinu etc.), tačiau gali tekti įsigyti daiktų, kurių bibliotekoje ar namuose nerastumėte (laikmatis, pagalvėlės, taktiliniai žaisliukai, pasunkintos priemonės etc.), todėl vertėtų apsvarstyti galimus finansavimo šaltinius;

7) iš anksto nuspręskite, kurioje vietoje vyks sensoriniai skaitymai (tam idealiausiai tinka kiek įmanoma uždaresnė erdvė su kuo mažiau pašalinių daiktų, galinčių blaškyti dalyvių dėmesį);

8) konsultuokitės su bibliotekininkais, kurie jau yra susidūrę su šios programos specifika.

Tokie nuoseklūs išankstiniai žingsniai leis užtikrintai pasiruošti dar neišbandytai programai ir padės tvirčiau jaustis ją vykdančiam.

Vieni svarbiausių „namų darbų“, kuriuos turės atlikti bibliotekininkai prieš pradėdami vesti sensorinių skaitymų užsiėmimus, yra **tinkamas literatūros kūrinių pasirinkimas**. Nors skaitymai yra gausiai iliustruojami įvairaus pobūdžio bei formos veiklomis, pratimais, užduotimis, būtinas programos elementas yra tekstas, kurį garsiai skaitys edukatoriai. Renkantis kūrinių, svarbu kuo labiau atsižvelgti į ASS turinčių vaikų poreikius, tad **siūlome atkreipti dėmesį į** šias rekomendacijas:

1) rinkitės knygas, kuriose yra nedaug teksto, jis lengvai suprantamas ir konkretus. ASS turintiems vaikams įvairios abstrakcijos gali apsunkinti istorijos suvokimą;

2) rinkitės knygas, kuriose daug iliustracijų, jos yra ryškios, realistiškos ir akivaizdžios. Iliustracijos padeda suprasti tekstą, tad kuo informatyvesnės ir suprantamesnės jos bus, tuo lengviau tekstas pasieks klausytoją;

3) ieškokite kūrinių, kuriuose gausu pasikartojančių motyvų. ASS turintiems vaikams bet koks nuspėjamumas ir pasikartojimas suteikia komfortą ir saugumo jausmą, tad atpažinę besikartojantį tekstą ar motyvą, vaikai galės labiau įsijausti į skaitomą istoriją;

4) rekomenduojama atkreipti dėmesį į knygas, kuriose kalbama apie vaikams artimas patirtis bei situacijas, su kuriomis jie galėtų susitapatinti, atpažinti anksčiau girdėtus, matytus motyvus.

Pavyzdžiui, itin įtaigios gali būti istorijos apie gyvūnus, spalvas, maistą, miegą, transporto priemones, šeimą, žaislus ir taip toliau;

5) rinkdamiesi knygą, apsvarstykite, kokiais sensoriniais tarpais galėsite ją iliustruoti. Siužetas turėtų sufleruoti, kokia veikla, žaidimais užsiims vaikai vienoje ar kitoje teksto vietoje. Numatytos veiklos praplečia ir atkartoja knygos turinį (pvz., jei pasakojama istorija apie miegoti einantį berniuką, bibliotekininkas gali pakviesti dalyvius trumpam prigulti, padėti galvą ant pagalvės ir užsimerkti; arba jei pasakojama apie medų laižantį lokį, vaikams galima pasiūlyti paglostyti pliušinį meškiną ir t. t.).

Atsirinkus knygas, galima rengti konkrečius scenarijus, pagal kuriuos bus vedami užsiėmimai. Scenarijai yra patogus būdas sustruktūruoti sensorinių tarpų programą pagal siužeto tėkmę. Nepamirškite, kad nebūtina skaityti viso teksto – jį galima tikslingai adaptuoti, trumpinti pagal poreikį. Svarbu, kad adaptuota teksto versija nenutoltų nuo kūrinio esmės, išliktų intriguojanti ir atskleistų pagrindinę istorijos mintį. Sensorinių skaitymų scenarijų pavyzdžiai, taip pat šiai programai tinkamų knygų sąrašai pateikiami šio leidinio paskutiniame skyriuje.

Sensorinių skaitymų programoms rekomenduojama lanksti, tačiau specifinius dėmenis turinti struktūra. Šie dėmenys lemia programos efektyvumą ir darbo su ASS turinčiais asmenimis sėkmę.

Kokie yra pagrindiniai sensorinių skaitymų programos dėmenys, į kuriuos reikėtų atsižvelgti ją įgyvendinant?

1. **Vizualieji veiklos grafikai ir socialinė istorija.** Kiekvieną sensorinių skaitymų užsiėmimą patartina „įrėminti“ vizualiu užsiėmimo veiklų grafiku. ASS turintiems asmenims itin svarbu žinoti veiksmų eigą, kurioje jiems teks dalyvauti, o bet koks nukrypimas nuo įprastos rutinos jiems gali sukelti didelį stresą ir nepasitenkinimą. Pradėdamas užsiėmimą, bibliotekininkas turėtų pasisveikinti su dalyviais ir, naudodamas vaizdo korteles, įvardyti, kas ir kokia tvarka bus daroma. (Šių kortelių pavyzdinius šablonus rasite leidinio pabaigoje ir galėsite atsispausdinti). Pavyzdžiui: *Sveiki, mano vardas yra Urtė. Dabar mes visi dainuosime pasisveikinimo dainelę. Po to atsisėsime ant pagalvėlių. Tada aš skaitysiu Jums istoriją apie mešką, o jūs klausysitės. Tada... ir taip toliau.* Pristačius šią

veiksmų seką, galima pradėti užsiėmimą, o užbaigus kiekvieną žingsnį, kortelę rekomenduojama demonstratyviai užversti ir taip pabrėžti, kad dalyviai gali ruoštis kitam veiksmui. Tokias veiksmus aiškinančias korteles galima sukurti naudojantis paveikslėliais tiesiog iš interneto, kitų laisvai prieinamų šaltinių arba su profesionalia, specializuota *Boardmaker* grafine teksto interpretavimo programine įranga. Ši programa plačiai naudojama dirbant su ASS turinčiais asmenimis ir pateikia kelis tūkstančius specialiai sukurtų, aiškiai suprantamų komunikacinių simbolių (autorė Mayer-Johnson). Šias korteles rekomenduojama laminuoti dėl tvaraus ir patogaus naudojimo.

Siekiant, kad sensorinių skaitymų dalyviai jaustųsi kuo patogiau, labai rekomenduotina sukurti bibliotekos **socialinę istoriją**, kurią tėvai su vaikais galėtų peržiūrėti prieš atvykdami į užsiėmimą (todėl patogiausia ją skelbti bibliotekos internetinėje svetainėje, kad tėvai laisvai galėtų ją pasiekti iš namų). Socialinės istorijos idėjos ir metodo autorė – Carol Gray. Socialinių istorijų svarbus dėmuo – vizualumas, kai veiksmas yra aiškinami ne tik verbaliai, bet ir iliustruojami per augmentinės ir alternatyviosios komunikacijos prizmę, t. y. konkrečiais pieštiniais paveikslėliais, fotografijomis etc. Socialinei istorijai būdingas kalbėjimas pirmu asmeniu, konkretumas, aiškumas ir siekis apibūdinti ir paaiškinti situacijas, kurios gali sukelti netikėtas ASS turinčių asmenų reakcijas (stresą, baimę, paniką etc.). Socialinės istorijos gali būti skirtos įvairaus amžiaus žmonėms, o jų sudėtingumas turėtų priklausyti nuo to, kuriai auditorijai jos bus skirtos.

„Boardmaker“ pavyzdžiai

Boardmaker Online

Šaltinis: www.goboardmaker.com

Boardmaker programa sukurtos kortelės.

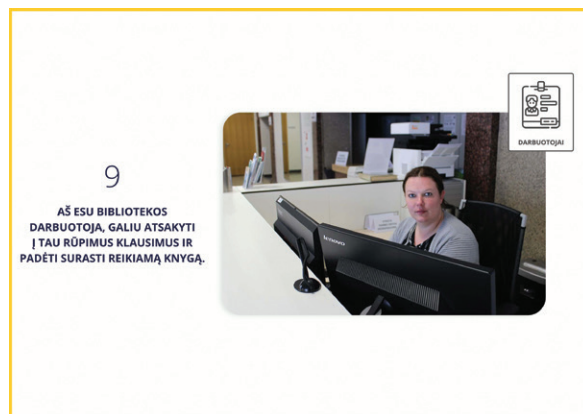
Papildomi patarimai: atskiros trumpos socialinės istorijos gali būti naudojamos ir įvairiems šalutiniams veiksams paaiškinti, pvz., kaip sutvarkyti kambarį po užsiėmimo, kaip nusiplauti rankas po spalvinimo ar lipdymo žaidimų ir taip toliau. Vietoj įprastų socialinių istorijų čia galima taikyti rečiau naudojamas, tačiau taip pat paveikias žaidybines komiksino formato instrukcijas, kurios vaikams vaizdžiai nupasakoja, kokia tvarka turėtų būti atliekami atitinkami veiksmai.

2. Sensoriniai elementai, arba įtraukieji intarpai.

Skaitomą istoriją užsiėmimo metu būtina praturtinti įvairiais, tikslingai suplanuotais sensoriniais tarpais. Tokių intarpų vieno užsiėmimo metu neturėtų būti labai daug, nes per daug gausus sensorinių elementų naudojimas gali kelti chaosą ir blaškyti dalyvaujančius vaikus. Įtraukieji istorijos intarpai skatina vaikus ne tik klausytis, bet aktyviai dalyvauti ir patiems atlikti tam tikrus veiksmus – liesti, uosti, ragauti, klausytis, žiūrėti ir taip toliau. Labai svarbu turėti omenyje, kad kai kurie sensoriniai dirgikliai ASS turintiems asmenims gali sukelti ne tik teigiamą reakciją, tad dar prieš užsiėmimą reikėtų išsiaiškinti, kurių dirgiklių dalyviai gali netoleruoti (šią informaciją bibliotekininkams gali suteikti tėvai, globėjai ar vaikus atlydėję pedagogai). Daugybę įvairių sensorinių veiklų, žaidimų pavyzdžių galima rasti internete, tačiau labiausiai šios sensorinių skaitymų dalies sėkmę lemia bibliotekininkų vaizduotė ir gebėjimas atsirinkti bei savo užsiėmimui pritaikyti įvairius kitų specialistų jau išbandytus veiklos pavyzdžius. Specializuotose parduotuvėse gausu įvairių priemonių ir inventoriaus, kuris gali praturtinti jūsų užsiėmimą – tai kvapų difuzoriai, pasunkintos antklodės, šviesų projektoriai, lego lentos, burbuliuoklių baseinai etc. Tačiau be šių „prabangių“ priemonių esama daugybė paprastesnių, ekonominių variantų, kurie gali tapti nepakeičiami kuriant sensorinius istorijos elementus – tai įvairios kruopos, vanduo, miltai, muilo burbulai, kalėdinės girliandos ir blizgučiai, kempinė, maistiniai dažai, plastilinas, porolonas, popierius, pliušiniai (ir nepliušiniai) žaislai, prožektoriai, akmenėliai ir taip toliau. Naudojant šias ar daugybę kitų medžiagų galima sukurti žaismingas, įtraukias, vaiko sensoriką stimuliuojančias veiklas. Svarbiausia yra pasirūpinti, kad programos užsiėmimai būtų nepavojingi vaiko sveikatai ir nekeltų jokios rizikos. **Papildomi patarimai:** smagus ir vykęs sensorinis užsiėmimas dažnai gali būti kiek „netvarkingas“, tad jei norite apsaugoti grindis nuo dažų ar išsibarsčiusio smėlio, rekomenduojame įsigyti plėvelę, kurią galėtumėte naudoti žaidimų metu. Taip pat verta turėti omenyje, kad užsiėmimo dalyviai gali atkakliai prašyti vieną ar kitą užsiėmimo metu naudotą daiktą ar žaislą būtinai parsinešti namo, tad reikėtų apsvarstyti ir atsarginio, pakaitinio inventoriaus įsigijimą (jis gali praversti bent laikinai). Jei turite galimybę, įsigykite magnetinę arba bet kokią kitą lentą, ant kurios galėsite klijuoti vaizdinius elementus, kuriuos naudosite istorijos metu (lenta pravers ne tik socialinei istorijai, bet ir knygos iliustracijoms demonstruoti, jei naudosite iliustracijų kopijas, ir panašiai).

3. Garsinis istorijos skaitymas.

Užsiėmimo metu visi dalyviai turi aiškiai matyti ir girdėti edukatorių, tad kalbėti reikia garsiai, lėtai ir aiškiai. Labai svarbu tekstą skaityti raiškiai, taikyti skirtingas intonacijas, praturtinti tekstą kuo įvairesniais jaustukais, ištiktukais, kitais ekspresyviais žodeliais, net jei originaliame tekste tokių ir nesama. Bibliotekininkas gali adaptuoti tekstą savo nuožiūra ir paversti jį kuo vaizdingesniu, gyvesniu. Rekomenduojama į skaitomą tekstą įtraukti muzikinių, dainuojamųjų intarpų, kurie yra labai efektyvus būdas paskatinti vaikus aktyviai įsijungti – daugelis ASS turinčių vaikų mielai kartu paniūniuos ar net padainuos, jei pakviesite juos tai daryti kartu su jumis. Idealu, jei užsiėmimą veda du vedėjai. Tada vienas iš jų yra skaitytojas, kuris statiškai sėdi vienoje vietoje ir leidžia vaikams susikoncentruoti į girdimą tekstą ar demonstruojamas iliustracijas (labai gerai,

Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešosios bibliotekos socialinės istorijos fragmentas.

Trumpos, konkrečią užduotį aiškinančios socialinės istorijos pavyzdys.

kai knyga yra didelio formato ir kiekvienas jos puslapis su iliustracijomis gali būti tiesiogiai rodomas vaikams). Kitas vedėjas yra savotiškas asistentas, kuris prireikus gali prieiti prie vaikų, duoti jiems pačią kopiją nors istoriją iliustruojantį daiktą ar pasiūlyti taktilinį žaisliuką, kurio gali prireikti, jei vaikui darosi sunku nusėdėti. Du vedėjai yra reikalingi ir dėl sensorinių intarpų, kuriuos koordinuojant

gali prireikti kelių porų rankų. **Papildomi patarimai:** į skaitomą tekstą galima įtraukti ir muzikinius garso ar vaizdo įrašus, kurie taip pat gali veiksmingai sužadinti klausytojų dėmesį (židinio, lietaus, perkūnijos, paukščių čiulbėjimo, šaltinio, vėjo ošimo ir kiti garsai). Vietoj popierinių knygų galima skaityti ir elektronines, interaktyvias knygas, kurių privalumas yra galimybė demonstruoti iliustracijas projektorius ekrane. Jei tokių knygų neturite, tačiau norite aktualizuoti knygos iliustracijas (kurios taip pat yra labai svarbus istorijos elementas), rekomenduojama iliustracijas demonstruoti projektorius ekrane arba tiesiog padaryti fizines, popierines iliustracijų kopijas ir, verčiant puslapius, padalyti vaikams, kad jie galėtų nuosekliau jas tyrinėti.

Kiti svarbūs aspektai, kurių nereikėtų pamiršti:

- Jei ketinate pradėti vykdyti sensorinių skaitymų programą, rekomenduojame skelbti **išankstinę registraciją**. Ji reikalinga dėl kelių dalykų: 1) galėsite valdyti užsiėmimo dalyvių srautą (dalyvauti turėtų ne daugiau kaip 6–7 vaikai su savo tėveliais, globėjais ar mokytojais); 2) galėsite sužinoti visą svarbią ir reikalingą informaciją apie užsiėmimo dalyvius (ko vaikai bijo, ką mėgsta, į ką reikėtų atkreipti dėmesį ir panašiai). Vienas patogiausių tokios registracijos būdų, kurį naudojame ir savo bibliotekoje – universali „Google Docs“ registracijos forma.

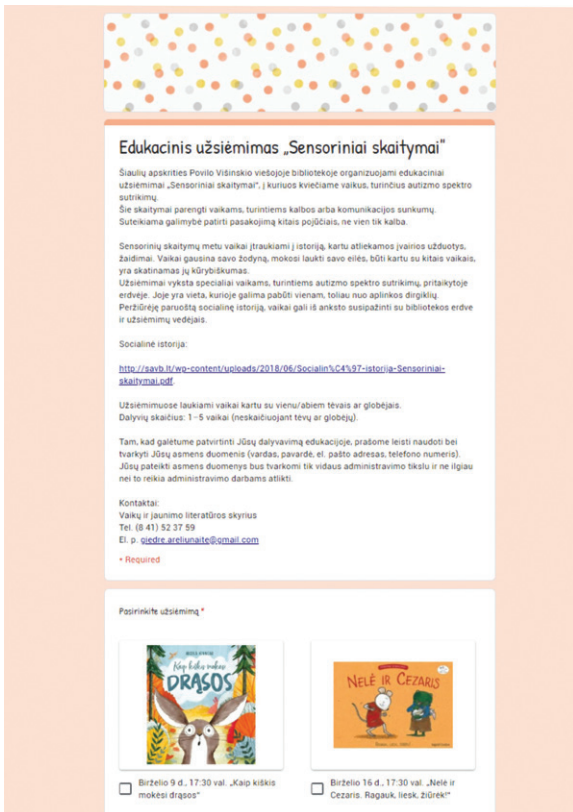
- Artėjant užsiėmimo pradžiai, **pasitikite užsiėmimo dalyvius prie registratūros**. Idealus variantas, jei socialinės istorijos iliustracijų informacija yra daugiau ar mažiau įgyvendinama (pavyzdžiui, jei socialinės istorijos nuotraukose pavaizduota vaikus pasitinkanti bibliotekininkė iš tikrųjų vos atvykus juos ir pasitiks).

- Paprastai ASS turinčių vaikų tėvai po užsiėmimo labai mėgsta pabendrauti vieni su kitais ir su bibliotekininkais, o vaikai dar šiek tiek pažaisti, tad numatykite papildomą „laisvą“ laiką po sensorinių skaitymų, kuris leistų visiems kartu truputį atsipalaiduoti.

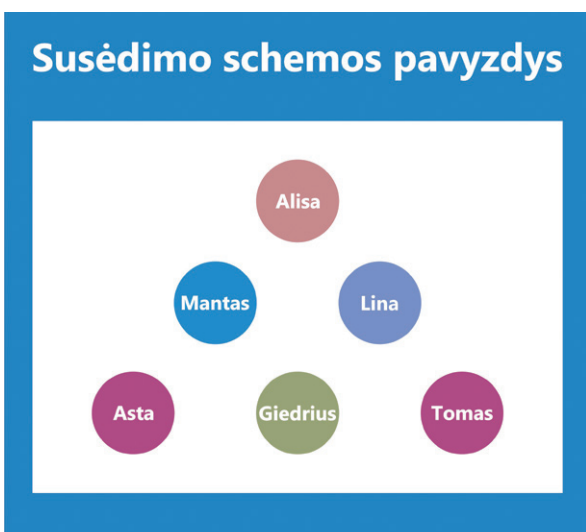
- Turite būti pasiruošę mažoms „nesėkmėms“. Tikėtina, kad sensorinių skaitymų metu dalis vaikų nenorės jūsų klausytis ir galbūt nesiklausys. Tačiau labai svarbu turėti omenyje, kad hiperaktyvūs, nuolat lakstantys ar iš pažiūros visai skaitymui nesusikaupę vaikai jus gali girdėti daug geriau, nei atrodo. Sensorinių skaitymų tikslas nėra priversti dalyvius ramiai klausytis. Galbūt jie susidomės viena ar kita veikla, galbūt istoriją pamėgs tik iš trečio karto. Žvelkite pozityviai ir nepamirškite, kad svarbiausia yra tai, jog jie atėjo ir dalyvauja.

- Jei turite vaikų grupę, kuri sensorinių skaitymų užsiėmimuose lankosi reguliariai, galite parengti specialią dalyvių susėdimo schemą – tai gali praversti siekiant sumažinti chaosą ir palengvinti susėdimo procesą užsiėmimo pradžioje.

- Jei yra galimybė, užsiėmimų metu turėkite užsikabinę ar prisisegę aiškias, vaizdžias savo vardų korteles.

Google Docs registracijos forma.

Vaikų susėdimo schemos pavyzdys.

Šis straipsnis parengtas remiantis užsienio bibliotekininkų asmeninėmis ir profesinėmis patirtimis, įvairių nuotolinių mokymų metu išgirsta informacija ir per 3 metus mūsų pačių sukauptomis bei įgytomis žiniomis. Tikimės, kad pateikta informacija palengvins sensorinių skaitymų programos įgyvendinimą Jūsų bibliotekose. Nors iš pradžių procesas gali atrodyti sudėtingas ar keliantis daug klausimų, svarbu yra pabandyti. Pati geriausia motyvacija, kurios sulauksite vykdydami tokio pobūdžio programą, bus nuoširdus Jūsų užsiėmimo dalyvio apsikabinimas. Jis bus stipresnis ir iškalbingesnis už šimtus žodžių.

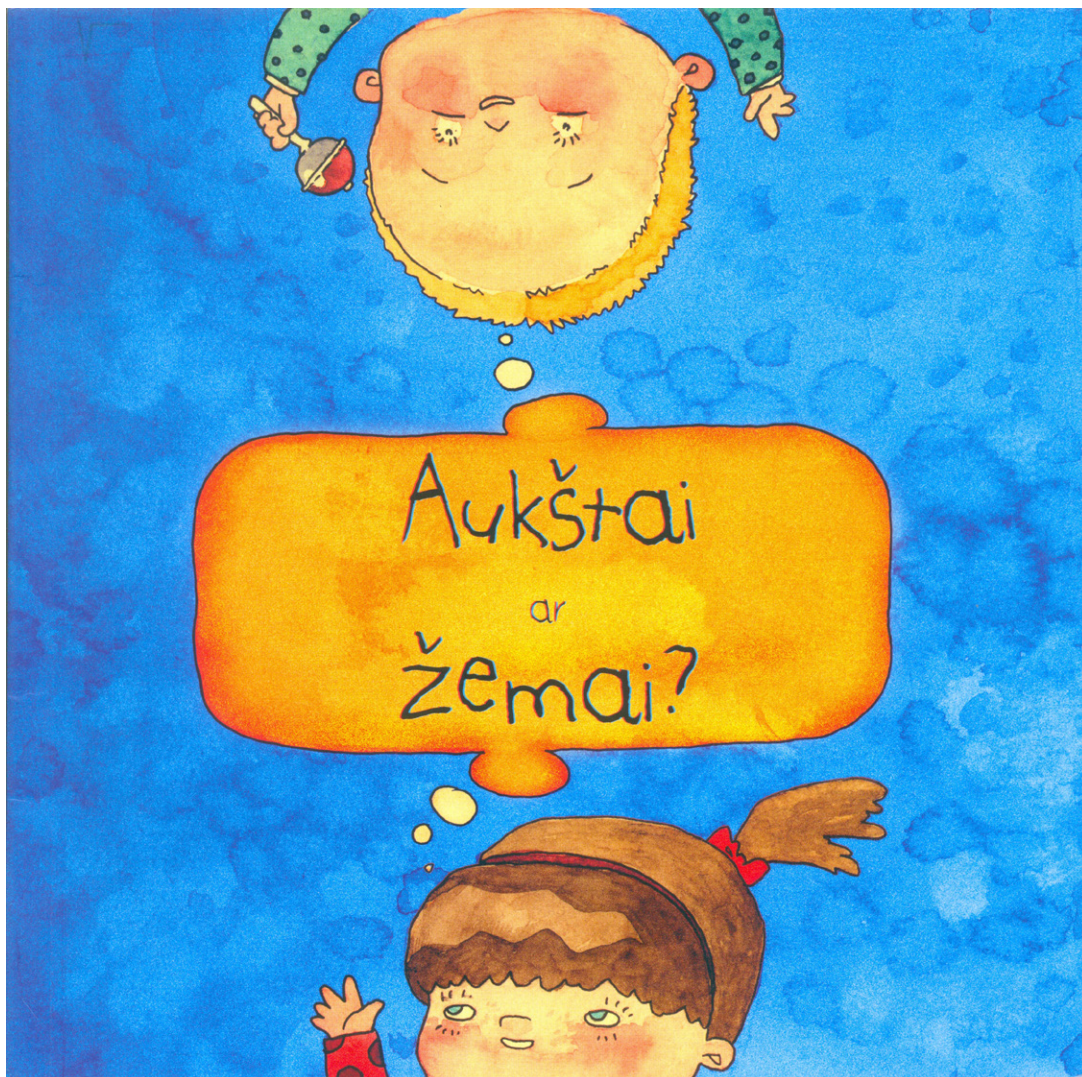
Šaltiniai:

- Bibliotekoms – apie autizmą (Targeting Autism For Libraries). – <https://targetingautismlibs.com/>
- „WebJunction“: mokymosi vieta bibliotekoms (WebJunction: The Learning Place for Libraries). – <https://www.webjunction.org/home.html>
- Amerikos bibliotekų žurnalas (American Libraries Magazine). – <https://americanlibrariesmagazine.org/>
- Autizmo spektro sutrikimą turinčių bibliotekos lankytojų aptarnavimas (Serving Library Patrons with Autism Spectrum Disorders). Konferencijos vaizdo įrašas. – https://www.youtube.com/watch?v=_VivZGdcjxU&t=1793s
- Sensoriniai skaitymai šiaurės vakarų Akrono bibliotekoje (Sensory Storytime at Northwest Akron Library). Vaizdo įrašas. – <https://www.youtube.com/watch?v=R9Y8pcyNyj0>
- Lynn Akin, Donna MacKinney, “Autism, Literacy, and Libraries. The 3 Rs = Routine, Repetition, and Redundancy,” *Children and Libraries*, Summer / Fall 2004; p. 35–43.
- Amelia N. Gibson, Dana Hanson-Baldauf, “Beyond Sensory Story Time: An Intersectional Analysis of Information Seeking Among Parents of Autistic Individuals,” *LIBRARY TRENDS*, Vol. 67, No. 3, 2019 (“Disabled Adults in Libraries”, edited by Jessica Schomberg and Shanna Hollich), p. 550–575.
- Jungtinės Karalystės nacionalinė autistų draugija (National Autistic Society). – <https://www.autism.org.uk/>

Sensorinių skaitymų scenarijai

SENSORINIAI SKAITYMAI PAGAL ALISOS SAGSTROM KNYGĄ AUKŠTAI AR ŽEMAI?

(Tikra knyga, 2015)

Supažindinimas su užsiėmimo eiga:

1. **Pasisveikinimas, susipažinimas.**

2. **Pristatoma knyga ir skaitoma istorija**, papildyta praktinėmis užduotimis. Kiekvienam vaikui išdalijama po du kamuoliukus – vienas geltonas, kitas žalias. Istorijos skaitymo metu demonstruojamos skaidrės. Kai demonstruojami objektai yra aukštai – skaidrės kampe vaizduojamas geltonas kamuoliukas, kai žemai – žalias. Vaikai, padedami auklėtojo ar edukatoriaus, turi išsiaiškinti, kur yra vaizduojamas objektas – aukštai ar žemai. Kai objektas yra aukštai, vaikai iškelia geltoną kamuoliuką, kai žemai – žalią. Taip vaikai mokomi sekti istoriją, klausytis ir suprasti aukščio sąvoką.

3. **Praktinė užduotis** – lėktuvėlių skraidymo varžybos.

4. Laikas, skirtas atsipalaiduoti ir **pažaisti**.

5. **Atsisveikinimas.**

KŪRINIO ¹ FRAGMENTAS	VEIKSMAS	REIKALINGOS PRIEMONĖS
<i>Kur yra saulutė? Ten! Aukštai.</i> (p. 2)	Skaidrėje demonstruojama saulė. Skaidrės apačioje – geltonas kamuoliukas. Išsiaiškinę, kad saulė yra aukštai, vaikai iškelia aukštyn geltoną kamuoliuką.	<ul style="list-style-type: none"> • Skaidrė su saulės paveikslėliu. • Geltoni kamuoliukai.
<i>Kur auga žolė ir gėlės? Žemai.</i> (p. 4)	Vaikai kartu su edukatoriumi vaikšto ant dirbtinės žolės su gėlėmis ir svarsto, ar žolė yra aukštai, ar žemai. Iškelia žalią kamuoliuką. Kad užduotis būtų paveikesnė, siūloma vaikščioti basomis.	<ul style="list-style-type: none"> • Žalias kilimėlis, imituojantis žolę. • Dirbtinės gėlės. • Žali kamuoliukai.
<i>O kur debesėliai? Ten! Aukštai danguje.</i> (p. 5)	Skaidrėje demonstruojamas dangus. Išsiaiškinę, kad dangus yra aukštai, vaikai iškelia geltoną kamuoliuką.	<ul style="list-style-type: none"> • Skaidrė su dangaus vaizdu. • Kamuoliukai.
<i>KŪ KŪ! Jurgis ieško saulutės. Kur tu?</i> <i>Ji aukštai, slepiasi už debesėlio.</i> (p. 6–7)	Ant magnetinės lentos užklijuojamas saulės paveikslėlis ir paslepiamas po popieriniais debesėliais. Vaikų užduotis – kiekvienam iš eilės nuplėšti po debesėlį ir atidengti saulę. Tuomet parodyti reikiamos spalvos kamuoliuką.	<ul style="list-style-type: none"> • Skaidrėje demonstruojamas saulės, išlindusios iš už debesų, vaizdas. • Magnetinė lenta. • Popieriniai saulės ir debesėlių paveikslėliai (debesėlių turi būti tiek, kiek užsiėmime yra dalyvių).
<i>O kur dingo Sofija? KŪ KŪ! Ji čia, žemai, slepiasi žolėje.</i> (p. 8)	Demonstruojama skaidrė su mergaitės, besislepiančios žolėje, paveikslėliu. Vaikai iškelia žalią kamuoliuką.	<ul style="list-style-type: none"> • Skaidrė su besislepiančios mergaitės vaizdu. • Kamuoliukai.
<i>Oi, Jurgis užlipo aukštai! Atsargiai!</i> (p. 10)	Jeigu įmanoma, vaikai užlipo ant neaukštų sėdukų (arba kėdžių) ir atsistoja. Esant galimybei, pereina mobiliu, iš atskirų dalių susidedančiu takeliu.	<ul style="list-style-type: none"> • Sėduklai (arba žemos kėdutės). • Mobilus takelis.
<i>Po stalu tupi katė. Miau! Ji yra žemai.</i> (p. 12)	Po stalu padėta žaislinė katė, kurią vaikai kviečiami paglostyti iš eilės po vieną. Skamba imituojamas katės garsas. Jei vaikas neprieina, edukatorius žaislą atneša ir paduoda atskirai.	<ul style="list-style-type: none"> • Nedidelis stalas. • Žaislinė katė. • Katės garsai skaidrių demonstracijoje.
<i>Kur Jurgio meškutis? Ten, aukštai ant viršutinės lentynos.</i> (p. 14)	Skaidrėje rodoma lentyna, ant kurios tupi meškutis. Vaikams atskirai išdalijama po tris skirtingus paveikslėlius. Užduotis: išrinkti tokį pat paveikslėlį, kuris rodomas skaidrėje. Už teisingą pasirinkimą vaikai pagiriami. Jeigu vaikui užduotis per sunki, edukatorius jam padeda.	<ul style="list-style-type: none"> • Skaidrė su meškučio, tupinčio lentynoje, paveikslėliu. • Trys skirtingų paveikslėlių rinkiniai kiekvienam vaikui (vienas iš paveikslėlių atitinka skaidrėje rodomąjį).
<i>Lempos yra aukštai, kabo prie lubų.</i> (p. 15)	Skaidrėje rodoma lempa. Vaikų prašoma parodyti, kur lempa yra edukacinėje erdvėje, ir iškelti reikiamos spalvos kamuoliuką.	<ul style="list-style-type: none"> • Skaidrė su lempos ir geltono kamuoliuko vaizdu.

¹ Alisa Sangstrom, *Aukštai ar žemai?*, Vilnius: Tikra knyga, 2015.

<i>Batai yra ant grindų, žemai.</i> (p. 17)	Vaikų prašoma parodyti, kur yra jų batai (batai paliekami edukacinėje erdvėje prie įėjimo). Klausama, ar jie yra žemai, ar aukštai. Vaikai pakelia reikiamos spalvos kamuoliuką.	<ul style="list-style-type: none"> • Žali kamuoliukai.
<i>Kur kamuolys? Ten, aukštai!</i> (p. 20)	Edukatorius paaiškina užduotį: kiekvienam vaikui atskirai metamas minkštas kamuolys. Vaikas turi mesti jį atgal edukatoriui. Kad užduotis būtų aiškesnė, pirmiausia vienas edukatorius kamuolį meta kitam edukatoriui ir jį grąžina atgal. Tuomet kamuolys metamas vaikams.	<ul style="list-style-type: none"> • Minkštas kamuolys.
<i>Čia, žemai, Jurgis pamatė plaukiojančių ančių. O kitos skrenda aukštai danguje.</i> (p. 21–22)	Ekrane rodoma skaidrė su dviem paveikslėliais – viename iš jų vaizduojamos ežere plaukiojančios antys, o kitame – skrendančios danguje. Edukatorius kartu su vaikais išsiaiškina, kuriame paveikslėlyje antys vaizduojamos aukštai, o kuriame – žemai.	<ul style="list-style-type: none"> • Skaidrė su skrendančių ir plaukiojančių ančių vaizdais. • Imitacinis ančių garsas.
<i>Kur yra lėktuvas? Aukštai! Jurgis nemato lėktuvo, jis užmigė.</i> (p. 24)	Praktinė užduotis: skaidrėje rodomas skrendantis lėktuvas. Vaikams išdalijami skirtingų spalvų popieriniai lėktuvėliai, ant kurių vaikas gali užsirašyti savo vardą arba pirmąjį vardo raidę. Kiekvienas vaikas iš eilės paleidžia savo lėktuvėlį iš nurodytos vietos. Žiūrima, kuris lėktuvėlis nuskrido toliausiai. Pirmiausia, kaip reikia atlikti užduotį, pademonstruoja edukatorius.	<ul style="list-style-type: none"> • Popieriniai lėktuvėliai. • Skaidrė su skrendančio lėktuvo vaizdu ir garsu. • Flomasteriai arba pieštukai, skirti vardams užrašyti ant lėktuvėlių.

- Neturint **spalvotų kamuoliukų** (žalių ir geltonų), galima naudoti spalvotas korteles arba kitas turimas panašaus pobūdžio priemones.

- Neturint šiurkštaus **žalio kilimėlio** žolės imitacijai, galima naudoti žalią pledą ar kitokią žalio audinio medžiagą.

- Neturint **magnetinės lentos**, ant kurios reikia lipdyti debesėlius aplink saulę, galima naudoti didesnio formato popieriaus ar kartono lapą, ant kurio prilipdytus debesėlius vaikai galėtų nuplėšti, kaip parašyta užduotyje.

- Neturint **mobilaus takelio**, šią priemonę galima pakeisti paprastesne – padaryti takelio formą panaudojant šaliką, virvę ar kitą medžiagą, kuria būtų galima pereiti.

- Neturint **minkšto kamuolio**, jį gali pakeisti balionas, plastikinis kamuoliukas ar kita panaši priemonė.

Užsiėmimo metu naudojant vaizdines priemones lavinami vaikų regėjimo įgūdžiai, kuriais žmogus gauna „apie 87 proc. informacijos iš išorinio pasaulio“², todėl šio jutimo lavinimas itin svarbus. Įtraukiant garsus lavinami klausos įgūdžiai, lipdant paveikslėlius lavinama smulkioji motorika. Praktinės užduotys skatina vaikus sutelkti dėmesį, susikaupti, svarstyti. Įtraukiant užduotis, kurių metu veiksmai atliekami paeilui, ugdoma edukacijos dalyvių kantrybė, mokomasi laukti savo eilės. Vaikščiavimas mobiliu takeliu ar kitu panašiu taku lavina vaikų pusiausvyrą ir judesių koordinaciją.

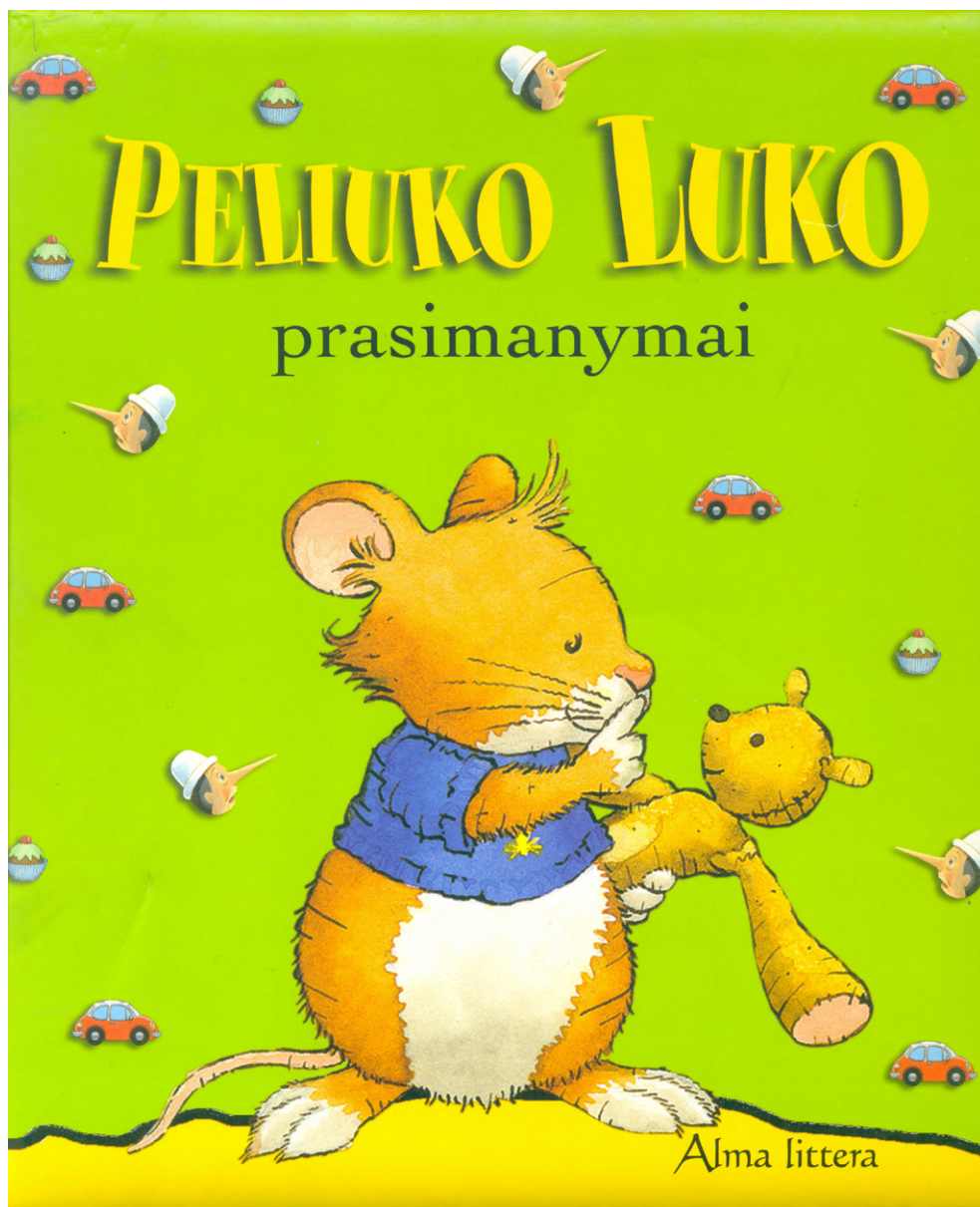
Scenarijų parengė Agnė Pranckutė

² Laima Mikulėnaitė, Rasa Ulevičiūtė, *Ankstyvojo amžiaus vaikų autizmas*, 2004, Vilnius: Lietuvos sutrikusio intelekto žmonių globos draugija „Viltis“, p. 20.

SENSORINIAI SKAITYMAI PAGAL ANDREA DAMI KNYGĄ *PELIUKO LUKO PRASIMANYMAI*

(Alma littera, 2007)

Supažindinimas su užsiėmimo eiga:

1. **Pasisveikinimas, susipažinimas.**
2. **Pristatoma knyga ir skaitoma istorija**, papildyta praktinėmis užduotimis. Vienas iš edukatorių gali būti su peliuko kepure ar kita vaizdine priemone.
3. **Praktinė užduotis** – ar teišus Peliukas Lukas?
4. Laikas, skirtas atsipalaiduoti ir **pažaisti**.
5. **Atsisveikinimas.**

KŪRINIO ¹ FRAGMENTAS	VEIKSMAS	REIKALINGOS PRIEMONĖS
<i>Tik pažiūrėk, kokia nosis jam užaugo!</i> (p. 1)	Kiekvienam vaikui paduodama po ilgesnį medinį pagaliuką (imituojama Pinokio nosis) ir bandoma pagaliuką priliesti prie savo nosies.	<ul style="list-style-type: none"> • Mediniai pagaliukai.
<i><...> ir žiūrinėja knygos paveikslėlius.</i> (p. 4)	Kiekvienam vaikui paduodamos kelios kortelės su paveikslėliais iš skaitomos knygos (<i>Peliuko Luko prasimanymai</i>). Vaikai tyrinėja paveikslėlius, kiekvienas gali pasakyti, ką mato.	<ul style="list-style-type: none"> • Kortelės su paveikslėliais iš skaitomos knygos <i>Peliuko Luko prasimanymai</i>.
<i>Nusiprausk rankas ir ateik į virtuvę!</i> (p. 4)	Vaikai plauna rankas. Galima kiekvienam vaikui paduoti dubenėlį su vandeniu, kad nusiplautų rankas ir pabrėžti, kad jas plauti būtina.	<ul style="list-style-type: none"> • Dubenėlis su vandeniu. • Rankų nusausinimo priemonė.
<i>Lukai! Laikas miegoti.</i> (p. 8)	Vaikams išdalijamos kortelės su miego rutina (<i>rengiuosi pižamą, prausiuosi, valausi dantis, einu miegoti</i>). Vaikai kortelės turi sudėti eilės tvarka, pagal tai, ką pirmiausia veikia eidami miegoti. Edukatoriui būtina kartu su vaikais šią rutiną peržiūrėti.	<ul style="list-style-type: none"> • Popierinės kortelės su miego rutina (<i>rengiuosi pižamą, valausi dantis, prausiuosi, einu miegoti</i>).
<i>Bet, Lukai, jie vis dar nevalyti!</i> (p. 9)	Vaikams išdalijami dantų šepetėliai ir šablonai su netikrais, nešvariais dantukais (pvz., suklijuotos pupelės, kurias vaikai lengvai nuvalytų).	<ul style="list-style-type: none"> • Žaisliniai dantų šepetėliai. • Netikrų dantukų šablonas (pupelės).
<i>Mat jis dar užuodžia gardžios uogienės likučius ant ūsų!</i> (p. 12)	Vaikai iš eilės uosto gardžią uogienę (braškių, aviečių ir pan.).	<ul style="list-style-type: none"> • Uogienės stiklainis.
<i>Tėti, ar žinai, kad galiu bėgti greičiau nei automobilis važiuoja?</i> (p. 17)	Vaikai mankštinasi pagal vaizdo įrašą.	<ul style="list-style-type: none"> • Skaidrė su vaizdo įrašu, kuriame rodoma vaikų mankšta. Vaikai atkartoja judesius.
<i>Netrukus pasigirsta durų skambutis.</i> (p. 21)	Skleidžiamas durų skambučio garso įrašas, vaikai įdėmiai klausosi.	<ul style="list-style-type: none"> • Durų skambučio įrašas.
	<p>Perskaičius istoriją, atliekama praktinė užduotis – ar teigus Peliukas Lukas?</p> <p>Vaikams išdalijamos kortelės, kuriose pavaizduoti Peliuko Luko darbai, paminėti knygoje, ir darbai, kurie nebuvo minimi knygoje. Ant magnetinės lentos ar ant kitos priemonės pavaizduotas žalias ir raudonas apskritimas (<i>raudonas nebuvo minimas knygoje, o žalias – buvo</i>). Vaikai vienas po kito savo kortelę turi priskirti prie raudono ar žalio apskritimo.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kortelės kiekvienam vaikui. • Magnetinė lenta. • Magnetukai.

¹ Andrea Dami, *Peliuko Luko prasimanymai*, Vilnius: Alma littera, 2007.

Neturint **žaislinių dantų šepetėlių**, galima naudoti paprastus vatos diskelius, skirtus dantukams valyti (pupelėms).

Užsiėmimo metu ugdoma smulkioji motorika bandant pagaliuką priliesti prie nosies, dėlioiant popierines korteles, valant netikrus dantukus, praktinėje užduotyje korteles priskiriant prie raudono ar žalio apskritimo. Taip lavinama vaikų judesių koordinacija, koncentracija. Mokomasi sutelkti dėmesį, išlaukti savo eilės. Lavinama vaikų vaizduotė, kūrybiškumas, žiūrėjimas į paveikslėlius leidžia vaikui susikaupti toliau klausytis knygos istorijos. Taip ugdomi klausos, regos pojūčiai. Uostant uogienę lavinamas uoslės pojūtis. Pasak R. Ivoškuvienės ir J. Balčiūnaitės, „kasdienio gyvenimo įgūdžių sudarymas yra labai reikšminga vaiko ugdymo programos dalis². Valant dantukus primenami bendri higienos įgūdžiai, fizinė veikla gerina nuotaiką.

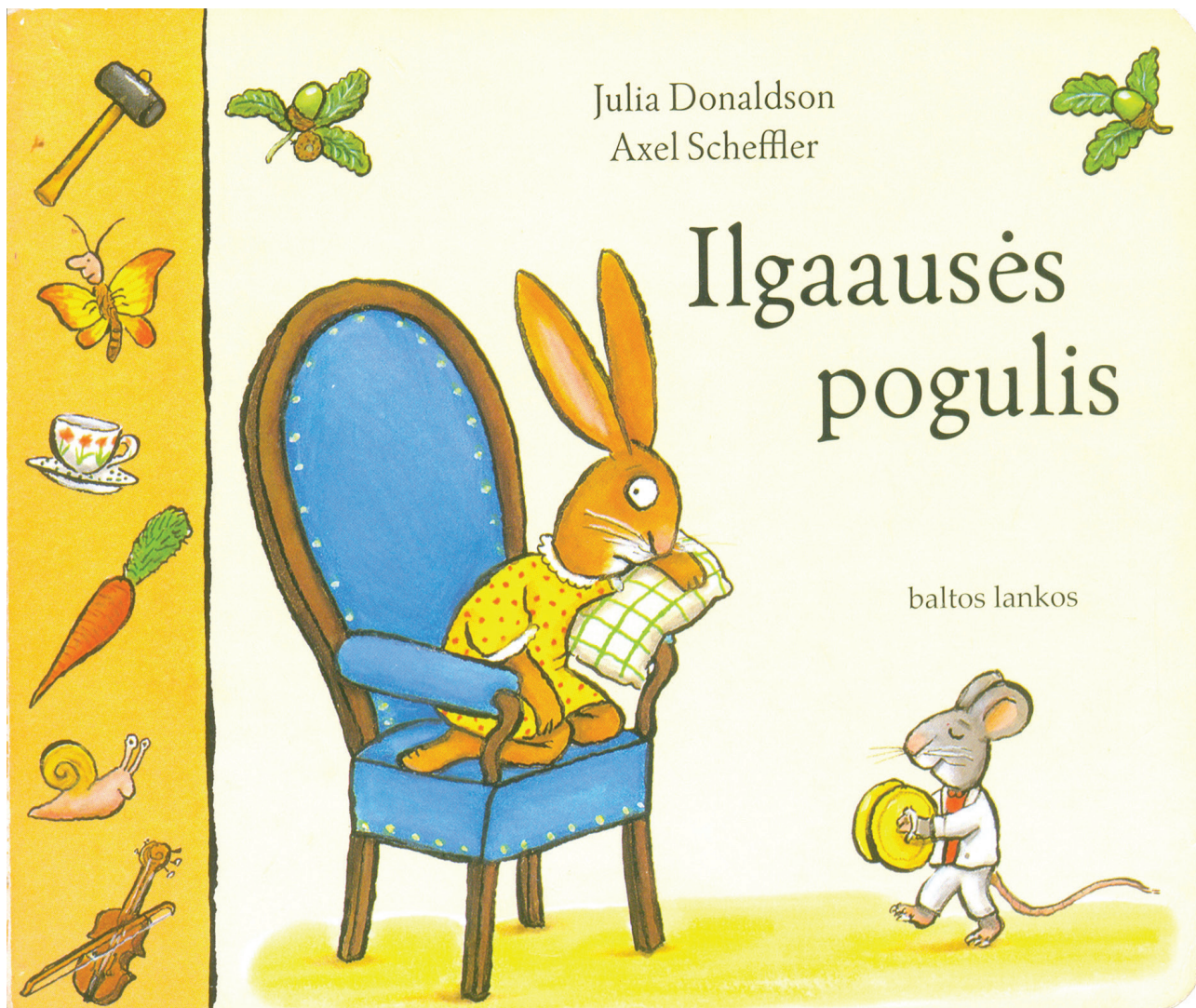
Scenarijų parengė Giedrė Čarienė

² Regina Ivoškuvienė, Jurgita Balčiūnaitė, *Autistiškų vaikų ugdymas*, Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla, p. 43.

SENSORINIAI SKAITYMAI PAGAL JULIOS DONALDSON IR AXELIO SCHEFFLERIO KNYGĄ *ILGAAUSĖS POGULIS*

(Baltos lankos, 2012)

Supažindinimas su užsiėmimo eiga:

1. Pasisveikinimas, susipažinimas.

2. **Pristatoma knyga ir skaitoma istorija**, papildyta praktinėmis užduotimis. Perskaitomas knygos pavadinimas ir autorius. Pranešama, kad bus klausomasi istorijos apie ilgauseę kiškę, kuri niekaip negalėjo užmigti. Iškeliamas klausimas, ar jai pavyks tai padaryti?

3. **Praktinė užduotis** – mokymasis atpažinti garsus.

4. Laikas, skirtas atsipalaiduoti ir **pažaisti**.

5. **Atsisveikinimas**.

KŪRINIO ¹ FRAGMENTAS	VEIKSMAS	REIKALINGOS PRIEMONĖS
<i>Ilgaausei norisi nusnūsti. Ji patogiai įsitaiso kėdėje.</i> (p. 1)	Vienas vedėjas vaidina ilgaausę, nusižiovauja ir kėdėje užmiega. Vaikams išdalijamos pagalvėlės, visi kartu nusižiovauja ir užmiega.	<ul style="list-style-type: none"> • Kiškio ausys. • Kėdė. • Pagalvėlės.
<i>Kala plaktuku meška.</i> (p. 2) (Sakinys skaitomas tik tada, kai vaikai pabaigia spėlioti, koks čia garsas.)	Skaidrėje rodoma meška, skleidžiamas kalimo garsas. Vaikai turi atspėti, koks čia garsas. Naudodami kalimo žaidimą vaikai imituoja kalimą.	<ul style="list-style-type: none"> • Skaidrė su meškos atvaizdu, skleidžiamas kalimo garsas. • Kalimo žaidimas.
<i>Palangė atrodo jauki vieta.</i> (p. 3)	Ilgausė kartu su vaikais atsigula ant patalpoje esančios palangės arba šalia lango, užsikloja.	<ul style="list-style-type: none"> • Pagalvėlės. • Apklotai.
<i>Tai visa pelių kapela.</i> (p. 4) (Sakinys skaitomas tik tada, kai vaikai pabaigia spėlioti, koks čia garsas.)	Skleidžiamas pelių garsas. Vaikai turi atspėti, koks čia garsas, po to skaidrėje parodomas pelytės. Vaikai patalpoje turi ieškoti paslėptų žaislinių pelyčių.	<ul style="list-style-type: none"> • Pelių skleidžiamas garsas, skaidrė su pelių atvaizdu. • Žaislinės pelytės.
<i>Ilgausė įsitaiso lauko krėsle. Nusnausti čia būtų labai šaunu.</i> (p. 5)	Skaidrėje rodomas lauko vaizdas, skraido drugeliai, čiulba paukščiai. Ilgausė vėl sėdi kėdėje ir su vaikais užmiega.	<ul style="list-style-type: none"> • Skaidrė su lauko vaizdu, saule, paukščių garsu. • Kėdė. • Pagalvėlės. • Apklotai.
<i><...> lapinas pokši aštrių kirvuku.</i> (p. 6) (Sakinys skaitomas tik tada, kai vaikai pabaigia spėlioti, koks čia garsas.)	Skleidžiamas malkų kapojimo garsas. Skaidrėje rodomas lapinas.	<ul style="list-style-type: none"> • Skaidrė su lapinu, malkų kapojimo garsas.
– <i>Koks ūksmingas medis! <...></i> – <i>Kaip tik miegui popiečio.</i> (p. 7)	Ilgausė su vaikais užsnūsta šalia patalpoje esančio medžio.	<ul style="list-style-type: none"> • Pagalvėlės. • Apklotai. • Medis.
<i>Tai vėžlys ant dviračio.</i> (p. 8) (Sakinys skaitomas tik tada, kai vaikai pabaigia spėlioti, koks čia garsas.)	Skleidžiamas dviračio mynimo garsas, skaidrėje rodomas vėžlys ir minamas dviratis.	<ul style="list-style-type: none"> • Skaidrė su vėžliu, dviračio mynimo garsas.
– <i>Tavo draugai – staigmena!</i> (p. 10) (Sakinys skaitomas tik tada, kai vaikai pabaigia spėlioti, koks čia garsas.)	Skleidžiamas džiaugsmingas garsas, namų skambučio garsas į duris. Skaidrėje rodoma, kaip ilgaausės draugai ateina į svečius.	<ul style="list-style-type: none"> • Skaidrė su draugų atvaizdu, džiaugsmingas garsas, namų skambučio garsas.
<i>Padainuosim, kad užmigtum greičiau!</i> (p. 11)	Skleidžiamas lopšinės garsas, visi vaikai dainuoja ilgaausei.	<ul style="list-style-type: none"> • Lopšinės garsas.

• Neturint **kiškio ausų**, kurias būtų galima užsidėti ant galvos, galima naudoti pliušinį žaislą – kiškį ar triušį, kaip knygos herojės, ilgaausės kiškės, simbolį.

• Neturint **kalimo žaidimo**, galima naudoti medinį pagaliuką arba valgomąjį šaukštą ir juos mušti į medinį ar kitą kietos medžiagos paviršių.

¹ Julia Donaldson, Alex Scheffler, *Ilgausės pogulis*, Vilnius: Baltos lankos.

- Neturint **žaislinių pelyčių**, reiktų naudoti bet kokius turimus mažus žaisliukus, kuriuos būtų galima paslėpti patalpoje. Tokiu atveju reikėtų pakeisti ir skaitomą tekstą.
- Patalpoje neturint **medžio**, galima naudoti bet kokią kitą objektą, prie kurio užmiegame. Arba, pavyzdžiui, užmigti tamsoje. Tokiu atveju reikėtų pakeisti ir skaitomą tekstą.

Užsiėmimo metu mokomasi susikaupti, įsiklausyti, išlaikyti dėmesį, sužadinas vaikų smalsumas. Mokomasi išlikti ramiems, pastabiems. Taip ugdomi klausos ir regos pojūčiai. Kartojamas miego veiksmas – tai moko vaikus kantrybės. Pasak R. Ivoškuvienės ir J. Balčiūnaitės, „sudarant individualią vaiko ugdymo programą, būtina atsižvelgti į bendrosios ir smulkiosios motorikos ypatumus“². Naudojant kalimo žaidimą, lavinami smulkiosios motorikos įgūdžiai.

Scenarijų parengė Agnė Areliūnaitė

² Regina Ivoškuvienė, Jurgita Balčiūnaitė, *Autistiškų vaikų ugdymas*, Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, p. 42.

SENSORINIAI SKAITYMAI PAGAL DEBĖS GLIORI KNYGĄ *VILKE, KIEK DABAR VALANDŲ?*

(Baltos lankos, 2012)

Supažindinimas su užsiėmimo eiga:

1. Pasisveikinimas, susipažinimas.

2. **Knygos pristatymas ir istorijos skaitymas.** Istorijos skaitymo metu kiekvieną kartą paminėjus bet kurią valandą, edukatorius laikrodyje nustato laiką ir parodo vaikams.

3. **Praktinė užduotis** – visi edukacijos dalyviai kartu su edukatoriumi šoka ir linksminasi pagal iš anksto parinktą dainelę.

4. Laikas, skirtas atsipalaiduoti ir **pažaisti**.

5. **Atsisveikinimas.**

KŪRINIO ¹ FRAGMENTAS	VEIKSMAS	REIKALINGOS PRIEMONĖS
<i>Septynios valandos ryto.</i> (p. 1)	Laikrodyje nustatoma septinta valanda ir parodoma vaikams.	• Laikrodis.
<i>Aštuonios valandos ryto.</i> (p. 3)	Laikrodyje nustatoma aštunta valanda ir parodoma vaikams.	• Laikrodis.
<i>Bum.</i> (p. 3)	Delnu trenkiama į pagalvę arba, jeigu įmanoma, į kietesnį daiktą, pavyzdžiui, į būgną.	• Pagalvėlės kiekvienam vaikui.
<i>Trinkt.</i> (p. 4)	Nuo žemės pakeliama pagalvėlė ir metama ant žemės. Klausomasi, koks garsas sklinda pagalvei atsitrenkus į žemę. Veiksmą pirmiausia pademonstruoja edukatorius.	• Pagalvėlės kiekvienam vaikui.
<i>Virst.</i> (p. 4)	Visi vaikai, padedami edukatoriaus, pastato pagalvėlę ant šono ir pastumia, kad ši kristų ant šono. Stebima, kaip pagalvėlės nuvirsta.	• Pagalvėlės kiekvienam vaikui.
<i>Devynios valandos ryto.</i> (p. 5)	Laikrodyje nustatoma devinta valanda ir pademonstruojama vaikams.	• Laikrodis.
<i>– Na, pagaliau, – taria sau vilkas, bėgdamas prie durų.</i> (p. 6)	Vaikai trypia vietoje, o edukatorius skaičiuoja iki 20.	
<i>Dešimta valanda ryto.</i> (p. 7)	Laikrodyje nustatoma dešimta valanda ir parodoma vaikams.	• Laikrodis.
<i>Suskamba telefonas. Kažkas prunkščia, kriuksi ir kikeną.</i> (p. 7–8)	Naudodami muzikinius instrumentus, vaikai, padedami edukatoriaus, po vieną bando imituoti telefono skambučių. Tada naudodamas žaislinę kiaulę arba kiaulės garsus internete, edukatorius imituoja kiaulės kriuksėjimą, o vaikai klausosi, kaip ji kriuksi.	• Muzikiniai instrumentai. • Žaislinė kiaulė.
<i>Vienuolikta valanda ryto.</i> (p. 9)	Laikrodyje nustatoma vienuolikta valanda ir parodoma vaikams.	• Laikrodis.
<i>Dvylikta valanda.</i> (p. 11)	Laikrodyje nustatoma dvylikta valanda ir parodoma vaikams.	• Laikrodis.
<i>Tačiau pakeliui į parduotuvę jį užklumpa lietus.</i> (p. 12)	Edukatorius naudoja instrumentą lietaus garsui išgauti.	• Muzikinis instrumentas „Lietaus garsai“.
<i>Pirma valanda popiet.</i> (p. 12)	Laikrodyje nustatoma pirma valanda ir parodoma vaikams. Vaikai klausosi įvairių laikrodžių skambučių garsų, kuriuos demonstruoja edukatorius.	• Laikrodis. • Laikrodžio skambučio garsai.

¹ Debi Gliori, *Vilke, kiek dabar valandų?*, Vilnius: Baltos lankos, 2012.

<i>Antra valanda popiet. (p. 13)</i>	Laikrodyje nustatoma antra valanda ir parodoma vaikams. Vaikai, padedami edukatoriaus, minko plastiliną ir gamina saldinius.	<ul style="list-style-type: none"> • Laikrodis. • Plastilinas. • Lentelės arba patiesalai, apsaugantys stalus ir grindis nuo plastilino.
<i>Trečia valanda popiet. (p. 15)</i>	Laikrodyje nustatoma trečia valanda ir parodoma vaikams. Edukatorius parodo, kaip galima sukurti švilpimo ir zvimbimo garsus, tada šiuos garsus bandoma kurti kartu su vaikais.	<ul style="list-style-type: none"> • Laikrodis. • Zvimbimo ir švilpimo garsai, demonstruojami kompiuteryje kaip pavyzdys.
<i>Ketvirta valanda. (p. 17)</i>	Laikrodyje nustatoma ketvirta valanda ir parodoma vaikams.	<ul style="list-style-type: none"> • Laikrodis.
<i>Penkta valanda. (p. 18)</i>	Laikrodyje nustatoma penkta valanda ir parodoma vaikams.	<ul style="list-style-type: none"> • Laikrodis.
<i>Šešta valanda. (p. 19)</i>	Laikrodyje nustatoma šešta valanda ir parodoma vaikams.	<ul style="list-style-type: none"> • Laikrodis.
<i>Metas linksmintis. (p. 22)</i>	Praktinė užduotis: visi edukacijos dalyviai kartu su edukatoriumi šoka pagal kompiuteryje skambančią dainelę. Edukatorius demonstruoja judesius, kuriuos atkartoja vaikai.	<ul style="list-style-type: none"> • Dainelės įrašas kompiuteryje. • Garso kolonėlės.

- Neturint galimybės demonstruoti tikro **laikrodžio** galima jį pasigaminti patiems iš kartono, nusipiešus skaičius ir pritvirtinus kartonines rodykles.

- **Muzikinius instrumentus** gali pakeisti pačių pasidaryti arba pirkti žaisliniai instrumentai.

- Užsiėmimui rekomenduojama įsigyti **muzikinį instrumentą „Lietaus garsai“**. Jo neturint liety galima imituoti pirštais barbenant į stalą ar kitą kietą paviršių arba patiems pasigaminus panašų instrumentą iš smulkių kruopų ir pailgo uždaro indelio.

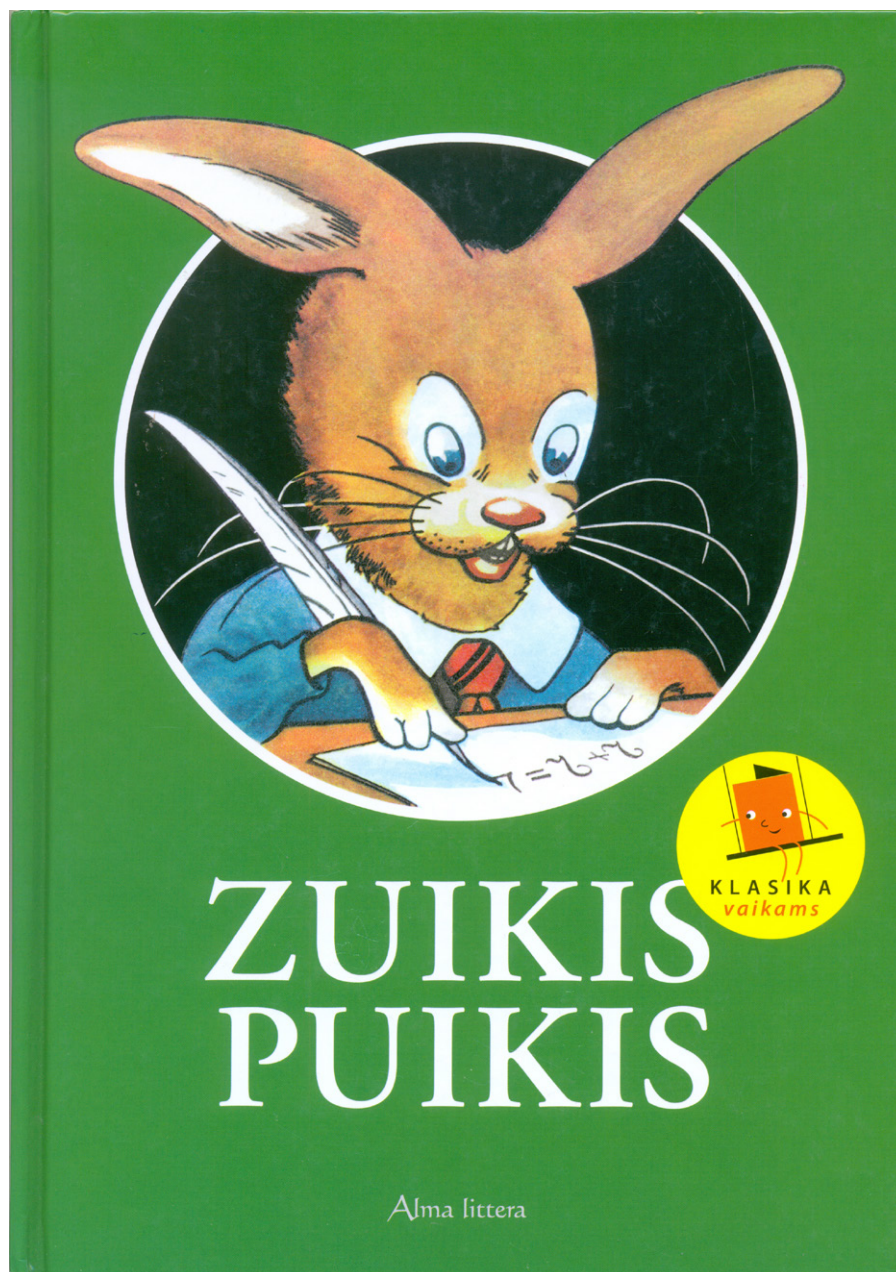
Šio užsiėmimo metu, pasitelkiant vaizdines priemones, daugiausia dėmesio skiriama laikrodžio pažinimo mokymui. Praktinių užduočių metu lavinama vaikų dėmesio koncentracija, smulkiosios motorikos įgūdžiai, lytėjimas. Garsų įtrauktimi lavinami klausos įgūdžiai. Skirtingų pojūčių įtraukimas į užsiėmimo metu atliekamas veiklas leis edukacijos dalyviams geriau pažinti pasaulį ir jo reiškinius.

Scenarijų parengė Reinaldas Šulskis

SENSORINIAI SKAITYMAI PAGAL EDUARDO MIEŽELAIČIO KNYGĄ ZUIKIS PUIKIS

(Alma littera, 2009)

Supažindinimas su užsiėmimo eiga:

1. **Pasisveikinimas, susipažinimas.**
2. **Pristatoma knyga ir skaitoma istorija**, papildyta praktinėmis užduotimis.
3. **Praktinė užduotis** – papuošti Zuikį Puikį.
4. Laikas, skirtas atsipalaiduoti ir **pažaisti**.
5. **Atsisveikinimas.**

KŪRINIO ¹ FRAGMENTAS	VEIKSMAS	REIKALINGOS PRIEMONĖS
<i>Net žalia girelė linko.</i> (p. 1)	Kiekvienam vaikui duodamas medžio šablonas ir žalias plastilinas. Vaikai užpildo medį žalia spalva.	<ul style="list-style-type: none"> • Medžių šablonai. • Žalias plastilinas.
<i>Maudė, prausė.</i> (p. 2)	Vaikai iš eilės perpila vandenį iš vieno indo į kitą.	<ul style="list-style-type: none"> • 2 indai (vienas iš jų su vandeniu). • Semtuvėlis.
<i>O liemenėje kišenę.</i> (p. 3)	Vaikai įdeda į rūbo ar kitokią kišenėlę po smulkų daiktą (pvz., akmenėlius).	<ul style="list-style-type: none"> • Kišenė. • Smulkūs daiktai.
<i>Čiulba ulba volungėlės.</i> (p. 4)	Vaikai klausosi paukščių čiulbėjimo.	<ul style="list-style-type: none"> • Garso įrašas su paukščių balsais.
<i>Zuikis lapą nusilaužė.</i> (p. 5)	Vaikai iš eilės nuplėšia po vieną popieriaus lapą.	<ul style="list-style-type: none"> • Bloknotas su lapais.
<i>Šildė, kaitino saulutė.</i> (p. 5)	Vaikai rankomis imituoja saulutę.	
<i>Kol Sargiukas nesulojo.</i> (p. 6)	Vaikai klausosi šuns lojimo.	<ul style="list-style-type: none"> • Šuns lojimo garso įrašas.
<i>Zuikis šoka.</i> (p. 9)	Įjungiamą linksma dainelė, vaikai šoka.	<ul style="list-style-type: none"> • Dainos įrašas.
<i>Sėdi klasėje po du.</i> (p. 11)	Kiekvienas vaikas surūšiuoja daiktus po du.	<ul style="list-style-type: none"> • Dėžė su įvairiais skirtingų tekstūrų daiktais.
<i>Zuikiui Puikiui dvejetuką.</i> (p. 15)	Vaikai su dažais, skirtais piešti pirštais, ant didelio lapo piešia dvejetuką.	<ul style="list-style-type: none"> • Dažai, skirti piešti rankomis. • Didelis baltas lapas.
	<p>Perskaičius istoriją, atliekama praktinė užduotis – papuošti Zuikį Puikį.</p> <p>Vaikams paduodamas ant didelio lapo nupieštas Zuikio Puikio šablonas (užtenka turėti tik Zuikio galvą ar tik ausis). Kiekvienas vaikas turi užpildyti tuščias vietas, pvz., klijuoti vatą, blizgučius, spalvinti.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Zuikio Puikio kūno šablonas. • Vata. • Klijai. • Blizgučiai. • Kitos turimos priemonės puošybai.

• Neturint dažų, skirtų piešti rankomis, galima naudoti storus flomasterius ar vaškines kreideles.

Užsiėmimo metu lavinama smulkioji motorika: naudojamas plastilinas, semiamas vanduo, smulkūs daiktai dedami į kišenę, rūšiuojami pagal medžiagą, plėšiamas lapas, piešiamas dvejetas, praktinėje užduotyje Zuikis Puikis dekoruojamas. Mokomasi laukti savo eilės, susikoncentruoti, lavinamas kūrybiškumas, kruopštumas. Taip pat ugdomi regos, klausos pojūčiai – klausomasi paukščių balsų, šuns lojimo.

Scenarijų parengė Giedrė Čarienė

¹ Eduardas Mieželaitis, *Zuikis Puikis*, Vilnius: Alma littera, 2019.

SENSORINIAI SKAITYMAI PAGAL EVELINOS DACIŪTĖS KNYGĄ *DRAMBLIAI ĖJO Į SVEČIUS*

(Tikra knyga, 2015)

Supažindinimas su užsiėmimo eiga:

1. **Pasisveikinimas, susipažinimas.**
2. **Pristatoma knyga ir skaitoma istorija**, papildyta veiksmo elementais.
3. **Praktinė užduotis** – dramblio pėdsakų piešimas pirštais, naudojant kinetinį smėlį arba kitą panašią medžiagą.
4. Laikas, skirtas atsipalaiduoti ir **pažaisti**.
5. **Atsisveikinimas.**

KŪRINIO ¹ FRAGMENTAS	VEIKSMAS	REIKALINGOS PRIEMONĖS
<i>Kartą tolimose džiunglėse linksmai ir laimingai gyveno dešimt dramblių <...>. (p. 4)</i>	Skaidrėje rodomas paveikslėlis su dešimt dramblių. Drambliai skaičiuojami garsiai kartu su edukatoriumi.	<ul style="list-style-type: none"> • Skaidrė su dešimties dramblių paveikslėliu.
<i>Vieną dieną dešimt dramblių sugalvojo eiti į svečius pas kitus dešimt draugų dramblių. Pirmą ėjo mama dramblė <...>. (p. 5)</i>	Vaikai išsirikiuoja eilute paskui edukatorių ir garsiai trypdami žygiuoja jam iš paskos. Žygiuojant galima įterpti tam tikrus garsus, pavyzdžiui: „Bum bum, bum bum“.	
<i>Devyni drambliai ėjo į svečius. (p. 8)</i>	Skaidrėje rodoma devynių dramblių nuotrauka. Drambliai skaičiuojami garsiai kartu su edukatoriumi.	<ul style="list-style-type: none"> • Skaidrė su devynių dramblių paveikslėliu.
<i>Pekeliui senelis dramblis pamatė, kaip jo draugai drambliai sunkiai rauna didžiulę palmę, ir nusprendė jiems padėti. <...> Aštuoni drambliai ėjo į svečius. (p. 10)</i>	Kiekvienam vaikui iš eilės duodamas indas, pilnas kinetinio smėlio arba žemių, kur „pasodinti“ dirbtiniai augalai. Vaikai turi ištraukti po vieną augalą iš indelio.	<ul style="list-style-type: none"> • Kinetinis smėlis. • Indelis smėliui ar žemėms. • Dirbtiniai augalai.
<i>Mažiausias drambliukas sutiko būrį linksmy beždžioniukų <...>. Septyni drambliai ėjo į svečius. (p. 11)</i>	Rodoma skaidrė su septyniais drambliais. Drambliai skaičiuojami garsiai.	<ul style="list-style-type: none"> • Skaidrė su septynių dramblių paveikslėliu.
<i>Vos didesnis drambliukas pamatė vandenį ir neištvėrė – jam būtinai reikėjo pasimaudyti. <...> Šeši drambliai ėjo į svečius. (p. 12)</i>	Edukatorius, priėjęs prie kiekvieno vaiko, papurškia vandens purškikliu. Jeigu vaikas nenori ar bijo, veiksmas praleidžiamas.	<ul style="list-style-type: none"> • Vanduo. • Vandens purkštukas.
<i>Pro šiek tiek didesnę drambliukę praskrido pats gražiausias džiunglių drugelis.<...> Penki drambliai ėjo į svečius. (p. 13–14)</i>	Skaidrėje rodomas penkių dramblių paveikslėlis. Drambliai skaičiuojami garsiai kartu su edukatoriumi. Esant galimybei, edukatorius vaikams parodo dirbtinį drugelį arba jį pademonstruoja skaidrėje.	<ul style="list-style-type: none"> • Skaidrė su penkių dramblių paveikslėliu. • Dirbtinis drugelis.
<i>Dar didesnė drambliukė išgirdo garsiai rėkiančias ryškiaspalves papūgas ir sustojo pasiklausyti, dėl ko jos barasi. <...> Keturi drambliai ėjo į svečius. (p. 15)</i>	Vaikams parodomi du papūgų žaislai , kompiuteryje įjungiami papūgų garsai. Skaidrėje rodomas keturių dramblių paveikslėlis. Drambliai skaičiuojami garsiai kartu su edukatoriumi.	<ul style="list-style-type: none"> • Kolonėlės. • Žaislai – papūgos. • Kompiuteris. • Papūgų garsų įrašas. • Skaidrė su keturių dramblių paveikslėliu.
<i>Beveik didžiausia drambliukė pakeliui sutiko pasiklydusius, nusiminičius ir išsigandusius turistų vaikus. <...> Trys drambliai ėjo į svečius. (p. 16)</i>	Skaidrėje rodomas trijų dramblių paveikslėlis. Drambliai skaičiuojami garsiai. Vaikai žygiuoja paskui edukatorių įterpdami tam tikrus garsus.	<ul style="list-style-type: none"> • Skaidrė su trijų dramblių paveikslėliu.
<i>Didžiausias drambliukas išvydo futbolą žaidžiančius berniukus. <...> Du drambliai ėjo į svečius. (p. 17–18)</i>	Kiekvienam vaikui paeilui ridenamas minkštas kamuolys. Vaikų užduotis – paridenti kamuolį edukatoriui. Rodomas dviejų dramblių paveikslėlis.	<ul style="list-style-type: none"> • Minkštas kamuolys. • Skaidrė su dviejų dramblių paveikslėliu.

¹ Evelina Daciūtė, *Drambliai ėjo į svečius*, Vilnius: Tikra knyga, 2015.

<i>Žingsniuodamas tėtis dramblys labai užsinorėjo valgyti ir sustojo pasimėgauti bananais. <...> Vienas dramblys ėjo į svečius. (p. 20)</i>	Skaidrėje rodomas vieno dramblio paveikslėlis. Vaikai žygiuoja edukacinėje erdvėje paskui edukatorių sakydami tam tikrus garsus.	• Skaidrė su vieno dramblio paveikslėliu.
<i>Du drambliai ėjo namo. (p. 24)</i>	Vaikai žygiuoja edukacinėje erdvėje paskui edukatorių.	
<i>Vaikai ir didžiausias drambliukas buvo baigę žaisti futbolą. <...> Trys drambliai ėjo namo. (p. 25)</i>	Rodomas trijų dramblių paveikslėlis. Vaikai žygiuoja paskui edukatorių.	• Trijų dramblių paveikslėlis.
<i>Keturi drambliai ėjo namo. (p. 26)</i>	Rodomas keturių dramblių paveikslėlis. Vaikai žygiuoja paskui edukatorių, sakydami tam tikrus garsus. ²	• Skaidrė su keturių dramblių paveikslėliu.
<i>„O kaip svečiai? Mes norime vaišių ir linksmybių! Norime draugų ir pramogų!“ – staiga sušuko mažieji drambliukai. <...> Tėtis dramblys palinksėjo galva. Mama dramblė atsiduso. <...> Dešimt dramblių ėjo į svečius. (p. 37–39)</i>	Vaikai kartu su edukatoriumi palinksi galva tris kartus. Kartai skaičiuojami garsiai. Tuomet edukacijos dalyviai tris kartus garsiai atsidūsta. Šį kartą vaikai ne žygiuoja paskui edukatorių, o atsisėdę linguoja ir trepsi vietoje imituodami dramblio eiseną ir sakydami tam tikrus garsus.	

- Neturint **kinetinio smėlio**, indelį galima pripildyti žemių, smėlio ar kitos masės, į kurią būtų galima „įsodinti“ dirbtinius augalus.

- **Dirbtinių augalų** galima įsigyti parduotuvėse, o neturint galimybės, galima juos pasigaminti patiems, naudojant vielą ir žalią tampomą popierių.

- **Vandens purkštuką** galima pakeisti paprastu indeliu, pripildytu vandens, iš kurio vaikai gali būti aptaškomi ranka.

- **Žaislinės papūgos** gali būti pakeičiamos atspausdintais spalvotais ant kartono priklijuotais papūgų paveikslėliais.

Šis sensorinis užsiėmimas daugiausia grįstas ritmo kartojimu ir yra skirtas klausymosi įgūdžiams lavinti, kartoti. Pasak Laimos Mikulėnaitės ir Rasos Ulevičiūtės, „[r]itmo užsiėmimai yra labai svarbūs“³. Ritmas skatina vaikus sutelkti dėmesį, susikaupti, įsiklausyti ir gebėti atkartoti išgirstą garsą. Užsiėmimas taip pat naudingas ugdant skaičių pažinimo įgūdžius.

Scenarijų parengė Agnė Pranckutė

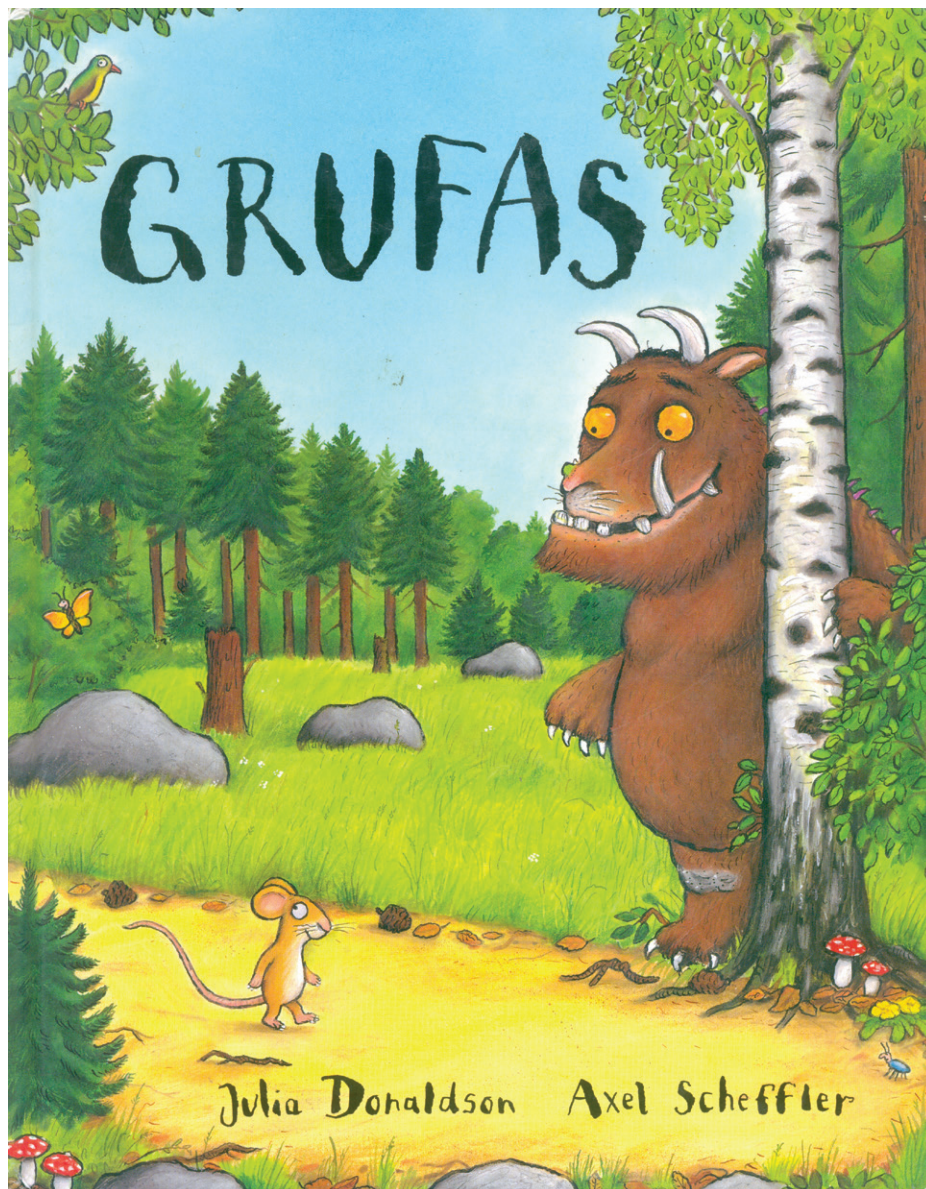
² Dramblių paveikslėlių rodymas, dramblių skaičiavimas ir žygiavimas sakant tam tikrus garsus kartojamas tol, kol visi drambliai pareina namo.

³ Laima Mikulėnaitė, Rasa Ulevičiūtė, *Ankstyvojo amžiaus vaikų autizmas*, Vilnius: Progetus, 2004, p. 39.

SENSORINIAI SKAITYMAI PAGAL JULIOS DONALDSON IR AXELIO SCHEFFLERIO KNYGĄ *GRUFAS*

(Alma littera, 2013)

Supažindinimas su užsiėmimo eiga:

1. Pasisveikinimas, susipažinimas.
2. Knygos pristatymas ir skaitymas įtraukiant praktinius elementus.
3. **Praktinė užduotis** – vaikai turi **sukurti savo monstrus**. Užduoties metu iš pasirinktų popierinių kūno dalių kiekvienas edukacijos dalyvis sukuria unikalų spalvotą monstrą.
4. Laikas, skirtas atsipalaiduoti ir **pažaisti**.
5. **Atsisveikinimas**.

KŪRINIO ¹ FRAGMENTAS	VEIKSMAS	REIKALINGOS PRIEMONĖS
<i>Jo iltys baisios, baisūs nagai. Nasrai ir dantys – menki juokai.</i> (p. 4)	<p>Delno atspaudo kūrimas</p> <p>Vaikai stovi eilėje laukdami instrukcijų. Edukatoriai kviečia vaikus prieiti po vieną, parodo, kaip reikia paruošti savo delną atspaudui. Tuomet teptuku pasirinktomis spalvomis nudažomas pirmojo vaiko delnas. Nudažytas delnas prispaudžiamas ant balto lapo šalia Grufo letenos paveikslėlio. Prispauostas delnas palaikomas 3 sekundes ir patraukiamas nuo lapo. Esant galimybei, laikas skaičiuojamas garsiai kartu su vaikais. Tada apžiūrimi ir lyginami Grufo letenos ir vaiko rankos atspaudai. Užduotis atliekama tol, kol kiekvienas vaikas uždeda savo rankos atspaudą. Atlikus užduotį, vienas iš edukatorių kiekvienam vaikui padeda nusiplauti rankas.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Stalas. • Balti popieriaus lapai, ant kurių pavaizduota Grufo letena (delnas). • Nuplaunami dažai (guašas, akvarelė). • Teptukas. • Vanduo. • Praustuvas arba vieta, kur galima nusiplauti rankas. • Rankšluostis.
<i>Jo keliai gumbuoti. Išnarstyti pirštai. Nuodinga karpa ant nosies kyšo.</i> (p. 8)	<p>Grufo letenos</p> <p>Edukatoriai kviečia prieiti po vieną vaiką iš eilės ir parodo, kaip reikia paruošti savo ranką užduočiai (parodo ištiestą delną), vaikas seka nurodymus.</p> <p>Edukatorius pademonstruoja, ką reikia daryti: pamirko ranką vandenyje, tada šlapią ranką deda į pilną kruopų dubenėlį. Dubenėlyje ranka pavolijama, kad gerai apliptų įvairiomis kruopomis. Parodžius, ką daryti, užduotį po vieną iš eilės atlieka vaikai. Vaiko rankai aplipus kruopomis, leidžiama ją apžiūrėti, pauostyti ir keletą kartų sugniaužti į kumštį, kad vaikas pajustų kruopų sukeltą kutenimą, švelnų baksnojimą ar kitokius pojūčius.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Stalas. • Dubenėlis su vandeniu. • Dubenėlis, pilnas įvairių skirtingų kruopų (manų, grikių, miežinių, perlinių kruopų ir kt.). • Praustuvas arba vieta, kur galima nusiplauti rankas. • Rankšluostis.
<i>Ilga ta gyvatė, o trumpas protas. Nežino, kad Grufas yra sugalvotas...</i> (p. 13)	<p>Tešlos gyvatė</p> <p>Vaikai sėdi prie stalo ir gauna po dubenėlį, kuriame įpila po samtį miltų. Edukatoriai kiekvienam vaikui į dubenėlius su miltais įpila vandens. Vaikų užduotis – iš gautos tešlos masės nulipdyti gyvatę. Jei reikia, užduotį atlikti padeda edukatoriai.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Stalas. • Stiklinės su vandeniu. • Miltai. • Samtis. • Dubenėliai kiekvienam vaikui. • Praustuvas arba vieta, kur galima nusiplauti rankas. • Rankšluostis.

¹ Julia Donaldson, Axel Scheffler, *Grufas*, Vilnius: Alma littera, 2013.

<p><i>Tyla užliūliavo sutemusio miško takus. Peliukas riešutą rado. Riešutas buvo gardus. (p. 25)</i></p>	<p>Monstrų kūrimo užduotis</p> <p>Kiekvienas vaikas gauna po baltą A4 formato popieriaus lapą ir tris dėžutes: iš pirmosios vaikas išsitraukia popierinę apatinę būsimo monstro kūno dalį, iš antrosios – popierinę viršutinę monstro kūno dalį, o iš trečiosios – popierinę monstro galvą.</p> <p>Kiekvienas vaikas sudeda monstro kūną ir padedamas edukatoriaus priklįuoja gautą kūną ant popieriaus lapo.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • 3 dėžutės. • Balti A4 formato popieriaus lapai kiekvienam vaikui. • Popierinės skirtingos išvaizdos ir spalvų monstrų kūno dalys: apatinės (kelnės, šortai, sijonai ir pan.), viršutinės (bliuzonai, palaidinės, švarkeliai ir pan.) ir skirtingos galvos. • Klįjai.
---	--	---

Šių sensorinių skaitymų metu dėmesys sutelkiamas į smulkiąją motoriką ir taktilinių funkcijų lavinimą kruopų maišymo, gyvatės lipdymo, Grufo letenų atspaudų kūrimo užduotimis. Pasak Laimos Mikulėnaitės ir Rasos Ulevičiūtės, taktilinė sistema suteikia informaciją liečiant, yra reikšminga elgesio formavimui ir suteikia galimybę pajusti įvairius pojūčius². Dėl šios priežasties taktilinių funkcijų lavinimas ankstyvame amžiuje ypač svarbus.

Scenarijų parengė Reinaldas Šulskis

² Laima Mikulėnaitė, Rasa Ulevičiūtė, *Ankstyvojo amžiaus vaikų autizmas*, Vilnius: Progetus, 2004, p. 20.

SENSORINIAI SKAITYMAI PAGAL NELĖS MOOST KNYGĄ VIENAS, DU TRYS! SKAIČIAI

(Baltos lankos, 2013)

Supažindinimas su užsiėmimo eiga:

1. Pasisveikinimas, susipažinimas.

2. **Pristatoma knyga ir skaitoma istorija**, papildyta praktinėmis užduotimis. Perskaitomas knygos pavadinimas ir autorius. Pranešama, kad bus klausomasi istorijos apie meškiną, kuris susižeidė. Paklausama, ar meškinas pasveiko, kaip juo rūpinosi draugai?

3. **Praktinė užduotis** – mokymasis skaičiuoti.

4. Laikas, skirtas atsipalaiduoti ir **pažaisti**.

5. **Atsisveikinimas**.

KŪRINIO ¹ FRAGMENTAS	VEIKSMAS	REIKALINGOS PRIEMONĖS
<i>Oi, meškinas pargriuvo ir užsigavo nosį.</i> (p. 1)	Vienas iš vedėjų, stovėdamas už pliušinio meškino nugaros, jį pargriauna.	<ul style="list-style-type: none"> • Pliušinis meškinas.
<i>– Greičiau, – šūkteli mažas varniukas, – paguoskime jį!</i> (p. 2)	Pliušinis žaislas-rankovė (varniukas), kurį laiko tas pats vedėjas, sušunka vaikams.	<ul style="list-style-type: none"> • Pliušinis žaislas-rankovė varniukas.
<i>Kiškis atneša 1 didelę skepetaitę ir apriša meškinui ranką.</i> (p. 3)	Kiekvienas vaikas, paeiliui užsimovęs pliušinį žaislą-rankovę (kiškį), meškinui neša po 1 skepetaitę ir užriša meškinui ranką. Jeigu per sudėtinga, pliušinį žaislą užsimauna arba laiko edukatorius.	<ul style="list-style-type: none"> • Pliušinis žaislas-rankovė kiškis. • Skepetaitės (tiek, kiek yra vaikų).
<i>Barsukas atneša 2 pleistriukus.</i> (p. 4)	Kiekvienas vaikas, paeiliui užsimovęs pliušinį žaislą-rankovę (barsuką), meškinui neša po 2 pleistriukus ir priklijuoja ant meškino rankos. Jeigu per sudėtinga, pliušinį žaislą užsimauna arba laiko edukatorius.	<ul style="list-style-type: none"> • Pliušinis žaislas-rankovė barsukas. • Pleistriukai (tiek, kiek yra vaikų).
<i>Peliukas pradžiugina meškiną 3 skaniais sausainiais.</i> (p. 5)	Vaikai iš plastilino gamina po 3 sausainius, kuriuos vienas po kito užsimovę pliušinį žaislą-rankovę (peliuką) nuneš meškinui. Jeigu per sudėtinga, pliušinį žaislą užsimauna arba laiko edukatorius.	<ul style="list-style-type: none"> • Plastilinas. • Pliušinis žaislas-rankovė peliukas.
<i>Šerniukas atneša 4 pagalvėles.</i> (p. 6)	Kiekvienas vaikas, paeiliui užsimovęs pliušinį žaislą-rankovę (šerniuką), meškinui neša po 4 pagalvėles ir jį paguldo. Jeigu per sudėtinga, pliušinį žaislą užsimauna arba laiko edukatorius.	<ul style="list-style-type: none"> • Pliušinis žaislas-rankovė šerniukas. • Pagalvėlės (mažiausiai 4).
<i>O avis padovanoja 5 ledinukus.</i> (p. 7)	Kiekvienas vaikas, paeiliui užsimovęs pliušinį žaislą-rankovę (avį), meškinui neša po 5 ledukus. Jeigu per sudėtinga, pliušinį žaislą užsimauna arba laiko edukatorius.	<ul style="list-style-type: none"> • Pliušinis žaislas-rankovė avis. • Šaldyti ledukai (mažiausiai 5).
<i>– Pats svarbiausias dalykas, – sukarkia mažasis varniukas, – kad aš atvedžiau <...> šaunius draugus meškinui paguosti.</i> (p. 10)	Vienas vedėjas, užsimovęs pliušinį žaislą-rankovę (varniuką), ragina vaikus susiskaičiuoti, kiek iš viso jų pačių yra.	<ul style="list-style-type: none"> • Pliušinis žaislas-rankovė varniukas.
	Užsiėmimo pabaigoje atliekama praktinė užduotis. Kiekvienam vaikui išdalijama po virvelę ir 5 akmenukus su skylute. Vaikai turi suverti po vieną, du, tris, keturis, penkis akmenukus atskirai. Reikia atsiminti, kokius nešėme 5, 4, 3, 2, 1 daiktą.	<ul style="list-style-type: none"> • Virvelės (tiek, kiek yra vaikų) ir 5 akmenukai su skylutėmis kiekvienam vaikui.

¹ Nele Moost, *Vienas, du, trys! Skaičiai*, Vilnius: Baltos lankos, 2013.

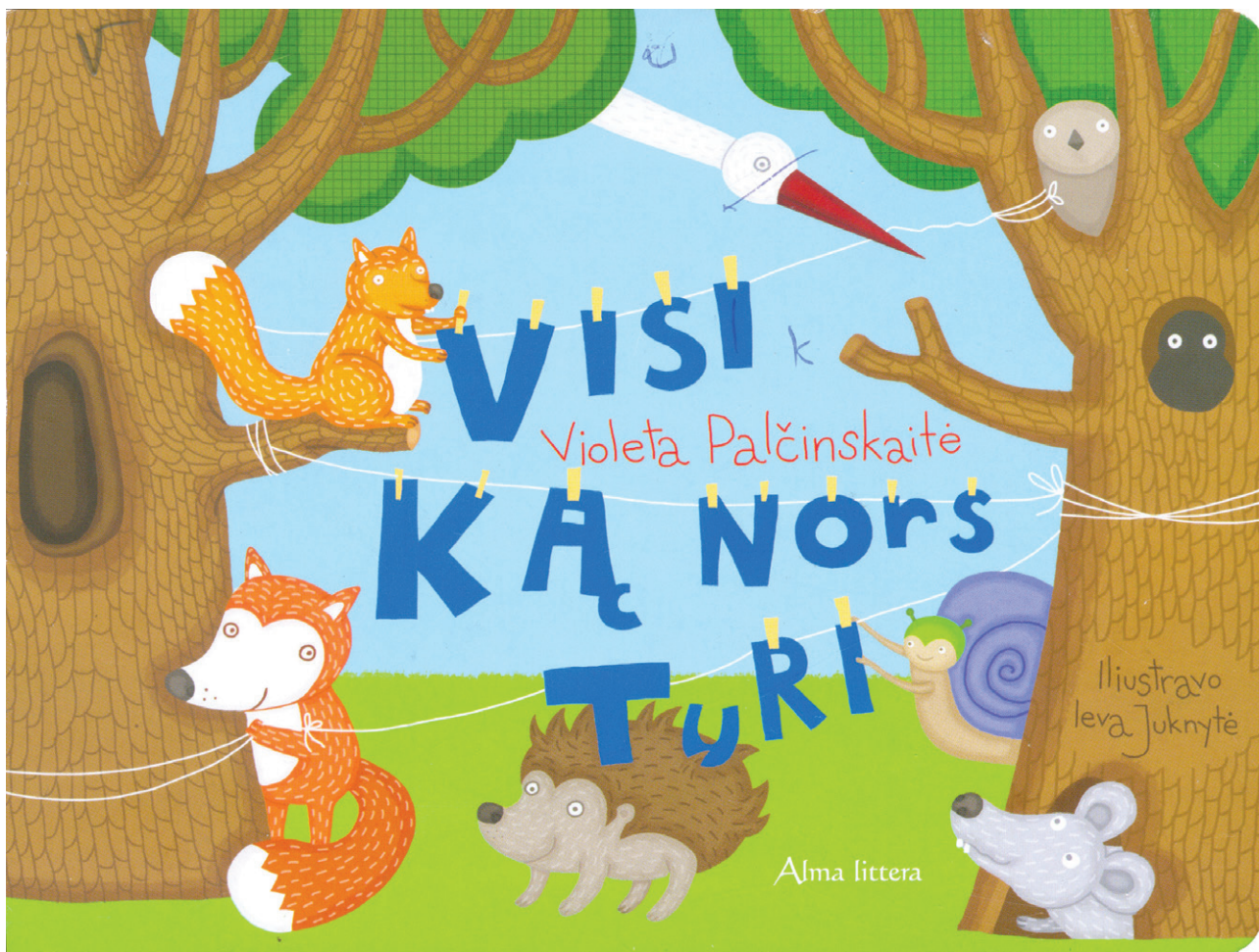
- Neturint *pliušinių žaislų-rankovių varniuko, kiškio, barsuko, peliuko, šerniuko ir avies*, galima naudoti ir kitus turimus pliušinius žaislus, nebūtinai tokius, į kuriuos būtų galima įkišti ranką. Tokiu atveju reikėtų pakeisti ir skaitomą tekstą.
- Jeigu atliekant užduotį vaikui yra per sudėtinga užsimauti pliušinį žaislą-rankovę, šį žaislą užsimauna arba laiko rankoje edukatorius.
- Vietoje *pleistriukų* galima naudoti lipnios juostelės gabalėlius ir juos priklijuoti.
- Neturint *šaldytų ledukų*, galima iš plastilino pasidaryti saldinius-ledinukus.
- Neturint virvelių ir akmenėlių su skylutėmis, skaičiavimo pratimą galima atlikti ir naudojant du indus. Iš vieno indo į kitą perdedami tam tikri smulkūs daiktai, pavyzdžiui, sagos, akmenėliai. Pirma perkeliamas vienas, paskui du, trys, keturi ir penki daiktai.

Užsiėmimo metu mokomasi empatiškai pažvelgti į situaciją – užjausti, slaugyti meškiną. Vaikai mokosi išlaukti savo eilės, susikaupti, įsiklausyti, vaikai skatinami būti draugiški, veikti kartu. Nešant meškinui po tam tikrą skaičių daiktų, mokomasi skaičiuoti. Iš plastilino gaminant sausainius, veriant akmenukus ant virvelės, lavinama smulkioji motorika. Taip pat ugdoma atmintis – reikia atsiminti, kokie daiktai buvo nešami meškinui.

Scenarijų parengė Agnė Areliūnaitė

SENSORINIAI SKAITYMAI PAGAL VIOLETOS PALČINSKAITĖS KNYGĄ *VISI KĄ NORS TURI*

(Alma littera, 2018)

Supažindinimas su užsiėmimo eiga:

1. Pasisveikinimas, susipažinimas.
2. Knygos pristatymas ir istorijos, papildytos veiksmo elementais, **skaitymas**.
3. **Praktinė užduotis**: ant stalo sudedama 14 kortelių. Septyniose iš jų pavaizduoti gyvūnai – lapė, ežys, kiškis, pelė, šuo, gandras. Kitose septyniose – minėtų gyvūnų gyvenamosios vietos, pvz., lapės ola, šuns būna, gandro lizdas ir t. t. Vaikų užduotis – su edukatoriaus pagalba sujungti gyvūną su jo gyvenamąja vieta. Norint palengvinti užduotį, korteles galima padaryti dėlionės principu – kad viena dalis susijungtų su kita.
4. Laikas, skirtas atsipalaiduoti ir **pažaisti**.
5. **Atsisveikinimas**.

KŪRINIO ¹ FRAGMENTAS	VEIKSMAS	REIKALINGOS PRIEMONĖS
<i>Lapė turi savo olą, kur pavargusi įpuola.</i> (p. 2)	Kiekvienas vaikas paeiliui turi nuvesti lapę į olą – oranžinį kamuoliuką su lapės paveikslėliu reikia įvesti į urvelį judinant dėžutę su skylė (urveliu).	<ul style="list-style-type: none"> • Kartoninė dėžė su apvalia skylė kamuoliukui. Dėžę galima dekoruoti, pagražinti dirbtinės žolės vaizdais. • Oranžinis kamuoliukas su priklijuotu lapės paveikslėliu.
<i>Štai ežiukas – tapu tapu, turi stogą klevo lapų.</i> (p. 3)	Vaikai kartu su edukatoriumi imituoja ežiuko eiseną trindami rankas vieną į kitą. Veiksmas kartojamas tol, kol visi vaikai jį įsimena ir atlieka teisingai.	<ul style="list-style-type: none"> • Skaidrių pristatymas, kuriame demonstruojamos gyvūnų iliustracijos.
<i>Su visu namu, jei reikia, į alksnyną šliaužia sraigė.</i> (p. 5)	Vaikai susipažįsta su sraigės tekstūra – iš eilės po vieną pakviestas vaikas paliečia šlykštuką, esantį gilesniame dubenyje.	<ul style="list-style-type: none"> • Gilesnis dubuo. • 3–4 šlykštukai.
<i>Sako, gandra nesuklysta ir atranda savo lizdą.</i> (p. 8)	Gandro lizdo lipdymas. Kiekvienas vaikas turi papildyti pradėtą „statyti“ gandro lizdą duotomis medžiagomis.	<ul style="list-style-type: none"> • Rudos kartoninės juostelės, mediniai pagaliukai gandro lizdo statyti. • Kartoninis gandro paveikslėlis.
<i>Riešutų sukrovus kraitį saugo drevę voveraitė.</i> (p. 9)	Edukatorius ant žemės paberia saują riešutų, kuriuos vaikai turi surinkti ir sudėti į kibirėlį.	<ul style="list-style-type: none"> • Nedidelis žaislinis kibirėlis. • Bet kokie riešutai su kevalu.
<i>Ir kiekvienas atsidūsta, vėl atradęs savo būstą.</i> (p. 12)	Visi užsiėmimo dalyviai tris kartus garsiai atsidūsta kartu su edukatoriumi edukatoriui garsiai skaičiuojant kartus.	<ul style="list-style-type: none"> • Skaidrė, kurioje vaizduojami visi istorijos veikėjai savo būste.

- Pirmą priemonę paprasta pasigaminti iš **kartoninės dėžės** iškirpus apvalią skylę tokio dydžio, kad per ją galėtų iškristi kamuoliukas.

- **Šlykštukų** galima įsigyti įvairiose suvenyrų parduotuvėse, tačiau, neturint šlykštuko, galima pasigaminti maistinės želės ir leisti vaikams ją paliesti, kaip nurodyta užduotyje.

- Neturint galimybės įsigyti **riešutų**, galima juos nusipiešti, iškirpti iš kartono ir naudoti dirbtinius. Naudojant tikrus riešutus galima tikėtis didesnio efekto užsiėmimo dalyviams.

Šio užsiėmimo metu daugiausia dėmesio skiriama smulkiosios motorikos ir lytėjimo įgūdžiams lavinti. Užsiėmimo metu šie įgūdžiai lavinami ežiuko eisenos imitavimo, riešutų rinkimo ir kitomis praktinėmis užduotimis. Pasak mokslininkų, „[l]ytėjimas mums padeda orientuotis erdvėje, nustatyti aplinkos objektų požymius: dydį; paviršiaus savybes – daikto paviršiaus kietumą, minkštumą, lygumą, šiurkštumą; taip pat formą – galime jausdami nustatyti liečiamo daikto ilgį, plotį, tūrį; sunkumą, sukeltą kinestezinius svorio pojūčius; padėtį erdvėje; temperatūrą“². Istorijos metu naudojant šlykštukus lavinami lytėjimo įgūdžiai, gandro lizdo formavimo užduotimi skatinamas komandinis darbas, dėmesio koncentracija.

Scenarijų parengė Agnė Pranckutė

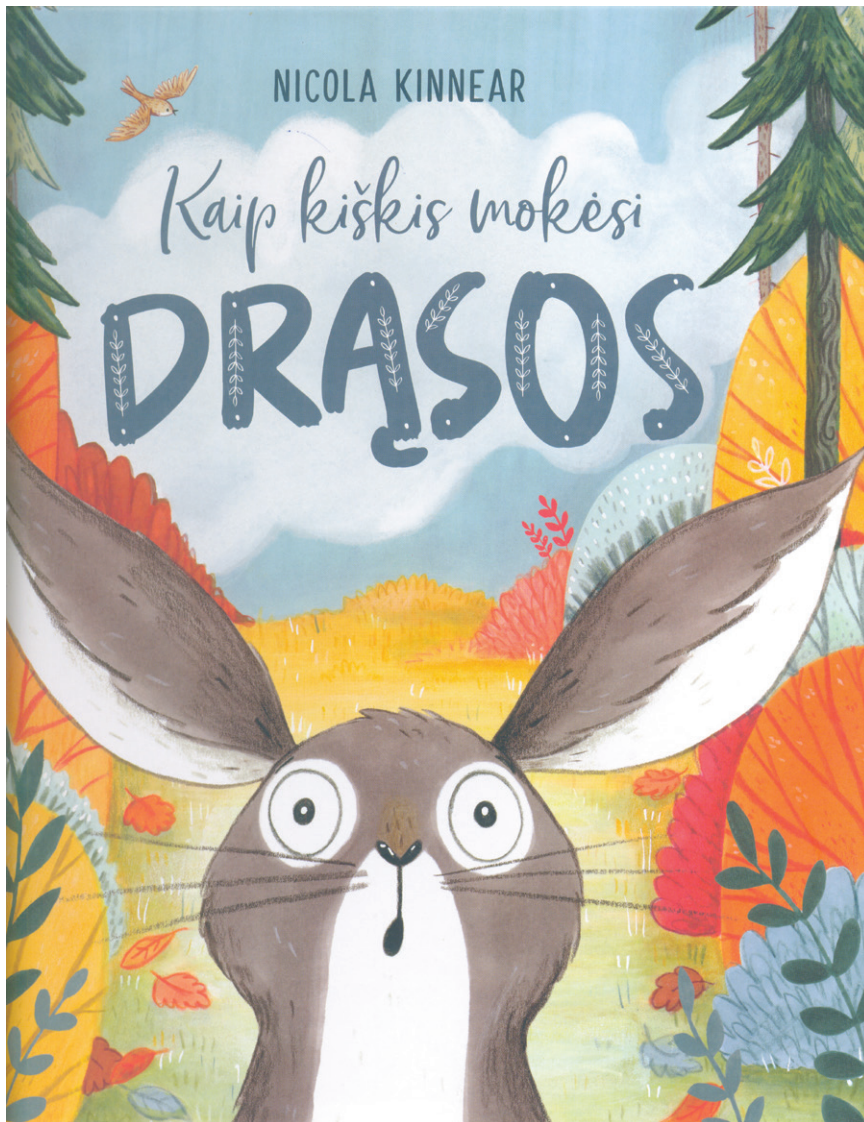
¹ Violeta Palčinskaitė, *Visi ką nors turi*, Vilnius: Alma littera, 2018.

² Lijana Navickienė, Viktorija Piščalkienė, Laima Mikulėnaitė ir kt., *Kaip padėti vaikui, turinčiam autizmo spektro sutrikimų?*, 2019, Vilnius, p. 91.

SENSORINIAI SKAITYMAI PAGAL NICOLOS KINNEAR KNYGĄ *KAIP KIŠKIS MOKĖSI DRĄSOS*

(Alma littera, 2019)

Supažindinimas su užsiėmimo eiga:

1. **Pasisveikinimas, susipažinimas.**
2. **Pristatoma knyga ir skaitoma istorija**, papildyta praktinėmis užduotimis.
3. **Praktinė užduotis** – sausainių lipdymas iš plastilino.
4. Laikas, skirtas atsipalaiduoti ir **pažaisti**.
5. Atsisveikinimas.

KŪRINIO ¹ FRAGMENTAS	VEIKSMAS	REIKALINGOS PRIEMONĖS
<i>Ir ištrepsėjo lauk.</i> (p. 4)	Vaikai atsistoja ir energingai trepsi kojomis.	
<i>Palaistė vazonines gėles.</i> (p. 5)	Vaikai vienas po kito su laistytuvu laisto vazonėlyje esančias gėles.	<ul style="list-style-type: none"> • Laistytuvas su vandeniu. • Vazonėlis su žemėmis ir dirbtine gėle. • Dubuo (reikalingas tam, kad laistomas vanduo nebėgtų pro kraštus).
<i>Nušluostė dulkes <...></i> (p. 5)	Vaikai vienas po kito su dulkių šluotele nuvalo ant stalo ar kito kieto paviršiaus pabertas manų kruopas.	<ul style="list-style-type: none"> • Dulkių šluotelė. • Manų kruopos. • Stalas ar kitas kietas paviršius.
<i>Iškepė sausainių.</i> (p. 6)	Vaikai uosto šviežius sausainius, po to juos susideda į atskiras skardines.	<ul style="list-style-type: none"> • Sausainiai. • Skardinės.
<i>Nesumojo, kokią mantą susikrauti, todėl įsidėjo nardymo vamzdelį, žibintuvėlį ir skardinę sausainių.</i> (p. 8)	Vaikams išdalijami daiktai: nardymo vamzdeliai, žibintuvėliai, sausainiai. Į kuprinę vaikai sudeda daiktus.	<ul style="list-style-type: none"> • Nardymo vamzdeliai. • Žibintuvėliai. • Sausainiai. • Kuprinė.
<i><...> sukaupė visas jėgas ir ištipeno laukan...</i> (p. 8).	Vaikai atsistoja ir tyliai žingsniuoja ratu.	
<i>Miške buvo keista ir triukšminga.</i> (p. 9)	Skaidrėje rodomas miško vaizdas ir leidžiami paukščių ir gyvūnų garsai.	<ul style="list-style-type: none"> • Vaizdo ir garso įrašai.
<i>Giliai įkvėpė ir sušuko: Luna!!!</i> (p. 10)	Visi vaikai vienu metu šaukia „Luna“.	
<i>– Ji nardo upėje ir ieško kriauklelių.</i> (p. 11)	Skaidrėje rodomas upelio vaizdas ir leidžiamas čiurlenimo garso įrašas.	<ul style="list-style-type: none"> • Vaizdo ir garso įrašai.
<i>Brr! Kaip šalta!</i> (p. 13)	Vaikai liečia dubenyje esančius šaldytus ledukus.	<ul style="list-style-type: none"> • Dubuo. • Šaldyti ledukai.
<i>Po vandeniu – visai kitas pasaulis.</i> (p. 14)	Skaidrėje rodomas povandeninio pasaulio vaizdas.	<ul style="list-style-type: none"> • Skaidrė. • Vaizdo įrašas.
<i>Tada kaip vėjas nulėkė su elniu.</i> (p. 16)	Edukatorius, naudodamas žaislinį vėjo malūnėlį, prieina prie kiekvieno vaiko ir papučia vėją.	<ul style="list-style-type: none"> • Žaislinis vėjo malūnėlis.
<i>Jis išvydo <...> miegančių meškinų.</i> (p. 17)	Skaidrėje rodomi miegantys meškinai.	<ul style="list-style-type: none"> • Skaidrė.
<i>– Valgyk mano sausainius!</i> (p. 25)	Vaikai atidaro sausainių skardines.	<ul style="list-style-type: none"> • Skardinė su sausainiais.
<i>...leiskimės į dar vieną nuotykių!</i> (p. 30)	Vaikai šoka linksmą šokį pagal garso įrašą.	<ul style="list-style-type: none"> • Garso įrašas.
	Perskaičius istoriją, atliekama praktinė užduotis – iš plastilino lipdomi įvairių spalvų ir formų sausainiai.	<ul style="list-style-type: none"> • Plastilinas.

¹ Nicola Kinnear, *Kaip kiškis mokėsi drąsos*, Vilnius: Alma littera, 2019.

- Neturint **manų kruopų**, galima naudoti kitus smulkius birius produktus, kuriuos būtų lengva nuvalyti.
- **Nardymo vamzdelius** galima pakeisti į akinius nuo saulės arba akinius, naudojamus po vandeniu.
- Neturint **žibintuvėlio**, tiks bet kurie kiti daiktai, kuriuos būtų galima susidėti į kuprinę.
- **Žaislinį vėjo malūnelį** galima pakeisti kitu daiktu, kuriuo būtų galima sukelti vėją, pavyzdžiui, mojuojant knyga.

Šio užsiėmimo metu daug dėmesio skiriama tiek regėjimo, klausymosi, uoslės pojūčių lavinimui, tiek smulkiosios motorikos ir lytėjimo įgūdžių lavinimui. Vaikai girdėjo paukščių ir gyvūnų garsus, upelio čiurlenimą, regėjo povandeninio pasaulio vaizdus, uostė šviežius sausainius. Didelė užsiėmimo laiko dalis skirta lytėjimo pojūčiui lavinti: liečiami šalti ledukai, iš plastilino lipdomi sausainiai. Smulkioji motorika lavinama pasitelkiant įvairias veiklas: laistomos gėlės, šluostomos dulkės, į kuprinę dedami daiktai, į skardinę – sausainiai. Pasak dr. Sally J. Rogers, dr. Geraldine Dawson, dr. Laurie A. Vismara, „<...> kaip padidinti kartu su vaiku atliekamos veiklos smagumo koeficientą. Mėgavimasis daro didelę įtaką vaiko mokymuisi dėl daugelio priežasčių <...>“². Užsiėmimo metu siekiama skatinti bendruomeniškumą, draugiškumą – šokama pagal linksmą garso įrašą.

Scenarijų parengė Giedrė Čarienė

² Sally J. Rogers, Geraldine Dawson, Laurie A. Vismara, *Vaiko autizmas: ankstyvoji pagalba, kurią gali suteikti tėvai*, Vilnius: Ugdymo plėtotės centras, p. 108.

REKOMENDUOJAMA LITERATŪRA SENSORINIAMS SKAITYMAMS

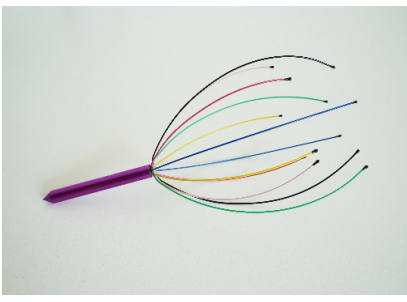

Pateiktas knygų sąrašas yra rekomendacinis, užsiėmimui galima rinktis ir kitas knygas.

1. Adam Guillain, Charlotte Guillain, *Makaronai sniego žmogui* (Nieko rimto, 2016).
2. Anna Lennas, *Spalvų monstriukas* (Right thing, 2016).
3. Benji Davies, *Nojus ir banginis* (Naminuko leidykla, 2017).
4. Ciara Flood, *Jkyrūs triušiuikai* (Debesų ganyklos, 2016).
5. Deborah Underwood, *Tylioji knygelė* (Nieko rimto, 2014).
6. Dramblina Sapnauskaitė, *Zuikis Pranas ir ausų nauda* (Kita knyga, 2013).
7. Emma Yarlett, *Orionas ir Tamsa* (Nieko rimto, 2015).
8. Eric Clarle, *Labai alkanas vikšrelis* (Alma littera, 2019).
9. Hildegard Müller, *Katino sūris* (Vaga, 1998).
10. Ingrid Godon, *Nelė ir Cezaris. Šokinėk, šok, lipk!* (Nieko rimto, 2014).
11. Ingrid Godon, *Nelė ir Cezaris. Ragauk, liesk, žiūrėk!* (Nieko rimto, 2014).
12. Julia Donaldson, Axel Scheffler, *Grufas* (Alma littera, 2013).
13. Julia Donaldson, Axel Scheffler, *Grufo vaikelis* (Nieko rimto, 2015).
14. Knister, *Draugystė su piene* (Alma littera, 2013).
15. Marta Altés, *Dar penkias minutes* (Nieko rimto, 2019).
16. Martynas Vainilaitis, *Vilko pilis* (Žara, 2019).
17. Michel Gay, *Zebriukas Zū* (Alma littera, 2013).
18. Nadia Kovaliova, *Meškis ir žąsis* (Nieko rimto, 2015).
19. Rob Scotton, *Avinėlis Raselas* (Nieko rimto, 2014).
20. Stella Gurney, *Triušis ir didelis raudonas motoroleris* (Nieko rimto, 2015).
21. Stephanie Stansbie, *Kas ten triukšmauja?* (Nieko rimto, 2016).
22. Thierry Robberecht, *Vilkas, kuris iškrito iš knygos* (Terra Publica, 2018).
23. Tom Fletcher, *Atsargiai! Monstriukas knygoje* (Alma littera, 2017).
24. Valerie Thomas, *Raganėlė Vinė* (Nieko rimto, 2013).

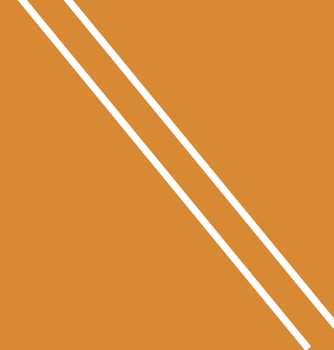
Rekomenduojamos priemonės

PRIEMONĖ	NAUDOJIMO GALIMYBĖS	ILIUSTRACIJA
Šildomoji antklodė	Audros, vėjo garso imitacija. Garsas sukuriamas purtant antklodę. Tuo metu vaikai gali stovėti po plėvele. Taip efektas bus didesnis.	
Pakavimo plėvelė su oro burbuliukais	Ledo imitacija. Užlipus ant plėvelės, burbuliukai sproginėja sukurdami į traškantį ledą panašų garsą.	
Šaldyti ledo kubeliai	Efektyvi priemonė, rodanti šaltį. Vaikai gali paimti ledo kubelius į rankas, tirpdyti.	
Vandens purkštukas	Tinkamas demonstruoti lietų. Vaizduojant lietų, galima vaikams papurkšti vandens.	
Žalia šeriuota danga	Žolės imitacija. Basomis vaikštant per tokią dangą lavinami lytėjimo įgūdžiai.	
Mobilus sensorinis takelis	Tinkamas demonstruojant vaikščiojimą siaurais takeliais, norint parodyti aukštį. Vaikščiojimas tokiu takeliu lavina koordinaciją.	

Šlykštukas	Naudingas demonstruojant gličius dalykus – sraigę ir kt.	
Dėžutė su kamuoliuku	Žaidimas naudingas vaizduojant gyvūną, ieškančią savo urvelio, lavina dėmesio koncentraciją.	
Plokšti akmenukai ir virvelės	Akmenukų su skylute ir virvelių rinkinys praverčia mokantis skaičiuoti, lavinami motoriniai judesiai. Įvairiaspalviai akmenukai padeda mokytis grupuoti daiktus pagal spalvas.	
Grupinis kalimo žaidimas	Žaidimo komplektą sudaro kamštinės darbo lentelės, plaktukai, mozaikos figūrėlės, užduočių knygelės ir dėžutės su vinimis. Žaidžiant lavinama smulkioji motorika, tikslieji judesiai, akies ir rankos koordinacija.	
Smėlio gyvatė	Dedant ant kaklo tinka naudoti kaip sunkesnė priemonė nusiraminti. Elastinga medžiaga leidžia formuoti gyvatę, nelygus paviršius – puiki taktinė priemonė. Galima ant gyvatės atsistoti ir taip imituoti ėjimą takeliu.	
Muilo burbulai	Tinka vaizduojant vaikams laimę, džiaugsmą. Taip pat gali būti naudojami kaip apdovanojimas už aktyvų istorijos klausymąsi. Galima duoti pūsti patiems vaikams.	

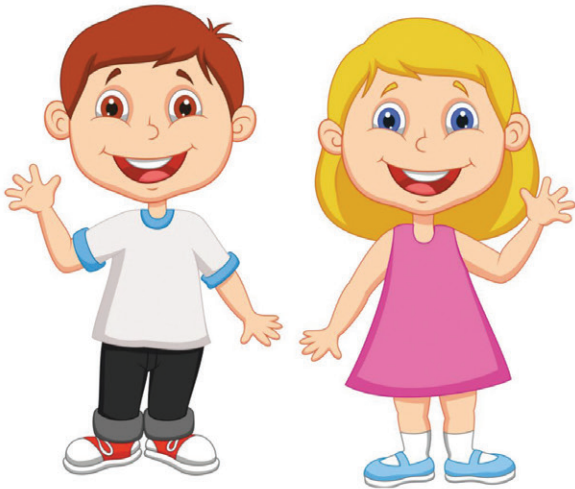
<p>Oro gaiviklis</p>	<p>Tinka naudoti kaip tam tikrą kvapą (jūra, lietus, pieva ir pan.). Papurkšti erdvėje. Taip lavinama uoslė.</p>	
<p>Galvos masažuoklis</p>	<p>Ant stiebelių galima verti karoliukus. Lavinama smulkioji motorika.</p>	
<p>Termoizoliacinė medžiaga</p>	<p>Iš termoizoliacinės medžiagos galima pagaminti blizgius dalykus, kurie gali būti reikalingi sensorinei istorijai (pvz.: žvaigždės ar kitos blizgios smulkmenos).</p>	
<p>Aromaterapijos difuzorius su garsu</p>	<p>Įvairūs kvapai, tokie kaip levandų, citrinžolių, ramunėlių, naudojami atsipalaiduoti, stresui mažinti. O įvairūs garsai, tokie kaip upelio čiurlenimas, vandenyno ošimas, baltas triukšmas, leis susikaupti, nusiraminti prieš sensorinės istorijos skaitymą.</p>	
<p>Miltai ir sietelis</p>	<p>Barstant miltus pro sietelį ant tamsaus popieriaus lapo, galima imituoti sniegą. Po to vaikai pirštais gali piešti. Lavinamas kūrybiškumas, smulkioji motorika.</p>	
<p>Spalvotas kinetinis smėlis</p>	<p>Lengvai valomas, netepa rankų, lengvai formuojamas. Lavinamas kūrybiškumas, smulkioji motorika.</p>	

Grafinių kortelių pavyzdžiai

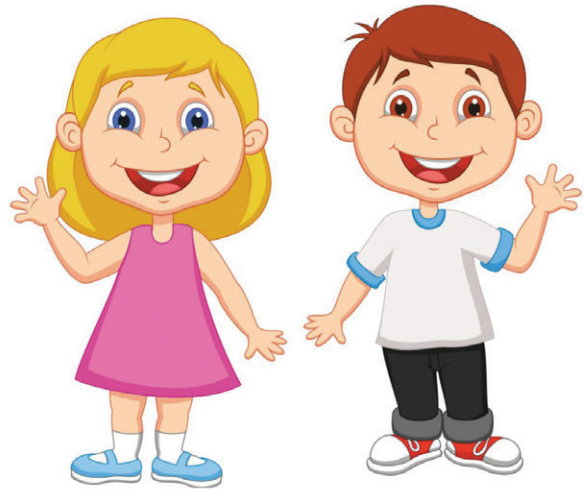

Pasisveikinsime

Atsisveikinsime

Skaitysime

Žaisime

Dėliosime dėlionę

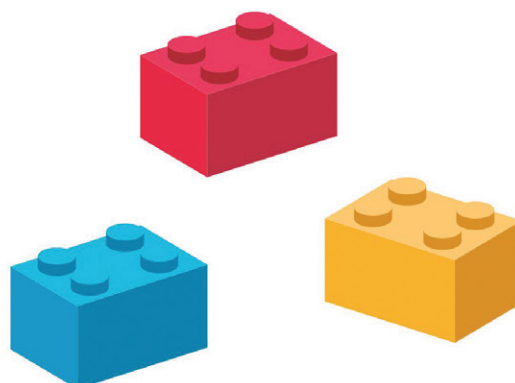
Žaisime su kamuoliu

Lauksime

Žaisime su LEGO

Susitvarkysime

Susipažinsime

Lipdysime iš plastilino

Piešime

Grosime

Dainuosime

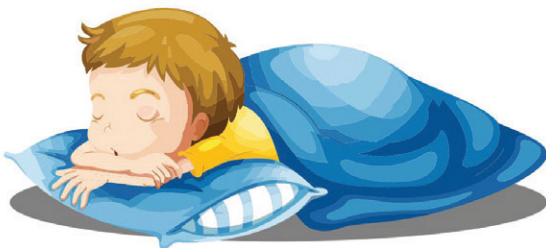
Šoksime

Žaisime kaladėlėmis

Ramiai pagulėsime

Spalvinsime

Ragausime

Uostysime

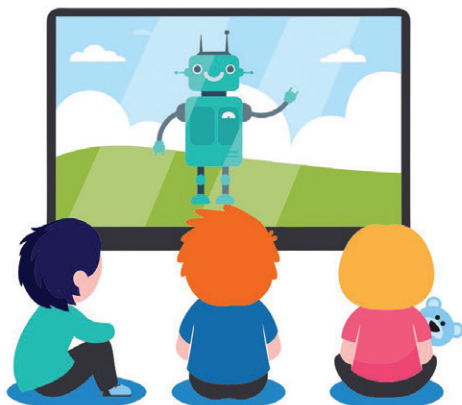
Klausysimės

Apsikabinsime

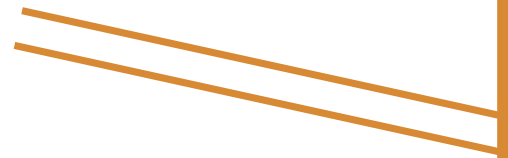
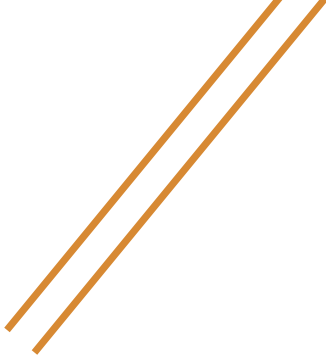

**Žiūrėsime
animacinį filmą**

Klijuosime

Išlaisvinti herojai: sensoriniai skaitymai bibliotekose. Metodinė priemonė. Sudarė Bronius Maskuliūnas. – Šiauliai: Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešoji biblioteka, 2020. – 66 p.

ISBN 978-609-8237-09-2

Leidinyje supažindina su Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešojoje bibliotekoje vykdoma sensorinių skaitymų programa. Pagrindinis šios metodinės priemonės tikslas – pasidalinti sensorinių skaitymų gerąja praktika, leidžiančia autizmo spektro sutrikimą turintiems vaikams geriau suvokti ir patirti skaitomą tekstą.

Leidinį sudaro du įvadiniai straipsniai, dešimt sensorinių skaitymų scenarijų, rekomenduojamos literatūros ir rekomenduojamų priemonių sąrašai.

Šia metodine priemone norima skaitymo procesą padaryti prieinamesnį platesnei tikslinei auditorijai, leidinyje skirtas tiek bibliotekininkams, tiek visiems, norintiems organizuoti sensorinius skaitymus.

Kalbos redaktorius Robertas Gedrimas

Dailininkė ir maketuotoja Vaiva Kovieraitė-Trumpė

Išleido Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešoji biblioteka
Aušros al. 62, LT-76235 Šiauliai, Lietuva
www.savb.lt

Spausdino UAB „Spaudos praktika“
Chemijos g. 29, LT-51333 Kaunas
www.repro.lt

Tiražas 200 egz.

